

ÚVOD

Když jsem si vybírala téma pro svou bakalářskou práci, měla jsem určitou představu o tom, co by taková práce měla zahrnovat. Předně pro mě bylo důležité, aby se jednalo o téma z období starověkých dějin, neboť je toto mnohdy neprávem opomíjeno, ač se jedná o významnou součást lidské historie. Při určení geografického zaměření této práce pak hrály velkou roli moje iracionálně subjektivní sympatie vůči antickému Řecku, jemuž dávám vždy přednost před rozpínavou povahou starověkého Říma. Konečné vymezení práce však nakonec tímto černobílým dělením antického světa poněkud zamíchalo tak, že jeho geografické vymezení se sice týká „řeckého světa“, nicméně časově je zasazeno do období života a tvorby řeckého zeměpisce a historika Strabóna z Amaseie v maloasijském Pontu (asi 64 př. n. l. – po roce 23 n. l.), tedy převážně do doby raného principátu, kdy Řecko samotné, stejně jako většina řecké oikúmené, ztratilo svou samostatnost a stalo se jednou z římských provincií.

Vedle vymezení geografického a časového rámce byl stěžejní samozřejmě také výběr konkrétní tematické oblasti, jež bude v práci zkoumána. Jak napovídá název práce, je zaměřena na problematiku moře a národů s ním spojených v rámci řecké oikúmené v díle Geografika¹ již zmíněného Strabóna. O významu moře obecně pro člověka i veškerý život na naší planetě není třeba diskutovat. Tvoří většinu zemského povrchu, je pro nás prostředím využívaným i obdivovaným, zkoumaným, a přece nikdy zcela pochopeným a ovládnutým. I z toho důvodu je jistým poučením zjištění, jak bylo na moře nahlíženo v právě zmíněném období, kdy úzké sepjetí lidí a moře nacházíme v různých projevech, mytologií počínaje a rybolovem a mocenským využitím moře konče. Pro poznání života těchto lidí a případné srovnání se současným stavem je stejně tak důležité poznat, jaké kmeny, etnika, „protonárody“², ale i již konstituované národy obývaly ve zkoumaném období oblast řecké oikúmené³.

Z hlediska koncepce je tato práce členěna na pět kapitol. Než přistoupím k samotnému rozboru pramene, je třeba definovat oblast, v níž se pro tyto účely budu pohybovat, proto je předmětem první kapitoly vymezení řecké oikúmené, k čemuž jsem využila především poznatků o řecké kolonizaci. Zde bych ráda podotkla, že právě řecká kolonizace více než

---

¹ Název této práce užívám v počeštěné formě v takovém tvaru, aby byl co nejbližší originálu, tedy v množném čísle. Použití možného překladu coby Zeměpis jsem vyloučila, neboť tato práce překračuje oblast, kterou obvykle chápeme pod označením zeměpis. Samotný výraz je pak uváděn v množném čísle obdobně, jako je tomu u původního díla.

² Výraz národy v názvu této práce je snad příliš silným pro označení některých místních obyvatel.

³ K vymezení blíže viz 1. kapitola.

cokoliv jiného vytvořila obraz řecké oikúmené, neboť z mého pohledu je tato oblast tvořena především osadami založenými řeckými přistěhovalci v různých částech tehdy známého světa. Druhou kapitolu pak pojmám jako krátké seznámení s jednotlivými aspekty fenoménu moře u antických Řeků, stejně jako s jejich vztahem k ostatním národům a uvědoměním si vlastní identity. Tato kapitola je tvořena dvěma podkapitolami. V první jsou stručně nastíněny různé projevy vztahu Řeků k moři, jež jsou pak blíže nahlíženy a srovnávány se situací v různých částech řecké oikúmené v páté kapitole, v druhé podkapitole pak bylo mým záměrem představit základní koncepci, na níž je založen vztah Řeků k jiným národům, jejichž konkrétní charakteristiku pak přináším ve čtvrté kapitole. Na tomto místě je třeba vysvětlit, že dle mého názoru bylo nejprve důležité, zmínit obecně, s jakými aktivitami spojenými s mořem je možné se setkat v rámci řecké oikúmené, stejně jako jsem musela obecně vysvětlit, jaký postoj Řekové zastávali k jiným národům, neboť svět, který je v této práci zkoumán, vzešel z jejich představy. Teprve poté bylo možné přistoupit k samotnému Strabónovi a jeho dílu.

Po těchto úvodních kapitolách následuje část práce, která je jejím skutečným jádrem. Třetí kapitola je tvořena dvěma podkapitolami. Předmětem první z nich je představení Strabóna jako člověka i autora, z hlediska pochopení jeho díla je totiž důležité se seznámit také s jeho původem. Druhá podkapitola pak přináší informace o základním pramenu této práce, jeho díle Geografika, zasazení doby jeho vzniku do časového rámce, zhodnocení jeho zdrojů, stejně jako podrobení samotného díla kritice.

Čtvrtá kapitola je členěna do šesti geografických oblastí představujících části řecké oikúmené, přičemž některé z nich jsou vzhledem ke své blízkosti a ne příliš velké rozlehlosti zařazeny do jedné podkapitoly. Je třeba dodat, že při zpracovávání této části jsem se rozhodla postupovat podle systematiky jednotlivých Strabónových knih, a proto jsou prvními uvedenými oblastmi Ibérie a Keltika, ač se jedná v podstatě o oblasti na samém okraji této oikúmené, obdobně jako náplň poslední podkapitoly zachycující součást řeckého světa nacházející se na africkém pobřeží – Kyréné a Naukratis. Předmětem této kapitoly je zamyšlení nad způsobem, jakým Strabón v Geografikách zmiňuje národy spojené s mořem v rámci jednotlivých částí řecké oikúmené. Mou snahou bylo nejen čtenáři představit takové národy, které Strabón s jednotlivými oblastmi spojuje, ale také tyto informace vzájemně porovnat, a hledat v nich širší souvislosti.

Závěrečnou pátou kapitolu pak pojmám ryze komparativně napříč celými Geografikami, neboť zatímco v předešlé kapitole bylo z hlediska určité přehlednosti potřeba dodržet geografické rozdělení, je tato kapitola vnitřně dělena pouze dle jednotlivých s mořem spojených aktivit či problematiky. Z různých aspektů je pak nahlíženo na všechny oblasti

řecké oikúmené v jejich souhrnu, ve snaze nalézt to, co je spojuje, i to, co je rozděluje, jakož i důvody, proč tomu tak je.

Předmětem této práce je zpracování informací ve Strabónově díle Geografika týkajících se moře a národů s ním spojených. Po důkladném hledání materiálů, jež by mohly sloužit jako podklad pro tuto práci, mohu konstatovat, že se jedná o metaforicky řečeno „neprobádané území“. Obecně sice ve vztahu k moři a antice existuje řada prací, o kterých se ještě zmíním, ale pro období římské nadvlády přestává být Řecko a ostatní oblasti obývané Řeky zřejmě vyhledávaným tématem. Taktéž poněkud opomíjeným tématem je překvapivě i Strabón a samotná Geografika. Až na několik výjimek, a i v tomto případě se jedná o jakási všeobecná shrnutí, a ne tedy o studii zaměřenou na konkrétní aspekt jako v případě této práce, se jedná pouze o krátké zmínky a odkazy. S tím souvisí také nepochopitelná neexistence českého překladu takto významného v podstatě jediného v úplnosti dochovaného antického zeměpisného díla. Je sice pravda, že je jeho dílo místy nepřehledné, a možná dle mého názoru poněkud zbytečně přeplněno detailními informacemi. Být ale jakýmsi „enfant terrible“ antického zeměpisectví si Strabón jistě nezaslouží.

Pokud má historik přijít s něčím novým, nevystačí pouze s literaturou a pramenem, jenž je všeobecně znám. Skutečnou výzvou pro historika je podrobit kritice pramen, jenž stojí stranou zájmu ostatních. Tak i Strabónova Geografika, jejichž text je hlavním zdrojem této práce, jsou v současnosti pramenem značně opomíjeným. Jelikož český překlad Geografik neexistuje, vycházela jsem při psaní této práce z jejich anglického překladu uveřejněného v osmisvazkové publikaci *The Geography of Strabo: in eight volumes*⁴. Jako doplňkový zdroj pramene jsem používala také text Strabonovy práce dostupný na internetu - <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>. Tyto stránky se ukázaly nejen jako hodnověrné, ale na rozdíl od poněkud zastaralého překladu obsahovaly i aktuální poznámky k obsahu textů. Jsou zde však k dispozici pouze některé z knih Strabónových Geografik: 1 – 9 a 15 – 17. Torzo pramene se nachází také na internetové doméně <http://old.perseus.tufts.edu>, kde je možné studovat knihy 6 – 14. Pro srovnání jsem v případech, kdy to bylo vzhledem k obtížnosti textu potřeba, čerpala informace i z německého překladu Geografik⁵. Řecký text, který je součástí zmíněné publikace *The Geography of Strabo: in eight volumes*, mi sloužil pouze pro určité porovnání s textem anglickým, zejména když jsem si nebyla jistá tvarem vlastních jmen.

---

⁴ *The Geography of Strabo with an english translation by H. L. Jones in eight volumes*. Harvard University Press 1917 – 1932.

⁵ *Strabo: Geographica in der Übersetzung und mit Anmerkungen von Dr. A. Forbiger*. Marix Verlag GmbH, Wiesbaden 2005.

Co se týče publikací důležitých pro vytýčení oblasti oikúmené, v jejímž rámci jsem se při zpracovávání této práce pohybovala, je možné jmenovat celou řadu příspěvků zabývajících se otázkou řecké kolonizace, např. studii *The foundation of Greek colonies and their main features in Strabo: a portrayal lacking homogeneity?*⁶ Neocenitelným pomocníkem při vymezení řecké oikúmené byly pro mne též mapy, které jsou připojeny jako přílohy za vlastním textem práce. Vedle map nacházejících se v jednotlivých publikacích představovaly pro mne jejich významný zdroj především *Školní atlas světových dějin*,⁷ *The Penguin Historical Atlas of Ancient Greece*⁸ a *Tabulae in Geographos Graecos Minores*.⁹

Pro vymezení řecké oikúmené bylo také potřeba vycházet z poznatků učiněných Strabónovými předchůdci, proto bych jako významné publikace v této souvislosti uvedla *Dějiny zeměpisu*¹⁰ a *Dějiny geografie*¹¹, ač se jedná o díla poněkud staršího data, a také knihu *Space, Geography, and Politics in the Early Roman Empire*.¹² Kniha *Dějiny zeměpisu* a *Dějiny geografie* se také ukázaly být důležitými vodítky pro zpracování charakteristiky Geografik ve třetí kapitole.

Pro obecné otázky spojené s mořem jsem čerpala z řady publikací i jednotlivých článků. Pro oblast mytologie byly pro mne stěžejní práce *Mytologie Řeků*¹³ a studie *Odyseus, Chaos a íónská trojčata aneb mýtus a logos v jedné z dutin země*.¹⁴ Pro pochopení vztahu starověkých Řeků k moři byl podnětný článek *The Sea as a Place of No Return in Ancient Greece*.¹⁵ Při zpracovávání souhrnu aktivit spojených s mořem ve druhé kapitole této práce, jakož i při hledání těchto specifických aktivit v samotném textu Geografik, což je předmětem závěrečných dvou kapitol, byly významným zdrojem především tyto publikace: *Die Antike und das Meer*,¹⁶ *Piracy in the Graeco-Roman World*,¹⁷ *The Sea in Antiquity*,¹⁸ *Griechenland*

⁶ Trotta, F.: *The foundation of Greek colonies and their main features in Strabo: a portrayal lacking homogeneity?* In: Dueck, D. – Lindsay, H. – Pothecary, S. (ed.): *Strabo's cultural Geography. The making of a Kolossourgia*. Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 118 – 128.

⁷ *Školní atlas světových dějin*, Kartografie, n.p., Praha 1971.

⁸ Morkot, R.: *The Penguin Historical Atlas of Ancient Greece*. Penguin Books 1996.

⁹ *Geographi Graeci Minores. Tabulae in Geographos Graecos Minores a Carolo Mullero instructae. Pars prima*. Parisiis 1855.

¹⁰ Horák, B.: *Dějiny zeměpisu I. Starověk a středověk*. Nakladatelství ČSAV, Praha 1954.

¹¹ Kolář, J.: *Dějiny geografie. Antika a orient*. SPN, Praha 1968.

¹² Nicolet, C.: *Space, Geography, and Politics in the Early Roman Empire*. The University of Michigan Press, 1991.

¹³ Kerényi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. OIKOYMENH, Praha 1996.

¹⁴ Fischerová, S.: *Odyseus, Chaos a íónská trojčata aneb mýtus a logos v jedné z dutin země*. In: Starý, J. – Fischerová, S. (ed.): *Mýtus a geografie. Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách*. Hermann & synové, Praha 2008.

¹⁵ Lindenlauf, A.: *The Sea as a Place of No Return in Ancient Greece*. In: *Word Archeology*, Vol. 35, 2003, No. 3, s. 416–433. <www.jstor.org/stable/4128318> ke dni 18.11.2009.

¹⁶ Schulz, R.: *Die Antike und das Meer*. Primus Verlag, Darmstadt 2005.

¹⁷ de Souza, P.: *Piracy in the Graeco – Roman World*. Cambridge University Press, Cambridge 1999.

¹⁸ Oliver G.J. a kol. (ed.): *The Sea in Antiquity*. Oxford 2000.

*und das Meer*¹⁹, ale také na širší čtenářskou obec zaměřená kniha, jež se zaměřuje především na námořní obchod, *Mezi třemi světadíly*²⁰. Kolonizační činnost a na ni navazující aktivity spojené s mořem jsou zachyceny také v knihách *Odyseové na mořích historie*²¹ a *Terra cognita Ponti Euxini*.²² Pro pochopení pojmu thalassokracie byl významným vodítkem mimo jiné článek *Sea power in Greek thought*.²³ Problematiku řeckého vymezování se vůči cizincům, především jejich chápání pojmu *barbar* jsem zpracovávala na základě článku *Hellentum und Hellenizität: Zur Ethnogenese und zur Ethnizität der antiken Hellenen*,²⁴ studie zabývající se přímo užitím tohoto pojmu Strabónem *Who is a barbarian? The barbarians in the ethnological and cultural taxonomies of Strabo*,²⁵ stejně jako na základě pramene samotného.

Co se týče Strabóna a jeho díla jakožto primárního předmětu této práce, je třeba poukázat na poměrný nedostatek publikací či studií, jež by se věnovaly tomuto autorovi nebo rozboru jeho Geografik. Z české literatury se mi i přes prohledávání bibliografií prací zaměřených na antiku a internetových zdrojů nepodařilo nalézt žádného badatele, který by se touto problematikou zabýval. Pro zpracování části zaměřené na osobu Strabóna jsem tak vycházela převážně ze dvou publikací z poslední doby – *Strabo's Cultural Geography – The Making of a Kolossourgia*,²⁶ která se skládá z jednotlivých tematicky zaměřených studií, a monografie *Strabo of Amasia – A Greek Man of Letters in Augustan Rome*.²⁷ Z několika článků, které jsem ke Strabónovi našla, jmenujme alespoň některé – *Strabo of Amaseia: His Personality and His Works*,²⁸ *The Extent of Strabo's Travel in Greece*,²⁹ *In Search of the Author of*

¹⁹ Chrysos, E. a kol.(ed.): *Griechenland und das Meer. Beiträge eines Symposions im Frankfurt im Dezember 1996*. Bibliopolis, Möhnesee 1999.

²⁰ Zimák, A.: *Mezi třemi světadíly. Obchod a lidé na vlnách Středozemního, Černého a Rudého moře. I.díl – Starověk a raný středověk*. Libri, Praha 2008.

²¹ Bartoněk, A.: *Odyseové na mořích historie*. Mladá fronta, Praha 1976.

²² Lisovij, I.: *Terra cognita Ponti Euxini. Nástin dějin a kultury severozápadního Černomoří v antické době*. Breviaria classica. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 1996.

²³ Momigliano, A.: *Sea-Power in Greek Thought*. In: *The Classical Review*, Vol.58, 1944, No. 1, s. 1 – 7. <www.jstor.org/stable/701960> ke dni 11.3.2010.

²⁴ Lund, A. A.: *Hellentum und Hellenizität: Zur Ethnogenese und zur Ethnizität der antiken Hellenen*. In: *Historia, Zeitschrift für alte Geschichte*, Band 54, Heft 1, 2005, s.1 – 17.

²⁵ Almagor, E.: *Who is a barbarian? The barbarians in the ethnological and cultural taxonomies of Strabo*. In: Dueck, D. – Lindsay, H. – Potheary, S.: *Strabo's cultural Geography. The Making of a Kolossourgia*. Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 42 – 55.

²⁶ Dueck, D. – Lindsay, H. – Potheary, S.(ed.): *Strabo's cultural Geography. The making of a Kolossourgia*. Cambridge University Press, Cambridge 2005.

²⁷ Dueck, D.: *Strabo of Amasia. A Greek man of Letters in Augustan Rome*. Routledge, London/New York 2000.

²⁸ Sihler, E. G.: *Strabo of Amaseia: His Personality and His Works*. In: *The American Journal of Philology*, Vol. 44, 1923, No. 2, s. 134-144. <<http://www.jstor.org/stable/289556>> ke dni 29.4 2010.

²⁹ Weller, Ch. H.: *The Extent of Strabo's Travel in Greece*. In: *Classical Philology*, Vol. 1, 1906, No. 4, s. 339-356. <<http://www.jstor.org/stable/262068>> ke dni 29.4. 2010.

Strabo's Geography,³⁰ *Squinting Back at Strabo*,³¹ *The Expression "Our Times" in Strabo's Geography*,³² *Strabo the Geographer: his name and its meaning*.³³ Autorkou posledních dvou článků je Sarah Potheary, jejíž jméno figuruje také mezi editory výše zmíněné publikace *Strabo's Cultural Geography*, a můžeme proto usuzovat, že Strabón představuje předmět jejího badatelského zájmu. Některé z uvedených článků jsou však poměrně staršího data, a proto mohou být v nich uvedené informace zastaralé, jiné se zabývají aspekty přesahujícími záběr této práce. Vycházela jsem proto spíše z těch, jejichž autorkou je právě zmíněná S. Potheary. Jako významný zdroj pro charakteristiku Strabóna i jeho práce je třeba zmínit internet.³⁴

Pro úplnost je třeba dodat, že pro jednotnou českou transkripci jmen osob a názvů území či etnik a z důvodu sjednocení těchto výrazů jsem používala publikaci *Encyklopedie antiky*.³⁵ Vzhledem k jejímu univerzálnímu obsahu mi tato kniha byla také cenným zdrojem k ověření informací. I když jsem měla k dispozici novější *Encyklopedii dějin starověku*,³⁶ vycházela jsem z této starší knihy kvůli jejímu užšímu zaměření na antiku a také proto, že obsahuje více jmen, jejichž český přepis byl pro tuto práci stěžejní. Nutno podotknout, že zde neuvádím vyčerpávající výčet použité literatury, jen krátké upozornění na ty publikace, jež se ukázaly být klíčovými pro napsání této práce.

Mým záměrem je tedy zpracovat informace ve vztahu k tématu, jak z obecného hlediska, tedy představit různé momenty, které byly spojeny s mořem v antickém Řecku, tak především co možná nejlépe postihnout moře a s ním spojené národy řeckého světa tak, jak je ve svém díle zachycuje Strabón z Amaseie. Cílem je představit obraz, jaký měl Strabón o světě, který jej obklopoval, a který zachytil ve svém díle Geografika, ukázat, jaké národy byly dle něj spojeny s moří řecké oikúmené a jak pohlížel na moře samotné. V důsledku absence českého překladu Geografik, jakož i nedostatku česky psané literatury věnované této problematice, bych mohla svou práci označit jako přínos k poznání díla tohoto autora. Sama bych si takový cíl zřejmě nevytyčila, ale bylo by pro mne jistým zadostiučiněním, kdyby někdo jednoho dne

---

³⁰ Clarke, K.: *In Search of the Author of Strabo's Geography*. In: *The Journal of Roman Studies*, Vol. 87 (1997), s. 92-110. <<http://www.jstor.org/stable/301371>> ke dni 29.4.2010.

³¹ Koelsch, W.A.: *Squinting Back at Strabo*. In: *Geographical Review*, Vol. 94, 2004, No. 4, s. 502-518. <<http://www.jstor.org/stable/30034293>> ke dni 29.4.2010.

³² Potheary, S.: *The Expression "Our Times" in Strabo's Geography*. In: *Classical Philology*, Vol. 92, 1997, No. 3, s. 235-246. <<http://www.jstor.org/stable/270588>> ke dni 29.4.2010.

³³ Potheary, S.: *Strabo the Geographer: his name and its meaning*. In: *Mnemosyne*, Vol. LII, Fasc. 6, s. 691-704.

³⁴ Např. <http://en.wikipedia.org/wiki/Geographica>, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Strabon>.

³⁵ *Encyklopedie antiky*. Academia, Praha 1973.

³⁶ Marek, V. – Oliva, P. – Charvát, P.: *Encyklopedie dějin starověku*. Libri, Praha 2008.

vypracoval také český překlad díla tohoto řeckého geografa a historika, který bezesporu patří mezi ostatní velikány antických dějin, jejichž díla máme možnost studovat v češtině.

1. VYMEZENÍ ŘECKÉ OIKÚMENÉ

Než se budu moci věnovat Strabónovu pojetí moře a s ním spojeným národům, je třeba si nejprve vymežit oblast, v níž se při svých úvahách budu pohybovat. Výraz *oikúmené* vychází z řeckého slova *oikeo* s významem bydlím, obývám. Slovo samotné pak znamená „celek obydlené země“.³⁷ Pomocí tohoto výrazu je charakterizován svět obydlený, *the inhabited world*³⁸ jako opak světa neobydleného. Oikúmené zahrnuje ne celý myslitelný či existující svět, nýbrž pouze tu jeho část, jež je obývána lidmi. Můžeme se však setkat s různým pojetím tohoto výrazu, neboť tímto řeckým slovem je označován celek země obývané Řeky, stejně jako Řeky a současně i barbary, až po celý svět, ať už obydlený, či nikoli.³⁹

To, jak oikúmené v obecné rovině pojímá Strabón, si můžeme odvodit z textu samotných Geografik. Zahrnuje pod ni právě výše zmíněný obydlený svět vymezený na základě znalostí dostupných v době, kdy zpracovával své dílo. Určitou představu o tom, jakou část zemského povrchu považovali Strabónovi současníci za obydlený svět, si můžeme udělat při pohledu na mapu⁴⁰ vytvořenou na základě Strabónem popsané oikúmené. Při srovnání této mapy zhotovené na základě jeho díla s mapou⁴¹ jeho předchůdce Eratosthena z Kyrény (kol. 275-194 př. n. l.) je evidentní, že tento učenec představoval pro Strabóna významný zdroj. Úsilí oikúmené nějakým způsobem vymežit má však o něco starší počátky. Vzpomeňme proto alespoň nejvýznamnější autory, kteří se myšlenkou definice obydleného světa zabývali před Strabónem, a měli tak bezesporu vliv na formování jeho vlastních úsudků.

Pomineme – li nejstarší Homérovy představy o zemi ohraničené Ókeanem,⁴² stejně jako nedochovanou mapu Anaximandra z Milétu (610-546 př.n.l.) představuje první znázornění oikúmené mapa Hekataia z Milétu⁴³ (kolem 2. pol. 6. stol. př. n. l.) vypracovaná zřejmě na základě této Anaximandrovky mapy. Význam obou tvůrců, jakož i samotného Homéra v historii geografie potvrzuje také sám Strabón, který uvádí, že: „Eratosthenes označil za první dva následovníky Homéra Anaximandra, žáka a spoluobčana Thaléta, a Hekataia z Milétu“.⁴⁴ V případě zmíněné Hekataiovy mapy se však nejedná pouze o mapu

³⁷ Fischerová, S., op.cit., s. 64.

³⁸ Tento pojem je užíván v anglickém překladu Strabonových Geografik při zmínce o oikúmené.

³⁹ Fischerová, S., op.cit., s. 64.

⁴⁰ Viz příloha č.1 (znázornění světa podle představ Strabóna) a příloha č.2 (znázornění světa podle představ Strabóna pro srovnání s Eratosthenovou mapou).

⁴¹ Viz příloha č.3 (Eratosthenova mapa).

⁴² Fischerová, S., op.cit., s. 69.

⁴³ Viz příloha č. 4 (mapa oikúmené podle Hekataia).

⁴⁴ Str. 1.1.11. Tento způsob citace přebírám z anglického překladu Geografik – The Geography of Strabo in eight volumes – přičemž tato kombinace čísel představuje příslušnou knihu , kapitolu a vnitřní členění.

v kartografickém smyslu. Tuto mapu je možno částečně rekonstruovat z jeho díla *Periegésis* nebo též *Periodos Gés*, tj. *Cesta kolem země*,⁴⁵ které podávalo slovní výklad k mapě a shrnovalo zeměpisné vědomosti tehdejší doby.⁴⁶ Co se týká samotné oikúmené, jak vidíme na příloze č. 4, je prezentována zemí tvořenou dvěma v postatě stejnými částmi, na severu Evropou a na jihu Asií, která je obklopena oceánem.⁴⁷ Středem takto definované oikúmené je Středozemní moře, nebo jak jej označovali sami Řekové *hémeteré thalassa* – „naše moře“⁴⁸, a Řecko samotné.⁴⁹

Není předmětem této práce zabývat se podrobně osobou Hekataia ani bližším rozbořem jeho díla *Periegésis*, proto je třeba zmínit pouze podstatnou charakteristiku jím vymezené oikúmené. Při zachycení jejího tvaru i rozsahu hrálo totiž velice významnou roli moře, neboť čím dále do vnitrozemí se od moře postupuje, tím méně podrobností mapa skýtá.⁵⁰ Oikúmené byla Řeky nahlížena z pozice mořeplavce, tedy toho, kdo se plaví po moři, z něhož teprve může nahlédnout „kontinentální charakter země“.⁵¹

Tradiční vymezení oikúmené coby kulatého okrsku světa, v jehož středu se nacházelo Řecko s centrem v Delfách jakožto pupku celé země,⁵² zdá se, nevyhovovalo každému. Řecký historik Hérodotos působící v 5. století př. n. l. byl v otázce geografického vymezení světa přesvědčen o jednotě souše na zemském povrchu, i když klasické dělení na kontinenty Evropa, Asie a Libye přijímal.⁵³ Své předchůdce však podrobil ostré kritice, když řekl: „Je mi k smíchu, když vidím, jak mnozí již nakreslili obvod země a nikdo to neudělal tak, aby to mělo nějaký smysl. Kreslí, jak okolo země teče Ókeanos, a země je přitom kulatá, jako by ji nakreslili kružítkem; Asii i Evropu kreslí stejně velikou.“⁵⁴

Oikúmené vymezená Eratosthenem je tvarem připodobněna řeckému plášti *chlamys* a zahrnuje oblast o délce přibližně dvakrát tak větší, než je její šířka, přičemž tato šířka představovala dle jeho názoru vzdálenost 38 000 stadií⁵⁵ a délka 70 800 stadií.⁵⁶ Obvod Země,

---

⁴⁵ Fischerová, S., op.cit., s.70.

⁴⁶ Horák, B., op.cit., s.19.

⁴⁷ Ibid., s.20.

⁴⁸ Nebo také známé latinské označení *mare nostrum* odrážející fakt, že doba, která představuje primární časové určení sledované touto prací, je již ve znamení rodícího se římského impéria a s ním spjaté romanizace.

⁴⁹ Fischerová, S., op.cit., s.70.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid., s.69-70.

⁵² Ibid., s.69.

⁵³ Horák, B., op.cit., s.26.

⁵⁴ Fischerová, S., op.cit., s.69.

⁵⁵ 1 stadion=177 m – Tento údaj vymezují pro informaci, neboť další míry uvádím v původních jednotkách. Je však třeba podotknout, že, jak uvádí C.Nicolet, je poměrně problematické převést s určitostí řecká stadia na současný metrický systém.

⁵⁶ Nicolet, C., op.cit., s.61.

resp. délku rovníkové kružnice stanovuje na 252 000 stadií.⁵⁷ Takto určený svět dále dělí tak, že jej primárně půlí rhodskou rovnoběžkou na část severní a jižní. Pokračuje pak identifikací dalších sedmi rovnoběžek. Sít tvořenou těmito rovnoběžkami pak protíná v pravém úhlu sít poledníků.⁵⁸ Přínos ve snahách svět kolem nás nějakým způsobem vymezit znamenala také činnost Kratéta z Malu (kol.r.150 př.n.l.), který jakožto tvůrce nejstaršího zemského globu na něm zachytil zemský povrch skládající se vedle naší oikúmené z dalších tří ostrovů – oikúmené perioiků, antipodů a antoiků. Sama myšlenka o kulatosti Země je však podstatně starší, vychází zřejmě z pythagorské školy a souvisí s představou o kouli coby nejdokonalejším prostorovým tvaru.⁵⁹

Ze všech těchto poznatků, jakož i z řady dalších zde neuvedených autorů, jež zmiňuje ve své práci, Strabón vychází při charakteristice toho, co považuje za oikúmené. Ta má dle jeho názoru tvar ostrova o rozměrech 70 000 stadií a 30 000 stadií a zachycuje území znázorněné již na Eratosthenově mapě, ač poněkud upravené (viz přílohy č. 1 – 3). Na základě výše uvedených údajů pak pro představu o tom, jak vypadal celý myslitelný svět, připojuji pro ilustraci jeho rekonstrukci.⁶⁰

Oikúmené vymezenou v předchozím textu je třeba považovat obecně za „obydlený svět“. Pokud tedy chceme vymezit řeckou oikúmené, která je předmětem této práce, musíme ji chápat ve smyslu světa obydlého Řeky, tedy pouze jakéhosi výseku z uvedené obecné oikúmené. Abychom prostor takto charakterizovaný mohli nějakým způsobem definovat, musíme se pozastavit u fenoménu řecké kolonizace, neboť pod pojmem řecký svět si samozřejmě nemůžeme představit pouze pevninské Řecko. K prvnímu osidlování území mimo tuto pevninu došlo na přelomu 2. a 1. tisíciletí před n. l., kdy se vlivem příchodu Dóřů původní řecké kmeny stěhují přes Egejské moře na pobřeží Malé Asie s tím, že část z nich se usadila na ostrovech této oblasti. Významnými centry se posléze staly Mytiléné Aiolů na ostrově Lesbos, maloasijská města Mílétos a Efesos Iónů, stejně jako jejich ostrovy Chios a Samos, a také dórská města na Rhodu a Kósu, jakož i jejich města Knidos a Halikarnásson v Malé Asii.⁶¹ Skutečného rozšíření prostoru obývaného Řeky však bylo dosaženo až během 8. – 6. stol. př. n. l. v rámci tzv. Velké řecké kolonizace, jejíž podstatou bylo zakládání řeckých osad v celé středomořské i černomořské oblasti.⁶² Součástí řeckého světa se staly Sicílie a jižní Itálie, tj. Velké Řecko (*Megalé Hellas/ Magna Graecia*), celé pobřeží Černého moře

---

⁵⁷ Horák, B., op.cit., s.47.

⁵⁸ Ibid., s.45.

⁵⁹ Ibid., s.32.

⁶⁰ Viz příloha č. 5 (znázornění oikúmené na zemském glóbu podle Strabóna).

⁶¹ Zimák, A., op.cit., s.70.

⁶² Encyklopedie antiky, op.cit., s. 304.

(*Pontos Euxeinos*). V nejzazším výběžku Jadranu založili Řekové osadu v Adrii, v dnešním francouzském Lvím zálivu Massalii a na jihu v deltě Nilu osadu Naukratis, za nejsevernější řeckou osadu je považována Tanais u ústí Donu v dnešním Rusku.⁶³

Na zakládání kolonií se podílely především *poleis*, které se nacházely při mořském pobřeží, a to jak v mateřském Řecku, tak i na ostrovech v Egejském moři a na západním pobřeží Malé Asie.⁶⁴ Průkopníky v této činnosti byli občané eubojských měst Eretria a Chalkis. Prvně jmenovaní se podíleli na založení významných center ve zmíněném Velkém Řecku – Naxos na východním pobřeží Sicílie, Rhégion na italském pobřeží. Tuto oblast kolonizovali také osadníci z Korintu, kteří založili na Sicílii Syrakúsy. Z tohoto městského státu vzešel ale také podnět ke vzniku řady dalších osad, jako např. Korkýry ležící na stejnojmenném ostrově při severozápadním pobřeží Řecka či jižnější Leukady. V kolonizačním úsilí soupeřila se svým sousedem obec Megara, která na Sicílii založila kolonii nesoucí stejné jméno jako mateřská obec. Směr jejich dalšího osidlování byl namířen do černomořské oblasti, kde v Propontidě založili Astakos a Sélymbrii, a zejména nejvýznamnější zdejší osadu Byzantion. Také z malých achajských obcí na Peloponnésu vznikla řada jihoitalských osad jako např. Sybaris a Krotón. V jižní Itálii se také nacházela jediná spartská kolonie – Tarent (Tarás).

Nejaktivnější metropolí byl podle tradice maloasijský městský stát Milétos, který kolonizoval jak thrácký Chersonésos (Kardia, Limnai), tak černomořské úžiny (př. Kyzikos, Kios), jižní pobřeží Černého moře (Sinópé a Trapezús), západní Černomoří (Istros, Odéssos, Apollónia Pontiké a Tomoi), severní černomořské pobřeží (zejm. Tyrás a Olbia) a také východní Černomoří (př. Dioskúrias).⁶⁵ Za zmínku stojí také kolonizační činnost Fókajských, kteří pronikli daleko na západ a podle Hérodota⁶⁶ objevili Adrii, Tyrsénii, Iberii a Tartéssos.⁶⁷ Jejich význam spočívá především v založení Massalie východně od ústí Rhony kolem roku 600 př. n. l. Během následujících dvou století vznikly řecké osady i na březích jižní Galie a na přilehlém východohispánském pobřeží.⁶⁸ Ke konci 7. století př. n. l. zesilují také kontakty Řeků s Egyptem a v nilské deltě vzniká osada Naukratis. Byla však považována za obecně řeckou obchodní stanici, nebyla založena z jedné metropolis. Naopak kolonizace severoafrické Libye byla spojena s egejským ostrovem Théra. Její obyvatelé zde kolem roku

---

⁶³ Lisovij, I., op.cit., s.17.

⁶⁴ Oliva, P.: Řecko mezi Makedonií a Římem. Academia, Praha 1995, s.11.

⁶⁵ Ibid., s.12.

⁶⁶ Hérodotos: Dějiny, 1.163.

⁶⁷ Oliva, P., op.cit., s.12.

⁶⁸ Bartoněk, A., op.cit., s.98.

630 př. n. l. založili město Kyréné, které pak pokračovalo ve vlastní kolonizační činnosti. Jejich snahám postoupit dále směrem na západ však bránily ambice foinického Kartága.⁶⁹

Nově vzniklé osady se nestávaly koloniemi v tom smyslu slova, že by se jednalo o jakási závislá území. Řekové je nazývali výrazem *apoikiá* a i přes určitý vztah k mateřské obci se jednalo o samostatná města. Pokud jde o zachycení kolonizační činnosti v Geografikách, je třeba říct, jak správně poznamenává F. Trotta,⁷⁰ že Strabón zmiňuje obrovské množství takových osad, ale mnohdy taková zmínka spočívá pouze v odkazu na mateřské město (metropolis) nebo na jména tzv. *oikistes*, tj. zakladatelů.

Mohli bychom tedy shrnout, že města zmíněná v předchozím textu tvoří opěrné body (ač se pochopitelně nejedná o jejich celkový výčet) té části antického světa, již bychom mohli nazvat řecká oikúmené.

Zbývá jen pro úplnost odkázat na přílohy č. 6 – 8, které jsou tvořeny mapami znázorňujícími řeckou oikúmené tak, jak byla vytvořena důsledkem řecké kolonizační činnosti.

---

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Trotta, F., op.cit., s.118.

2. MOŘE V ŽIVOTĚ ANTICKÉHO ŘEKA A JEHO VZTAH K JINÝM NÁRODŮM

2. 1. Různé aspekty vztahu Řeků k moři

Vztah k moři, resp. způsob, jakým jej Řekové pojímali, charakterizoval Platón tak, že je přirovnal k „žábám okolo rybníka“, ⁷¹ čímž umístil moře do centra řeckého světa. Fakt, že v rámci kolonizace středomořské a černomořské oblasti se zde založené osady nenacházely více než 25 mil ⁷² směrem do vnitrozemí, tento význam moře jakožto nedílné součásti života antického Řeka jen potvrzuje. ⁷³ Pro antického Řeka mělo moře především tyto aspekty – nebezpečnou a divokou podstatu, spojení s Poseidonem, funkce i coby zásobárny ryb, ať už ve formě stravy místních obyvatel, nebo jako zdroj příjmů, a souvislost s obchodem obecně. ⁷⁴ Mimo to představovalo moře prostor pro činy pirátů a jeho ovládnutí bylo podstatou myšlenky tzv. thalassokracie. U básníka Simonida ze 7. století př. n. l. nalezneme úvahu, že moře má více než jeden charakter. Stejný závěr bychom pak zřejmě mohli vyvodit i u Homéra, který pro něj ve svém díle užívá řady různých výrazů, např. *thalassa*, *pelagos*, *pontos*, *salos*, *hals*. ⁷⁵

Moře však pro Řeky bylo také místem, které těžko našlo srovnání s čímkoli na světě, bylo místem „odkud není návratu“. Hérodotos zmiňuje příhodu Polykrata, tyrana z ostrova Samos, žijícího na konci 6. století př. n. l., který se hodlal zbavit svého prstenu vhozením do mořských hlubin. Jeho úmysl věci se zbavit natrvalo je však zmařen jejím znovuoobjevením v těle ryby. ⁷⁶ Na postavě šokovaného Polykratova přítele pak Hérodotos ukazuje v antické řecké společnosti všeobecně rozšířenou víru, že znovuoobjevení věcí vhozených do vody je špatným znamením. ⁷⁷ S touto představou souvisí zvyk, jehož popis najdeme u Pausania ⁷⁸, který spočíval ve vyhazování koláčů do Ínóiny bažiny, což bylo spojeno s předpovídáním budoucnosti během svátku zasvěceného této bohyni. Štěstí má ten, jímž hozený koláč zůstane pod vodou, zatímco špatným znamením je, pokud se tento koláč vynoří zpět na hladinu. ⁷⁹

---

⁷¹ Lindenlauf, A., op.cit., s.417.

⁷² 1 míle=1609 m. Jedná se tedy o vzdálenost okolo 40 km.

⁷³ Lindenlauf, A., op.cit., s.417.

⁷⁴ Ibid., s.418.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Příběh zaznamenává také Strabón – viz Str. 14.1.16.

⁷⁷ Lindenlauf, A., op.cit., s.419-420.

⁷⁸ Pausaniás: Cesty po Řecku, 3.23

⁷⁹ Lindenlauf, A., op.cit., s.420.

V řecké tradici se objevuje také obdoba římského *damnatio memoriae*. Filozof Diogenés Laertios se zmiňuje o zničení bronzových soch bývalého athénskému politika Démétria z Faléru z části jejich roztavením⁸⁰ a z části svržením do moře.⁸¹ Překvapivým využitím moře je svržení do jeho hlubin jako trestu za vraždu. O to víc udiví, že trest je udělen neživé věci jako v případě bronzové sochy atleta Theagena z Thasu, která pádem zabila jeho nepřítele.⁸² Tak bylo učiněno na základě Drakontových zákonů, které se vztahovaly právě na tento případ. Nutno podotknout, jak uvádí Pausaniás, že poté co na Thasos dolehla neúroda, byla na radu delfské věštby - „aby byli zpět přijati vyhnanci“, socha opět vyzdvížena na své původní místo⁸³. Jak se zdá, věci navrácené z moře nemusely vždy představovat špatné znamení, zvláště když se tak stalo na přání boha.

Moře však nesloužilo pouze pro konečné ukládání věcí. Řekové byli přesvědčeni, že špatní lidé bývají pohlceni mořem a mořskými příšerami. Jiní jej jako místo, odkud není návratu, využívali, pokud se chtěli zbavit svých nepřátel, zohyzděných či nechtěných dětí, stejně jako obětí vražd. Většina řecké společnosti však v takovém jednání spatřovala zločinné porušení jednotlivce na řádný pohřeb.⁸⁴ Na rozdíl od jiných míst, jež člověk využíval k podobným účelům, jako hory, různá opuštěná místa, nebo i jiná místa spjatá s vodou včetně řek a pramenů, bylo použití moře v tomto případě poměrně efektivním postupem, jak se zbavit nechtěné věci či osoby, jelikož bylo spojeno s řadou různých způsobů, jak nechat věci „zmizet“.⁸⁵

Takové vnímání moře však vedlo k jeho rozporuplnému přijímání. Na jedné straně na něj bylo nazíráno jako na místo spojené s nečistými věcmi, čímž se stalo místem nečistým, místem spojeným se smrtí, temnotou a propastí Hádu, na straně druhé však bylo přijímáno také jako významný zprostředkovatel očištění.⁸⁶ Jako základní ideu, která prolíná výše zmíněnými alternativami použití moře coby místa, odkud není návratu, bychom mohli označit myšlenku separace. Věci i lidé jsou tímto způsobem odklizeni do moře, protože ve světě lidí již pro ně není místo.⁸⁷

Moře mělo tedy i svou temnou stránku. Bylo označováno přímo za „symbol Zla“. Až do krajnosti zachází řecký historik Plútarchos, který moře definuje jako „element, který s námi

---

⁸⁰ Strabón se v knize 9.1.20 zmiňuje pouze o jejich roztavení.

⁸¹ Lindenlauf, A., op.cit., s.420.

⁸² Ibid.

⁸³ Pausaniás: Cesty po Řecku, 6.11.

⁸⁴ Lindenlauf, A., op.cit., s.421.

⁸⁵ Ibid., s.423-424.

⁸⁶ Ibid., s.424.

⁸⁷ Ibid., s.427.

není v žádném spojení, nýbrž je povaze člověka cizí, nepřátelský a odporující.“⁸⁸ Bylo tedy i s tímto vědomím pro člověka místem opravdu nebezpečným. U antických autorů je celá řada zmínek o riziku, které je spojené s námořní plavbou. Římský dramatik Plautus přichází s názorem, že pro námořníka není většího štěstí, než když spatří zemi. Řecký filozof Secundus *Mlčící*⁸⁹ charakterizuje ve 2. století n.l. loď jako „dům bez základu, plovoucí cosi, vždy otevřený hrob, smrt plovoucí po moři“.⁹⁰ Nebezpečí však nespočívalo pouze v možné smrti, podle všeobecné představy byly duše těch, jež zemřeli na moři, odsouzeny bloudit po těchto vodách.⁹¹

S mořem byla spojována celá řada božských bytostí. Patřily sem jak prvotní síly a olympští bohové, tak heroizovaní smrtelníci, nymfy a příšery. Před tím, než se vládcem moře stal bůh Poseidón, byl tento živel ztotožňován s dvojicí původních božstev – Ókeanem a Téthys, kteří byli považováni za otce a matku bohů.⁹² Představovali původní plodící dvojici. Pokud by však docházelo k neustálému rození, způsobilo by to velké potíže. Poté, co moc nad ostatními bohy získal Zeus, vyhradil Ókeanovi určité místo oddělené od světa.⁹³ Ókeanos se stal personifikací proudu, jenž obtéká kruhem nejzazší končiny země. Vlévá se tak vlastně sám do sebe a z jeho mohutného toku vzchází neustále nejen řeky, prameny a studně, ale i celé moře.⁹⁴ Mezi božstva související s mořem patřili také Forkys, Próteus a Néreus, kterým dle Homéra náleží přízvisko „mořský stařec“, přičemž všechna tři božstva snad představovala jen různá označení jediné bytosti.⁹⁵

Nicméně nejvýznamnějším božstvem spjatým s mořem byl pro antické Řeky již zmíněný Poseidón, což odráží i řada chrámů, jež mu byla během kolonizační činnosti zasvěcena, stejně jako řada mýtů, ve kterých tento bůh figuruje. Je také nejdůležitější božskou bytostí v jednom z nejznámějších děl řeckého starověku s námořní tematikou, Homérově *Odyseii*.

Jedním z nejvýznamnějších aspektů vztahu Řeků k moři byl bezesporu obchod. Jelikož Řecko nedisponovalo silniční sítí, většina obchodů se proto uskutečňovala po moři.⁹⁶ Významnou měrou k tomuto využití moře přispěl fakt, že Řecko jako poměrně hornatá země nebylo pro obchod po souši příliš využitelné. V klasickém období hrály důležitou roli

---

⁸⁸ Schulz, R., op.cit., s.208.

⁸⁹ Český ekvivalent přízviska tohoto filozofa je mým vlastním překladem. Našla jsem pouze odkazy na jeho anglickou – the Silent – a německou – der Schweigsame – podobu.

⁹⁰ Schulz, R., op.cit., s.209.

⁹¹ Ibid., s.210.

⁹² Greek sea gods. <http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_sea_gods> ke dni 4.7. 2010

⁹³ Kerényi, K., op.cit., s.21.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid., s.39.

⁹⁶ Buttinová, A.-M.: *Řecko. 776 až 338 př. n. l.* Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s.88.

v námořním obchodě Athény, zejména přístav Peiraieus. Vedle obchodu se zbožím zde docházelo též k finančním transakcím. Byly zde poskytovány půjčky na lodě a jejich náklad.

Pokud se loď i s nákladem v pořádku vrátila do přístavu, byla námořní půjčka na cestu splacena s vysokým úrokem překračujícím 30%, který při plavbě po Jaderském moři v té době známém útoky pirátů dosáhl až 100 %. Výška takto sjednaného úroku je pochopitelná vzhledem k faktu, že riziko nesl věřitel, neboť pokud došlo ke ztrátě lodi, půjčka se nevracela. Stávalo se proto, že dlužníci záměrně potápěli své lodi, aby se vyhnuli placení dluhu.⁹⁷

Důležitou roli v námořním obchodě hrály také osady zakládané v rámci řecké kolonizace. V západním Středomoří tak tyto osady měly zajistit suroviny, zejm. kovy, a být základnami pro pravidelný obchod v těchto oblastech, s Etrusky v severní Itálii a Tartéssany v jihozápadní Ibérii.⁹⁸ Na severovýchodě byly zakládány četné kolonie při pobřeží Černého moře. Původně jej Řekové nazývali *Pontos Axeinos* – Moře nehostinné – kvůli problémům spjatým s plavbou v jeho vodách vyznačujících se nevypočitatelnými proudy a víry Bosporu a Dardanel, letními mlhami, zimními vichřicemi, často i nepřátelstvím místních kmenů. Postupně se však moře stalo pro Řeky Pohostinným – *Pontos Euxeinos*.⁹⁹ Oblast Černomoří se pak stala pro svou úrodnou půdu vítaným zdrojem obilí, ale také stavebního dříví, říčních ryb, rud a otroků.¹⁰⁰

Pokud bychom chtěli obecně charakterizovat vývoj řeckého námořního obchodu od jeho počátku, je třeba říct, že ke skutečnému rozvoji řeckého obchodu došlo po roce 610 př. n. l., kdy se cílem států východního Řecka stávají Egypt, Lýdie a Tartéssos. Na křižovatce takto vzniklých obchodních cest se ocitla íónská města, především Milétos.

Výrazného vlivu dosahovala íónská města také při ovládnutí pobřežních vod Malé Asie a jihovýchodního Středomoří, stejně jako jejich domovina v Attice. Obdobně dosahoval obchodních úspěchů také dórský ostrov Rhodos, přičemž dórské státy obecně měly dvě zeměpisné výhody – ovládaly vjezd do Egejského moře z jihovýchodu a také námořní cesty vedoucí ze západu podél dórských ostrovů.¹⁰¹ Nutno podotknout, že význam Rhodu tkvěl také v jeho kontaktech s egyptskou Naukratidou a osadou Kyréné ležící při pobřeží severní Afriky.

Také po vzestupu římské moci si výsadní postavení mezi obchodníky udrželi Řekové. Zejména od začátku císařství bylo důležité ovládnutí obchodu s východním Středomořím, takže obchodníci pocházející z této oblasti – Řekové, Syřané a Egyptané – hráli významnou

---

⁹⁷ Ibid., s.71.

⁹⁸ Ibid., s.80.

⁹⁹ Vývoj označení Černého moře u Řeků zmiňuje také Strabón – viz Str.7.3.6.

¹⁰⁰ Buttinová A. – M., op.cit., s.89-90.

¹⁰¹ Ibid., s.94.

roli.¹⁰² Co se týče řeckých měst, zůstávají i v tomto období významnými obchodními středisky přístavy Milétos, Smyrna a Efesos. Naproti tomu athénský Peiraieus se v této době nacházel mimo významné námořní cesty a měl spíše regionální charakter, podobně jako dříve mocný Rhodos a obchodem s otroky proslulý ostrov Délos.¹⁰³

S mořem byla u Řeků spojena také myšlenka thalassokracie. Tento výraz bychom mohli přeložit snad jako „nadvláda na moři“ či „ovládnutí moře“ nebo „námořní moc“. Slovo *thalassa* pochází z řečtiny a je jedním z výrazů pro moře. Slovo *kratein* pak znamená vládnout. Protože jsem se nesetkala s ekvivalentním českým výrazem, používám počeštěnou formu původního názvu. V anglických publikacích se v této spojitosti setkáme s termínem *sea power* nebo *empire of the sea*. S touto ideou se setkáme již u Hérodota, podle jehož názoru byl prvním, kdo přišel s koncepcí „námořní nadvlády“, Polykratés, tyran na ostrově Samu v 2. pol. 6. stol. př. n. l., přičemž zvažoval možnost, že by mu v této oblasti působnosti předcházela Mínos z Knóssu, popř. ti, jež snad ovládali oblast Egeidy v dřívější době.¹⁰⁴ Touto problematikou se zabýval také Thúkýdídés ve 2. pol. 5. století př. n. l. Samo složené slovo *thalassokratein* bylo vytvořeno právě kolem poloviny 5. století př. n. l., protože v této době se stávají námořní moci běžnými.¹⁰⁵

Problematicke thalassokracií se věnovali také autoři období helénismu, kteří svůj výčet začínali různými neřeckými státy. Většinou se však jedná pouze o přepracované údaje Hérodota a Thúkýdida. Na přelomu 3. a 4. století našeho letopočtu se poté k této otázce vrátil Eusebios z Kaisareie, který vycházel z informací poskytnutých dvěma historiky z 1. stol. př. n. l. – Diodórem Sicilským a Kastorem z Rhodu. Data a s nimi spojené thalassokracie, které zahrnují řecké státy před nástupem Athén coby námořní velmoci, řadí Eusebios následovně – Milétos (625-600 př. n. l.), zřejmě Korint (600-585 př. n. l.), Lesbos (585-575 př. n. l.), Fókiaia (575-540 př. n. l.), Samos (540-516 př. n. l.), Sparta (516-510 př. n. l.), Naxos (510-500 př. n. l.), Eretria (500-490 př. n. l.), Aigína (490-480 př. n. l.).¹⁰⁶ Jak vyplývá z tohoto výčtu i z faktu, že bývá mezi nositele thalassokracie zahrnován Knóssos, je třeba tuto námořní nadvládu interpretovat jako obchodní. Výjimečně bychom mohli mluvit o jejím politickém charakteru, jako v případě Athén.

Aby mohla thalassokracie vzniknout, musí být splněny určité podmínky. Předně bylo pro rozvíjející se námořnictvo důležité, aby používané lodě nebyly vlastněny a obsluhované

---

¹⁰² Ibid., s.116.

¹⁰³ Ibid., s.127.

¹⁰⁴ Momigliano, A., op. cit., s.1.

¹⁰⁵ Scott, L.: Chapter Nine: Were there polis navies in Archaic Greece? In: Oliver G.J. a kol.(ed.): The Sea in Antiquity, Oxford 2000, s.105.

¹⁰⁶ Ibid.

soukromými osobami, nýbrž se jednalo o lodě veřejné, ať už byly stavěny účelově jako lodě válečné, nebo nikoliv.¹⁰⁷

Moře bylo u starověkých Řeků úzce spjato také s používáním lodí. Co se jednotlivých typů týče, jednalo se obvykle o tzv. *trirému(triéru)*¹⁰⁸, tj. loď se třemi řadami vesel nad sebou¹⁰⁹, kterou pohánělo 150 - 170 veslařů a jejíž vyvinutí se připisuje Korintu ve 2. polovině 6. století př. n. l. Na těchto lodích se nacházel jeden stěžeň se čtvercovou plachtou. Lodě byly dlouhé 35 – 38 metrů a široké 5 metrů. Vedle trojveslic však existovaly také lodě čtyřřadové a pětiřadové, pomineme – li zřejmě nadsazené zprávy o lodích až šestnáctiřadových.¹¹⁰ Tyto lodě se stavěly zejména během 5. – 4. stol. př. n. l., ale v námořní dopravě byly využívány ještě dlouhou dobu poté. Na základě experimentu, při němž byla taková triréma postavena, bylo zjištěno, že její rychlost dosahovala 7 uzlů, tj. 13 km/h.¹¹¹

Po roce 600 př. n. l. byla běžnou součástí starověkých loďstev galéra zvaná *pentekontéra*¹¹² s 50 veslaři a širokou obdélníkovou plachtou, dlouhá 27 metrů. Původní jedna řada veslařů, která způsobovala, že loď byla hůře ovladatelná a její stavba vzhledem k její délce poměrně drahá, byla posléze změněna na dvě úrovně veslařů nad sebou.

Od těchto lodí se pak podstatným způsobem lišily lodě *obchodní*¹¹³. Nejen, že vzhledem ke svému zaměření na obchodní činnost se na těchto lodích nacházelo odlišné vybavení, ale tyto lodě měly navíc odlišnou konstrukci. Rozdíl mezi obchodní a válečnou lodí spočíval především v tom, že obchodní lodě byly těžší a pevnější, což také umožňovalo dlouhé plavby těchto lodí na otevřeném moři. Ve srovnání s loděmi válečnými byly také o hodně hlubší. Průměrně velká obchodní loď byla dlouhá 34 – 36 metrů a její nosnost přesahovala 52 tun.¹¹⁴ Na rozdíl od válečných lodí, které ke svému pohonu využívaly především práce veslařů, bývaly obchodní lodě většinou plachetnice. Tyto lodě mívaly navíc na ochranu před piráty na palubě zabudované pevné zábradlí.¹¹⁵

Jedním ze způsobů využívání moře antickými Řeky, v negativním smyslu slova, bylo pirátství. Pro vyjádření slova „pirát“ používali Řekové dva výrazy – *léistér* a *peiratés*.

---

¹⁰⁷ de Souza, P.: Towards thalassocracy? Archaic Greek naval developments. In: Fisher, N.-van Wees, H.(ed.): Archaic Greece. New approaches and new evidence, London 1998, s. 272.

¹⁰⁸ Viz příloha č.9.

¹⁰⁹ Viz příloha č.10.

¹¹⁰ Encyklopedie antiky, op.cit., s.349.

¹¹¹ Pöhlmann, E.: Die Schifffahrt in der nördlichen Ägäis in der griechischen Frühzeit. In: Chrysos, E. kol.(ed.): Griechenland und das Meer. Beiträge eines Symposions im Frankfurt im Dezember 1996. Bibliopolis, Möhnesee 1999, s. 42.

¹¹² Viz příloha č.11.

¹¹³ Viz příloha č.12.

¹¹⁴ Encyklopedie antiky, op.cit., s.349.

¹¹⁵ Ibid.

Zatímco prvně uvedený výraz nalezneme již u Homéra, slovo *peiratés* se objevuje teprve ve 3. století př. n. l. Oba výrazy pak jako synonyma používá ve 2. století př. n. l. řecký historik Polybios. Obě slova však byla užívána jak ve významu pirát, tak bandita, přičemž jejich rozlišení bylo možné zřejmě pouze v kontextu s mořem či užitím blíže určující fráze. Jako označení pro piráta se také, ač zřídka, užívalo slovo *katapontistés*.¹¹⁶

Piráství bylo často spojováno s válečnou činností, k pirátským činům bylo také zneužíváno tzv. právo odvety spočívající v možnosti každého, kdo utrpěl újmu, postupovat obdobně vůči tomu, kdo tuto újmu způsobil, a v rámci tohoto práva mohla být zabavena kořist, včetně lidí. Často se stávalo, že tyto odvetné akce překračovaly intenzitu původního útoku, byly učiněny bez skutečného důvodu či byly zaměřeny na nevinnou třetí stranu.¹¹⁷ Existovala zde také souvislost mezi pirástvím a obchodem. Což dokládá Homér, když v Odysseii konstatuje, že obchodníci nedosahovali takové prestiže jako úspěšní piráti.¹¹⁸ Především však piráti představovali pro obchodníky velkou hrozbu. Lodě v oblasti Messinské úžiny byly často napadány piráty z města Zanklé a oblast Jaderského moře byla rájem pirátů, zejm. na přelomu 4. a 3. stol. př. n. l. Vyhlášenými piráty byli v helénistickém období obyvatelé Ilýrie a Kréty. Proslulými se stali také piráti z Pamfýlie a Kilíkie, kde měli ve 2. – 1. století př. n. l. přímo pirátské základny.¹¹⁹ Důležitý příjem představoval pro piráty také obchod s otroky, které získávali unášením lidí na moři i na pevnině.¹²⁰

Co však především umožňovalo, aby se mohla rozvíjet pirátská činnost, byla neschopnost politických autorit ji účinně potlačit. Po ne příliš úspěšných pokusech jednotlivých představitelů moci, se teprve Římanům podařilo piráství ze Středozemního moře postupně vytlačit.

---

¹¹⁶ de Souza, P.: Greek piracy. In: Powell, A. (ed.): The Greek world. Routledge, London/New York 1997, s. 180. Autor uvádí tvar *léistés*, nicméně v řecko – českém slovníku nalezneme pouze výraz *léistér* ve významu lupič. Proto jsem raději užila tento ověřený výraz. To však nevylučuje možnost, že jím uvedený výraz je správný. Může se jednat o méně známou variantu slova či nějakou archaickou podobu.

¹¹⁷ Ibid., s. 182 – 183.

¹¹⁸ Ibid., s. 186.

¹¹⁹ Ibid., s. 187.

¹²⁰ Ibid.

2. 2. Přístup Řeků k „Neřekům“.

Kdo byli „Neřekové“ a jak chápali Řekové tuto odlišnost?

Z pohledu Řeků bylo použitím pojmů *Hellénés* a *barbaroi* možné dělit celé obyvatelstvo oikúmené na dvě od sebe místně i kulturně rozlišitelné jednoty - Hellény a „Nehellény“.¹²¹

Pokud jde o formování řecké identity, je otázkou, jak na starověké Řeky, nebo lépe, jak uvádí A. A. Lund, antické Hellény, nahlížet. Použití označení „národ“ se zdá být anachronismem, pokud je spojováno s řeckými *poleis* coby městskými státy, ať už jsou tyto národy chápány jako „státní“ či „kulturní“.¹²² Proto je třeba na Hellény pohlížet především jako na „jazykové společenství“.¹²³ Svůj význam při vymezení, kdo je, či není Řekem, mělo především slovo *barbaros*. Co se smyslu tohoto slova týče, existují stále mezi badateli spory, zda svůj negativní podtext mělo od počátku, nebo zda jej získalo až během klasického období. Zároveň je otázkou, jaký charakter skupina lidí označovaná tímto slovem měla mít, neboť je rozšířeným názorem, že Hérodotos přišel jako první s charakteristikou „barbarů“ coby etnickým souborným označením pro všechny „Neřeky“. U Homéra, o jehož významu pro Strabóna i ostatní antické autory nelze pochybovat, se však s žádným společným označením pro Hellény, ani „Nehellény“ nesetkáme,¹²⁴ jeho dílo obsahuje pouze odkaz na barbary, ne však v univerzálním pojetí.

Samo slovo *barbar* a jeho význam se stalo předmětem široké diskuse už ve starověku. První zmínku, jež zřejmě souvisí s původem tohoto slova, nalezneme u Homéra, v jeho katalogu trójských lodí, kde k charakteristice asijských Kárů používá termín *barbarofonoí*.¹²⁵ Protože dvojí dělení lidstva na Řeky a barbary vychází především z charakteristiky na základě jazyku a projevu, Strabón na otázku, zda tyto Káry identifikovat jako barbary, odpovídá kladně vzhledem k tomu, že mají mít „barbarský hlas“.¹²⁶ Potom však vyvstává jiná otázka. Když je nezbytnou vlastností barbarů „mít odlišný hlas/jazyk“, proč měl Homér potřebu to ve výše zmíněném výrazu ještě zdůrazňovat?

Strabón se nad výrazem pozastavuje ve 14. knize¹²⁷, kde zmiňuje názor řeckého gramatika a kronikáře Apollodóra z Athén žijícího ve 2. stol. př. n. l., že Homér použil výše uvedený

¹²¹ Lund, A.A.: *Hellentum und Hellenizität: Zur Ethnogenese und zur Ethnizität der antiken Hellenen*. In: *Historia, Zeitschrift für alte Geschichte*, Band 54, Heft 1, 2005, s.11-12.

¹²² *Ibid.*, s.2.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.*, s.4 – 5.

¹²⁵ tj. barbarského projevu či hlasu.

¹²⁶ Almagor, E., *op.cit.*, s.44.

¹²⁷ Str.14.2.28.

výraz místo slova *barbaroi*, protože se mu množné číslo tohoto slova nehodilo do metrického systému básně. Strabón však poukazuje na skutečnost, že obdobně Homér používá jména Trójané, Lýkové a Dardanové, která mají podobný básnický rytmus. Nesouhlasí také s Apollodorovým tvrzením, že jazyk Kárů byl velmi drsný a poukazuje na to, že jejich jazyk obsahuje také řadu řeckých slov.

Sám pak nabízí svůj pohled na význam, v jakém mohlo být slovo *barbar* původně užíváno. Konstatuje, že se jednalo o výraz onomatopoetický, který měl naznačit vadu ve vyjadřování obdobně jako u řeckých slov *battarizein*¹²⁸ („koktat“), *traulizein* („šišlat“) a *psellizein* („neartikulovaně se vyjadřovat“)¹²⁹, což souvisí s faktem, že lidé, kteří byli takto označeni, vyslovovali slova s obtížemi, hrubě a chraptivě. Taková vada výslovnosti pak způsobovala, že vyslovené znělo jako „*bar-bar-bar*“, a to pak bylo napodobeno v daném výrazu. Strabón dále tvrdí, že od okamžiku, kdy byli tito lidé zvaní barbary, byla představa přenesena na všechny cizí, tedy „neřecké“, rasy. Všichni ostatní tak byli označeni jako barbaři. Strabón se dále domnívá, že původně, tedy od samotného začátku, měl výraz *barbar* výsměšný (*kata to poidoron*) charakter a teprve postupně se stal obecným etnickým výrazem odlišujícím ostatní skupiny lidí od Řeků.¹³⁰ O Kárech pak Strabón, na rozdíl od současného pojetí¹³¹, soudí, že mluvili řecky, pouze jiným hlasem či s přízvukem. Jejich výjimečnost pak podle něj spočívala v tom, že v dávných dobách byli jedinými, kdo přijali řecký způsob života a učili se řecky, ač barbarský prvek v jejich řeči zůstal.¹³²

Důležitým aspektem v problematice vymezení těch, kteří byli označováni jako Helléni, je bezesporu etnicita. Tento výraz pochází z řeckého slova *ethnos* a je možné jej přirovnat k současnému slovu „kmen“.¹³³ Mytický původ Hellénů zmiňuje ve svém díle Thúkýdídés, který tvrdí, že před trójskou válkou neměli Řekové ještě jméno jako celek, nýbrž v časech před Hellénem, synem Deukaliónovým, byla rozšířena pouze jména jednotlivých kmenů. Teprve s rostoucí mocí Helléna a jeho synů (tj. Aiola, Dóra a Xútha=otec Ióna a Achaia) se jednotlivé kmeny začaly ve větším měřítku nazývat Hellény, i když trvalo dlouhou dobu, než se jméno ujalo všeobecně.¹³⁴ Pokud jde o vymezení Hellénů, jak bylo zmíněno, Homér nepoužívá žádné jednotné označení pro Řeky, samotný výraz Helléni u něj nalezneme pouze

¹²⁸ Tento výraz nalezneme přímo u Strabóna – viz Str.14.2.28., i když bychom předpokládali, že dané sloveso odvozené od slova *battallos* (koktavý) by mělo znít spíše *battalizein*.

¹²⁹ Almagor, E., op.cit., s.45.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Jak vyplývá z výše citované studie E.Almagora, domnívají se zřejmě současní badatelé, že pojem *barbarofonoi* měl obdobný význam jako *barbaroi* obecně a že tito lidé tedy nemuseli nutně hovořit řecky.

¹³² Almagor, E., op.cit., s.46.

¹³³ Lund, A.A., op.cit., s.7.

¹³⁴ Ibid.

v souvislosti s malým společenstvím v Thesálii. Teprve do konce 8. století př. n. l. se traduje výraz *Panhellenés* jako společný název, který zřejmě fungoval jako označení kmenového svazu nebo několika *ethnoi*.¹³⁵

Ne všichni však přijímali tradiční dělení lidstva na Řeky a barbary. Strabón zmiňuje názor Eratosthena, který dával přednost dělení podle kulturních a morálních měřítek před těmi etnickými. V Eratosthenově pojetí měl být každý národ posuzován podle svých morálních hodnot a nemělo by na nikoho být pohlíženo s etnickými a rasovými předsudky. Jeho rozlišení bylo založeno na ctnosti (*areté*) a nectnosti (*kakia*).¹³⁶ Eratosthenés pak hovoří o na jedné straně národech „špatných“ a na straně druhé o národech ušlechtilých či civilizovaných, přičemž první z nich můžeme nalézt i mezi těmi, jež jsou označováni jako Řekové, zatímco mezi druhé bychom dle jeho mínění měli zařadit Řeky za barbary obecně pokládané Indy, Árijce, Římány a Kartágince.¹³⁷ Pro podporu svých tvrzení použil Eratosthenés historku spojenou s osobou Alexandra Makedonského. Tento král měl údajně odmítnout své rádce, kteří jej nabádali, aby pokládal Řeky za přátele a barbary za nepřátele, a místo toho se rozhodnul přistupovat ke všem podle jejich schopností a ne na základě jejich původu.¹³⁸

Strabón považuje toto nové dělení lidí za zbytečné. Dle jeho názoru není třeba lidstvo nově rozdělovat na základě principů morálky a kulturního vymezení, neboť původní dělení je založeno na obdobných principech. Podle něj existují dvě skupiny lidí – ti, jež jsou chváleni, a ti, jež jsou káráni. První z nich jsou charakterizováni základy práva, politickým zřízením a vzdělávacím systémem, zatímco ti druzí jsou jejich opakem kvůli neexistenci práva, politického života i vzdělávání.¹³⁹

Od řeckého pojetí barbarství se však podstatně liší pojem barbar, jak jej chápali Římané. Pro ně byl tento status mnohem flexibilnější a mezi jednotlivými skupinami byla umožněna mobilita.¹⁴⁰ Římané pokládali za barbary obyvatelstvo žijící mimo jejich říšské území, tedy v barbariku, jenž se podle nich vyznačovalo nedostatkem politického a právního řádu, civilizace a kultury.¹⁴¹ Strabón tak pod vlivem římského přístupu místy některé národy, např. Turdetany žijící v Ibérii, povyšuje z jejich předchozího „barbarského stavu“ pod civilizujícím vlivem vyspělých národů, zejm. Římanů.

---

¹³⁵ Ibid., op.cit., s.10. Jiné prameny však pojem *panhellénismus* spojují až se 4.stol př.n.l. v souvislosti se snahou o společný postup všech řeckých obcí – viz Marek,V. – Oliva, P. – Charvát, P.: *Encyklopedie dějin starověku*. Libri, Praha 2008, s.331. Sám Strabón však výraz *Panhellenés* hledá již u Hésioda – viz Str.8.6.6.

¹³⁶ Almagor, E., op.cit., s.48.

¹³⁷ Ibid., s.48-49.

¹³⁸ Ibid., s.49.

¹³⁹ Ibid., s.50.

¹⁴⁰ Ibid., s.51.

¹⁴¹ Marek,V. – Oliva, P. – Charvát, P., op.cit., s.77.

3. „GEOGRAF“¹⁴² – JEHO ŽIVOT A DÍLO

3. 1. Strabónova charakteristika

Strabón se narodil ve městě Amaseia v Malé Asii kolem roku 64 př.n.l.¹⁴³ Jednalo se o místo poměrně významné, neboť jej coby své sídlo využívali řečtí králové Pontu. Bylo tedy silně helenizováno. Tento fakt Strabóna značně ovlivňoval, neboť nejen, že sám byl Řekem, ale navíc vyrůstal obklopen řeckou kulturou a tradicí. Nicméně žil ve světě, který postupně podléhal římské moci, a tak i Amaseia, jak uvádí v Geografikách, spadala za jeho života pod římskou provincii.¹⁴⁴ Obě tyto skutečnosti můžeme nalézt v jeho práci, neboť i když na jedné straně Římany evidentně obdivuje, a císaře Augusta obzvlášť¹⁴⁵, vnímá jejich přínos tehdejšímu světu a přichází s koncepcí *justified conquest*¹⁴⁶, pohlíží přesto na okolní svět „řeckýma očima“. Jako příklad uveďme jeho pohled na problematiku barbarství, o níž bylo pojednáno v předchozí kapitole. Až na výjimky¹⁴⁷, kdy jsou nositeli přeměny z barbarského na civilizovaný způsob života Římané, chápe barbary ryze řecky, tedy jako ty, jež nejsou Řekové. Jeho „řeckou identitu“ můžeme vidět také ve snaze oživit ve svém díle dávnou slávu Řecka a skutečnost, že mezi jeho prameny nalezneme převážně řecké autory, jistě není náhodná.

Co se týče Římanů, Strabón ukazuje také jejich negativa v chování vůči Řekům, které bychom mohli označit jako arogantní a nadřazené. Při výkladu o dobývání Korintu zmiňuje Polybios a jeho zármutek nad pohrdáním armády vůči uměleckým dílům a votivním darům. Uvádí scénu, jíž byl Polybios osobně přítomen, během níž vojáci hráli na jednom z malířských pláten položeném na podlahu kostky. Sám Strabón pak dále potvrzuje, že jedno z děl uváděných v této souvislosti Polybiem, *Aristeidova Dionýsa*, spatřil v chrámu bohyně

¹⁴² V textu obsahujícím fragmenty 7. knihy Geografik je na Strabóna několikrát odkazováno jako na *the Geographer* a také S. Potheary ve svém článku *Strabo the Geographer: his name and its meaning* jej takto označuje, proto se mi zdálo vhodné použít český ekvivalent tohoto slova jako jeho charakteristiku.

¹⁴³ Dueck, D. – Lindsay, H. – Potheary, S. (ed.), s.1. Jiné zdroje uvádějí jako rok narození také 63 př. n. l. S. Potheary uvádí ve svém článku *The Expression "Our Times" in Strabo's Geography*. In: *Classical Philology*, Vol. 92, 1997, No. 3, s. 245 pro narození Strabóna širší časové rozmezí 65 – 50 př.n.l.

¹⁴⁴ Str. 12.3.39.

¹⁴⁵ Což vzhledem k Augustově lásce k řecké kultuře nepřekvapuje.

¹⁴⁶ Výraz přeložitelný jako „ospravedlněné dobývání“ pochází z publikace Dueck, D.: *Strabo of Amasia. A Greek man of Letters in Augustan Rome*. Routledge, London/New York 2000 a v Geografikách se s tímto termínem neseškáme. Autorka na jednotlivých příkladech z tohoto díla ukazuje ambivalentní vztah Strabóna vůči Římanům. Podle jejího názoru si uvědomoval, co všechno Římané při své expanzi podrobeným barbarským kmenům přinesli, avšak ze svého pohledu filosofa spatřoval i negativa, která toto dobývání provázela.

¹⁴⁷ Viz např. Str. 3.2.15 – Turdetanové v Ibérii.

Ceres v Římě.¹⁴⁸ Plenění památek a jejich odvoz coby válečné kořisti patří, zdá se, mezi tradiční prostředky užívané ve válečných střetech, a není výdobytkem moderní civilizace.

Pokud bychom chtěli získat informace o životě a osobě historika a geografa, jimiž Strabón byl, předpokládali bychom, že se něco dozvíme z jeho díla. Ironií osudu nebo snad bagatelizací svého životního příběhu, jehož zaznamenání není důležité, nám Strabón o sobě v Geografikách zanechal pouze sporé indicie, a to ještě sdělené jaksi mimochodem, jako když se zmiňuje o svém rodném městě.¹⁴⁹

Co se týče jeho rodinného zázemí, poněkud neobvyklá se může zdát absence údajů o příbuzných z otcovy strany¹⁵⁰, neboť tato linie byla vždy preferována. Vysvětlením jeho zmínek o předcích z matčiny strany při výkladu dějin příslušných regionů s nimi spjatých může být jediné jejich důležitost v porovnání se „zanedbatelnými“ příbuznými z otcovy linie. Obecně lze říci, že někteří z nich zastávali významné posty za vlády králů Mithridata V. a VI., a byli mezi nimi jak Řekové, tak Asiaté.¹⁵¹ Věnovat se blíže jinak zajímavé historii Strabónovy rodiny přesahuje záměr této kapitoly i celé práce¹⁵², přesto uveďme alespoň prvního z těchto předků, dalo by se říci patriarchu rodu. V části týkající se Knóssu nás Strabón zpravuje o svém prapradědovi jménem Dorylaüs, který byl vojenským expertem a přítelem Mithridata V. Euergeta. Tento panovník ho vyslal na Krétu, kde měl Dorylaüs verbovat žoldáky a kde mezitím vypukly boje mezi Knóssany a Gortýny, jichž se pak sám účastnil. Když se poté dozvěděl o zavraždění Mithridata, zůstal v Knóssu a oženil se s Makedoňankou jménem Sinope. Jedním z jejich tří dětí byl také Lagetas, který se vrátil do Pontu a jehož dcera¹⁵³ se posléze stala matkou Strabónovy matky.¹⁵⁴

Jedním z otazníků ve Strabónově životě je jeho jméno. Antické prameny¹⁵⁵ i pozdější rukopisy označují tohoto autora vždy jménem Strabo či jeho řeckou podobou Strabón. Jako

---

¹⁴⁸ Str.8.6.23.

¹⁴⁹ Str.12.3.39 – Uvádí Amaseiu jako „moje město“.

¹⁵⁰ Až na jednu nejasnou zmínku, která by podle S.Pothecary – *Strabo the Geographer: his name and its meaning*. In: Mnemosyne, Vol. 52, 1999, Fasc. 6, s. 700 – mohla být jedinou informací o Strabónově otcovské linii. U sousloví – *hó papos hémón hó pros patros autés* – uvedeném v rámci výkladu o Pontu ve Str. 12.3.33. zvažuje možný překlad jako „my grandfather on her father's side“, zatímco v Jonesově anglickém překladu Geografik najdeme striktní „my maternal grandfather“.

¹⁵¹ Strabo <www.nndb.com> ke dni 29.4.2010

¹⁵² Strabónův rodokmen vytvořený na základě jeho zmínek o rodině v Geografikách tvoří přílohu č.13.

¹⁵³ Nutno podotknout, že v anglickém překladu Strabónových Geografik – *The Geography of Strabo with an english translation by H. L. Jones in eight volumes*. Harvard University Press 1917 – 1932 – je chyba, neboť v příslušné pasáži je pojem thygatér překládán jako sestra, proto jsem na základě nesrovnalostí mezi anglickým překladem pramene a literaturou, porovnávala tuto část s řeckým originálem a německým překladem, kde je správně uvedeno, že se jednalo o Lagetovu dceru.

¹⁵⁴ Str.10.4.10.

¹⁵⁵ D.Dueck uvádí v publikaci *Strabo of Amasia. A Greek man of Letters in Augustan Rome*, několik příkladů, kdy bylo zmiňováno Strabónovo jméno – jako autora Geografik jej coby Strabóna z Amaseie uvádí Suda,

příklad uvádí S. Pothecary¹⁵⁶ 9. knihu Geografik pocházející z 5. století a psanou na palimpsestu, jež začíná slovem *Strabonos*. Samo slovo *strabón* pochází z řečtiny a znamená „šilhavý“. Jeho latinská podoba Strabo byla užívána jako cognomen od republikánského období římských dějin.¹⁵⁷

S. Pothecary předpokládá, že Strabónovi rodiče mohli dát svému synovi záměrně jméno, které bylo užíváno Římany, jako jeho osobní jméno, ať už coby jedno z *tria nomina*, nebo samostatně užívané jméno, vzhledem k tomu, že žili v římské provincii a jejich rodina měla poměrně dobré vztahy s Římany, nehledě na to, že i oni sami mohli být římskými občany.¹⁵⁸ Samotný význam použití jména nevidí Pothecary ve fyzických vlastnostech jeho nositele, nýbrž v bikulturním charakteru světa, do kterého se Strabón narodil.¹⁵⁹ Je také možné, že Strabónovo jméno souviselo s konkrétními osobnostmi, podle kterých mohl být pojmenován, v důsledku získání římského občanství některým z jeho předků nebo jím samotným. Jeho jméno tak mohlo pocházet např. od jména otce Pompeia Magna, *Pompeia Strabona*. Vzhledem k balancování Strabónovy rodiny mezi projevováním přízně Lucullovi, nebo Pompeiovi, mohl být právě Pompeius tím, kdo jim římské občanství udělil.¹⁶⁰

Dalším významným rysem Strabónova života je jeho vzdělání. Strabónovými mentory byli tři významní řečtí učenci své doby – Aristodémos z Nysy, Xenarchos ze Seleukeie a Tyrannión z Amisu. Všechny tři učitele Strabón v Geografikách zmiňuje a označuje je za významné rodáky měst, odkud pocházeli.¹⁶¹ Jelikož cesty do center vzdělanosti, typické pro helénistické období, byly usnadněny poklidným obdobím Augustovy vlády¹⁶², není zvláštností, že i Strabón získal vědomosti při studiu v různých střediscích kultury tehdejší doby. Začal v Malé Asii a skončil v Římě. Při popisu města Nysa v Malé Asii¹⁶³ se zmiňuje o svém studiu u tehdy již velmi starého Aristodéma. Tento učenec pocházel z významné rodiny, jeho dědečkem z matčiny strany byl historik a filosof Poseidónios z Apameie, jeho bratranec nesoucí také jméno Aristodémos byl učitelem Pompeia Magna a sám Aristodémos učil jeho děti. Na Strabóna měl však patrně největší vliv zájem jeho učitele o studium Homéra, stejně

Plútarchos jej zmiňuje v souvislosti s jeho historiografickým dílem (viz následující podkapitola), středověké rukopisy zachycují jeho zeměpisný text pod názvem *Strabónova Geografie*.

¹⁵⁶ Pothecary, S.: *Strabo the Geographer: his name and its meaning*. In: Mnemosyne, Vol. 52, 1999, Fasc. 6, s. 691.

¹⁵⁷ Ibid., s.691 – 692.

¹⁵⁸ Ibid., s.699.

¹⁵⁹ Ibid., s.703.

¹⁶⁰ Dueck, D., op.cit., s.7 – 8.

¹⁶¹ Ibid., s.8.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Str.14.1.48.

jako jeho pobyt v Nyse, která byla centrem diskusí o Homérově díle¹⁶⁴, což dokládá řada citací z Iliady a Odysseie v textu Geografik. Jako dalšího učitele uvádí Strabón zmíněného Xenarcha, který byl peripatetickým filosofem a po působení v Athénách a Alexandrii přesídlil do Říma, kde se jedním z jeho přátel stal sám císař Augustus.¹⁶⁵ Jak uvádí D. Dueck, dovršil zřejmě tento učenec Strabónovo vzdělání v oblasti filosofie (vedle gramatiky a rétoriky, které studoval u Aristodéma), ačkoli byl Xenarchos peripatetikem, zatímco Strabón se postupně vyprofiloval ve stoika.¹⁶⁶ Posledním učencem, jehož žákem se Strabón označuje¹⁶⁷, byl gramatik Tyrannión pocházející z Amisu poblíž Amaseie, i když studiu pod jeho vedením se Strabón věnoval v Římě. Také tento vzdělanec patřil k významným osobnostem své doby, Cicero jej v roce 56 př. n. l. požádal o pomoc při organizaci své knihovny v Antiu a byl také učitelem jeho synovce Quinta.¹⁶⁸

Nejen z důvodu touhy po vzdělání podnikal Strabón své cesty¹⁶⁹. Řadu míst sám osobně navštívil, neboť z jeho postoje evidentně vyplývá, že je to pro geografa nezbytné. Jeho vyjádření k těmto cestám můžeme nalézt přímo v textu Geografik: „Cestoval jsem na západ z Arménie až po regiony Tyrrhénie naproti Sardinii, na jih od Černého moře až po hranice Ethiopie. Nenajdeš jiného mezi geography, kdo by cestoval do míst vzdálenějších než já. Ti, kteří cestovali více než já v západních oblastech, neurazili takovou vzdálenost směrem na východ a ti, kteří cestovali více ve východních zemích, jsou za mnou na západě, a to samé platí ve vztahu k regionům směrem na sever a na jih.“¹⁷⁰ Možná se jedná o příliš sebevědomý přístup, nicméně důležitost praktického seznámení se s popisovanými regiony, nejen čerpání ze starších zdrojů, je pro Strabóna na základě této pasáže evidentní. D.Dueck to připisuje Polybiovu vlivu na Strabóna, neboť tento autor požadoval obdobně pro historika praktické zkušenosti z politiky a vojenství.¹⁷¹

Mezi Strabónovy nejvýznamnější cíle patřily bezesporu Alexandrie, Řím a Egypt. V Alexandrii žil Strabón podle svých slov „dlouhou dobu“¹⁷² a je pravděpodobné, že využíval zdejší knihovnu jako zdroj informací při sepisování svých historických děl, jež předcházely jeho práci na Geografikách.¹⁷³ Řím, jehož popis najdeme ve 3. kapitole 5. knihy, navštívil

---

¹⁶⁴ Dueck, D., op.cit., s.9.

¹⁶⁵ Str.14.5.4.

¹⁶⁶ Dueck, D., op.cit., s.9.

¹⁶⁷ Str.12.3.16.

¹⁶⁸ Dueck, D., op.cit., s.9.

¹⁶⁹ Mapa znázorňující Strabónovy cesty je k dispozici jako příloha č.14.

¹⁷⁰ Str.2.5.11. Vzhledem k neexistenci českého překladu Geografik jsou veškeré české překlady jednotlivých pasáží textu uvedené v této práci mým vlastním překladem učiněným na základě anglické a německé verze.

¹⁷¹ Dueck, D., op.cit., s.16.

¹⁷² Str.2.3.5.

¹⁷³ Dueck, D., op.cit., s.21.

Strabón víckrát. První cestu do Říma podnikl zřejmě ve věku kolem 20 let, jak usuzuje D.Dueck na základě jeho zmínky o P.Serviliovi Isauricovi, kterého musel spatřit před rokem 44 př.n.l., kdy zemřel.¹⁷⁴ Jeho druhá návštěva Říma proběhla asi v roce 35 př.n.l., kdy měl být na Foru svědkem roztrhání Selura, lupiče z Etny, divokými zvířaty.¹⁷⁵ Jeho třetí výprava do Říma se odehrála v roce 29 př.n.l. v souvislosti s Augustovým triumfem spojeným s vítězstvím nad Markem Antoniem u Aktia. Kolem roku 20 př.n.l. se Strabón do Říma znovu vrací a zůstává zde minimálně do roku 7 př.n.l., kdy u něj najdeme zmínku o dedikaci Liviina *porticu*¹⁷⁶, nebo snad až do konce svého života, neboť byl zřejmě jen několik let před svou smrtí přítomen na Germanikově triumfu v roce 17 n.l., jak usuzuje D.Dueck¹⁷⁷ z detailního popisu této události¹⁷⁸.

Mezi významné cesty, jež Strabón podnikl, můžeme zařadit i jeho putování po Egyptě. Jako společník se přibližně v letech 29 – 26 př.n.l. účastnil mise svého přítele Aelia Galla zastávajícího úřad správce provincie Egypt a plavil se s ním po Nilu na jih. Během svého pozorování, jehož výstupy zachytil v poslední, sedmnácté knize svých Geografik, spatřil např. Heliopolis, sfingy zaváté pískem či pyramidy, a dostal se až k samotným hranicím s Etiopií.¹⁷⁹

Stejně jako nelze na základě známých faktů určit, kdy se Strabón narodil, i v případě jeho úmrtí můžeme vycházet z pouhých spekulací. Jediné, o co je možné se při těchto domněnkách opřít, je text Geografik. Jelikož časově nejzazším údajem, který Strabón uvádí, je smrt mauretánského a libyjského krále Juby II. a nástup jeho syna Ptolemaia na trůn¹⁸⁰, k čemuž došlo v roce 23 n.l., je zřejmé, že byl v této době ještě naživu, a zemřel někdy po daném roce.¹⁸¹

3.2. Geografika a svět, který popisují

Než se budu blíže věnovat Geografikám, je třeba se krátce zmínit také o jeho historické práci *Historika Hypomnemata* (Historické zápisy), dále jen Zápisy, sestávající ze 47 knih, která se nám však bohužel do současnosti nezachovala a představu o ní si můžeme udělat pouze ze zlomkových zpráv¹⁸² zachycených v Geografikách.¹⁸³ Podle J. Engelse je

---

¹⁷⁴ Ibid., s.85.

¹⁷⁵ Str.6.2.6.

¹⁷⁶ Str.5.3.8.

¹⁷⁷ Dueck, D., op.cit., s. 85 – 86.

¹⁷⁸ Str.7.1.4.

¹⁷⁹ Dueck, D., op.cit., s. 20 – 21.

¹⁸⁰ Str.17.3.7.

¹⁸¹ Dueck, D., op.cit., s.2.

¹⁸² Např. Str.1.1.23.

pravděpodobné, že Strabón své Zápisy vytvořil někdy na sklonku 20.let př.n.l.¹⁸⁴ a D. Dueck podotýká¹⁸⁵, že během doby strávené v Alexandrii zřejmě využíval zdejší knihovnu při psaní jednoho ze svých historiografických děl. Vedle zmínek o tom, že Strabón byl autorem dnes již ztraceného díla *Historické zápisy*, se totiž setkáme také s názory, že jeho historické dílo se skládalo z více samostatných děl. Sám Strabón zmiňuje vedle Zápisů ještě dílo *Historia*¹⁸⁶, které mělo spolu se Zápisy podle H.L.Jonese tvořit oněch 47 knih, a zatímco Zápisy představovaly jen nástin historických událostí, *Historia* zahrnovala kompletní dějiny od roku 146 př.n.l. do počátku císařství.¹⁸⁷ D.Dueck se na základě dalších zmínek o Strabónově historiografické tvorbě v Geografikách a ze zpráv, které o ní zůstaly uchovány v Sudě, byzantském lexikonu z 10. století n.l., domnívá¹⁸⁸, že Strabónova historická práce tvořila jeden celek skládající se ze tří knih – *Hai Alexandrou praxeis*, *Hypomnemata Historika*, *Ta meta Polybiou* – přičemž již zmíněné Zápisy, včetně první uvedené knihy shrnující činy Alexandra Velikého, měly být z antiky dochovány ve čtyřech knihách, a jádro díla měla představovat zmíněná *Historia* nebo též *Ta meta Polybiou*, kde měl Strabón shrnovat, jak bylo zmíněno, římské dějiny od roku 146 př.n.l. až do své současnosti¹⁸⁹, a navázat tak na dílo svého velkého vzoru řeckého historika Polybia.

Vzhledem k rozsahu tohoto díla, které počtem knih předčilo i Geografika, a také vzhledem k faktu, že Zápisy vznikly dříve než Geografika, se domnívám, že není chybou nazývat Strabóna v první řadě historikem, jak jsem učinila v předchozí podkapitole, neboť kdyby se jeho historické dílo dochovalo, bylo by možná významnější než samotná Geografika. Jelikož však předmět historie tvoří skutečné události, nikoli spekulace, chtěla bych upozornit, že se jedná čistě o můj osobní názor, který by mohl být pochopitelně námětem pro širší diskusi.

Nicméně jsou to právě Geografika, která nám dokládají Strabónův zájem o okolní svět a jeho snahu zanechat poznatky o něm pro další generace. Stejně jako u Strabónova historického díla i jeho geografické dílo je problematické datovat. Přes existenci řady domněnek je rozšířená teorie o prvním vydání Geografik kolem roku 7 př.n.l., jelikož Geografika obsahují poměrně málo informací o událostech, jež nastaly po tomto datu.¹⁹⁰ Tato

---

¹⁸³ Kolář, J., op.cit., s.38.

¹⁸⁴ Engels, J.: *Augusteische Oikumenengeographie und Universalhistorie im Werk Strabons von Amaseia. Geographica Historica 12.* Franz Steiner Verlag GmbH, Stuttgart 1999, s.36.

¹⁸⁵ Dueck, D., op.cit., s.21.

¹⁸⁶ Str.1.1.22.

¹⁸⁷ *The Geography of Strabo with an english translation by H. L. Jones in eight volumes* – I. Harvard University Press 1917 – 1932, s.46 – 47.

¹⁸⁸ Dueck, D., op.cit., s.69.

¹⁸⁹ Předpokládá se, že *Historia* končila rokem 27 př.n.l., vznikem římského císařství po porážce Marka Antonia – viz Dueck, D., op.cit., s.70.

¹⁹⁰ Engels, J., op.cit., s.38.

práce prošla posléze bezesporu dalšími revizemi a poslední aktualizovaná verze byla dokončena zřejmě krátce před Strabónovou smrtí, neboť jak již bylo uvedeno, poslední časový údaj, který zachycuje, je smrt krále Juby II. v roce 23 n.l.

Geografika se skládají ze 17 knih, které se dále dělí na jednotlivé kapitoly, které pak obsahují ještě vnitřní členění. První dvě knihy tvoří určitý teoretický základ, obsahují poznatky z fyziky, astronomie a geometrie, přičemž Strabón často zmiňuje své předchůdce – geografy a jejich práci podrobuje kritice. Z mnoha těchto autorů výslovně čerpá a některé z nich sám představitel stoické filozofie řadí mezi filozofy - Homéra, Anaximandra (asi 610 – po 546 př.n.l.), Hekataia z Milétu (přelom 6. a 5.stol.př.n.l.), Démokrita z Abdér (asi 460 – 370 př.n.l.), Eudoxa z Knidu (1.pol.4.stol.př.n.l.), Dikaiarcha z Messény (přelom 4. a 3. stol.př.n.l.), Efora z Kýmy (asi 405 – 330 př.n.l.), Eratosthena z Kyrény (3.stol.př.n.l.), Polybia z Megalopole (200-120 př.n.l.) a Poseidónia z Apameie (135-51př.n.l.), čímž dává geografii a filosofii do vzájemného kontextu. Hned na začátku své práce¹⁹¹ konstatuje, že věda o geografii patří do sféry zájmu filozofa stejně jako kterákoliv jiná věda, přičemž poskytuje výše uvedený výčet učenců angažujících se v obou oblastech. V první knize zahrnující čtyři kapitoly definuje samotnou podstatu geografie, přičemž se zabývá jak geografii fyzickou, tak i politickou, a vykládá její dějiny. Pro označení toho, co Strabón řadí pod geografii fyzickou, používá termín *geographia*, zatímco ta část geografie, kterou označujeme jako politickou, nese dle něj název *chorographia*.

Druhá kniha složená z pěti kapitol obsahuje údaje, které bychom mohli označit jako matematické aspekty geografie¹⁹², především oblast týkající se poledníků a rovnoběžek, map, ale i rozdělení rostlin, živočichů a civilizací a jeho pohled na oikúmené. V této části svého díla, snad více než v ostatních částech textu, polemizuje s názory svých předchůdců. Vychází pak především ze závěrů Eratosthena, Poseidónia a Polybia, zatímco myšlenky Pýthea z Massalie (2.pol.4.stol.př.n.l.), Euhemera z Messénie (kolem r.310 př.n.l.) a Antifona z Berge (zřejmě 3.stol.př.n.l.) zavrhuje.

Největší autoritou je pro Strabóna, jak dokládá jeho uvedení coby prvního z filosofů a četné citáty z Iliady a Odysseie v textu Geografik, Homér. V dobovém kontextu se tato skutečnost jistě jako zvláštní nejeví, nicméně z hlediska toho, co je dnes považováno za relevantní historické prameny, by Homér, jednalo – li se vůbec o konkrétní žijící osobu, zcela jistě neobstál. Jeho dílo je spíše literárního charakteru a nelze jej považovat za zdroj hodnověrných informací pro zpracování prací historického či geografického zaměření.

---

¹⁹¹ Str.1.1.1.

¹⁹² Geographica <<http://en.wikipedia.org/wiki/Geographica>> ke dni 26.3.2010

Nicméně, jak bylo již několikrát zmíněno, patřil Strabón mezi stoické filosofy a ti měli Homéra v úctě. Navíc základní myšlenka, z níž Strabónovo dílo vzešlo, byl původní plán napsat výklad k tzv. Homérovu lodnímu katalogu, tj. soupisu lodí Řeků bojujících před Trójou podle výkladu podaného v Iliadě.¹⁹³

Při popisu tehdejšího obydleného světa, *oikúmené*, vychází především z Eratosthena, jak bylo zmíněno již v první kapitole. Bližším rozbořem jednotlivých regionů se zabývá v knihách 3 – 17, přičemž 3. – 10. kniha popisují Evropu, 11. – 16. kniha Asii a poslední Afriku (v tehdejší terminologii Libyi). Třetí kniha je věnována Ibérii, následují Galie, Británie a Alpy (4. kniha), Itálie (5. kniha), jižní Itálie se Sicílií (Graecia Magna) v 6. knize, Germánie, Taurida a Skýthie (7. kniha), Makedonie a Thrákie ve fragmentu 7. knihy, Peloponésu je věnována 8. kniha, 9. kniha se zabývá Attikou, Megaridou, Fokkidou a Thessalií a konečně 10. kniha obsahuje popis Euboie, Aitolie, Akarnánie a Kréty. Knihy popisující Asii začínají Kavkazem, Hyrkánií, Parthií, Baktrií, Médií a Arménií (11), následuje Malá Asie s Kapadokií, Pontem, Bithynií, Galatií, Mýsií a Frýgií (12), v dalších knihách pak zpracovává Troadu, Lesbos a Pergamon (13), Ionii, Kárii, Pamfýlii a Kilíkii (14), kniha 15 je určena Indii, Arianě, Persii a v závěrečné knize tohoto kontinentu pak líčí Asýrii, Babylónii, Mezopotámii, Sýrii, Foiníkii, Judeu a Arábii (16). V poslední sedmnácté knize Geografik jsou zpracovány oblasti Egypta, Ethiopie a Libye.¹⁹⁴

Strabón ve své práci nevychází pouze z písemných pramenů, jejichž autory jsou jeho předchůdci, řadu míst, která popisuje, jak bylo uvedeno v předchozím textu, také sám navštívil. Části zpracované na základě autopsie, především pasáže věnované Malé Asii a Africe, patří také k těm nejkvalitnějším, neboť nelze o díle jako celku říct, že by bylo kvalitativně vyvážené.¹⁹⁵

Sám autor se o svém díle zmiňuje jako o *kolossourgii*¹⁹⁶ a přirovnává jej ke kolosům, sochám, u nichž nehledíme na každý detail, ale spíše na samotné dílo jako celek. Tak i on dává přednost spíše tématům důležitým a daným do kontextu. Svůj záměr postihnout pouze to důležité vyjadřuje následovně: „Jen události v životech významných mužů jsou zaznamenány, zatímco skutky, které jsou malicherné a nečestné jsou opomenuty, tak i já musím v této práci ponechat stranou to, co je malicherné a nenápadné a věnovat svou pozornost tomu, co je ušlechtilé a významné a co je prakticky využitelné, paměťhodné či zábavné.“¹⁹⁷

---

¹⁹³ Kolář, J., op.cit., s.39.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Strabón <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Strabon>> ke dni 26.3.2010

¹⁹⁶ Str.1.1.23.

¹⁹⁷ Ibid.

Samotný výraz kolos či kolosální však, zdá se, Strabón i jeho současníci vnímali trochu odlišně než my dnes. Předně Strabón představuje *kolossoi* jako řecké kulturní předměty, které dokazují, čeho Řekové v kultuře dosáhli, a usvědčují Římany z jejich závislosti na řeckém kulturním dědictví.¹⁹⁸ Na jedné straně je Strabón hrdý na pokračující význam řecké kultury v římském světě, na straně druhé se staví proti římské asimilaci kultury, která patří řeckému světu.¹⁹⁹ Ve svém přístupu je pak poněkud rozpolcený – pohlíží kolem sebe na římskou přítomnost a zpět do historie na řeckou minulost.²⁰⁰ Obdobně jako byl kolos rhodský rozkročen v přístavu, tak i jeho *kolossourgia* stojí mezi dvěma světy – řeckým a římským.²⁰¹ Samo slovo kolos původně nepředstavovalo nutně něco obrovského. Vychází z řeckého slova *kolossos*, které převzali Římané a vytvořili si z něj své *colossus* jako výraz pro sochu boha. A právě taková socha se nacházela poblíž velkého amfiteátru Flaviovců v Římě, který byl v souvislosti s ní zván *Colosseum*, a tento výraz spolu s představou této mohutné stavby přešel do obecného povědomí jako něco obrovského.²⁰²

Při popisu jednotlivých regionů zachovává Strabón určitý řád vycházející z tradičního geografického a etnografického přístupu řeckých historiků a zeměpisců. Popis jednotlivých zemí začíná vymezením jejich hranic a velikosti území, které zahrnují, stejně jako uvedením, jaká fauna a flora se zde vyskytuje. Dále pokračuje charakteristikou zdejších obyvatel – jejich historií, vzezřením a zvyky, jež dodržují.²⁰³ Obdobně při představení jednotlivých regionů Strabón nejprve detailně a systematicky líčí tamní přírodní podmínky a poté se zaměřuje na podrobný výčet informací z lokální mytologie, historie, etnografie, botaniky, zoologie a dalších oblastí.²⁰⁴ V některých případech se pak může stát, že převládne popis daného území na základě starších zpráv, který neodráží aktuální stav.

Strabón chápe svá Geografika jako praktickou knihu určenou konkrétním čtenářům: „Zkrátka tato moje kniha by měla být použitelná obdobně jako moje práce na Historii pro státníky a veřejnost obecně. V případě státníka mám na mysli ne člověka zcela nevzdělaného, nýbrž takového, který podstoupil studia běžná pro svobodné lidi nebo studenty filosofie.“²⁰⁵ Co se týče vymezení těch, jimž je práce určena, uvádí dále: „Poté co jsem napsal Historické zápisy, o nichž předpokládám, že byly užitečné pro morální a politickou filosofii, rozhodl

---

¹⁹⁸ Potheary, S.: *Kolossourgia. „A colossal statue of a work“*. In: Dueck, D. – Lindsay, H. – Potheary, S.: *Strabo's cultural Geography. The Making of a Kolossourgia*. Cambridge University Press, Cambridge 2005, s.25

¹⁹⁹ Ibid., s.25 – 26.

²⁰⁰ Ibid., s.26.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid., s.25.

²⁰³ Dueck, D., op.cit., s.167.

²⁰⁴ Ibid., s.168.

²⁰⁵ Str.1.1.22.

jsem se napsat tuto práci, která je založena na stejném plánu a adresována stejnému okruhu čtenářů, zvláště mužům s významným postavením.“²⁰⁶

Přínos Strabónova díla nespočívá ani v originalitě ani v bezchybnosti uvedených informací²⁰⁷, navíc je třeba dodat, že jsou Geografika místy poněkud nepřehledná a vyznat se v rozsáhlých souvětích není zrovna jednoduché. Jeho význam však nacházíme především ve faktu, že se jedná o jediné antické geografické dílo, jehož text se, až na sedmou knihu, která se nedochovala celá, zachoval do současnosti v původním rozsahu. Strabón také v Geografikách zaznamenává názory a poznatky svých předchůdců, čímž zajistil jejich uchování pro další generace. Ve své době však evidentně nepatřil ke známějším autorům, neboť jeho následovníci, Ptolemaios a Plinius, z něj nečerpali, a Geografika využili jako zdroj teprve Plutarchos a Josephus Flavius. V 6. stol. pak o něj projevil zájem řecký filolog Stefanos Byzantský a Strabónovo jméno je od této doby používáno jako synonymum pro geografa. Pro západní Evropu byl objeven během renesance.²⁰⁸

---

²⁰⁶ Str.1.1.23.

²⁰⁷ Geografika obsahují řadu omylů oproti skutečnému stavu věcí – př. mnohem menší rozsah Afriky.

²⁰⁸ Kolář,J., op.cit., s.40.

4. NÁRODY ŽIJÍCÍ U MOŘE V RÁMCI ŘECKÉ OIKÚMENÉ

4. 1. Ibérie²⁰⁹ a Keltika

Ibérii,²¹⁰ tedy z dnešního hlediska Pyrenejský poloostrov, a k ní přilehlé ostrovy Strabón popisuje ve třetí knize Geografik. Touto zemí, kterou Strabón považuje za nejzápadnější výběžek oikúmené, začíná popis regionální části svého díla. Je jí sice věnován poměrně značný prostor, tj. celá jedna kniha členěná na pět kapitol, nicméně informace, které zde uvádí, jsou převzaté zejména od Poseidónia a Polybia a nevycházejí tedy z jeho vlastního pozorování. Z tohoto důvodu nelze říci, jak moc odrážejí stav, jaký zde existoval v době vzniku Geografik. Ve svém výkladu týkajícím se zdejšího obyvatelstva se také dle mého názoru věnuje více dějinám než, jak bychom čekali, detailnějšímu popisu jeho tehdejšího způsobu života.

Pro charakteristiku samotné Ibérie, resp. jejího tvaru či hranic, svých poznatků o moři Strabón hojně využívá, což vzhledem k tomu, že se jedná o poloostrov, nepřekvapuje. Od zeměpisce Artemidóra z Efesu tak např. přebírá barvitě přirovnání nejzápadnějšího výběžku oikúmené, tzv. *Posvátného mysu*²¹¹ k lodi, jejíž tvar spoluvytvářejí tři malé ostrůvky, přičemž jeden z nich se nachází na místě pomyslného zobce a zbylé dva mají zřejmě znázorňovat kotvící háky.²¹²

Pokud jde o obyvatele Ibérie, nenalezneme žádné přímé spojení s mořem v tom smyslu, že by Strabón o zdejších lidech konkrétně v takovém kontextu hovořil. Z výčtu kmenů²¹³, které obývají tuto západní část Ibérie od pobřeží přiléhajícího ke zmíněnému mysu, lze usuzovat, že těmi, kteří žijí u moře, jsou v tomto případě Keltové obecně a někteří z Lusitánů, kteří sem měli být dle Strabóna přesídlení Římany z druhého břehu řeky Tagus²¹⁴, neboť v souvislosti s ostatními kmeny konstatuje, že „obývají regiony dále směrem do vnitrozemí“²¹⁵.

Jižně od tohoto území pak Strabón zmiňuje Turdetany, podle nichž má jimi obývaná země nést název Turdetánie, o nichž sice explicitně nehovoří jako o lidech, kteří žijí u moře, nicméně při popisu rozsahu jejich území sem zahrnuje také „pobřeží od řeky Anas

²⁰⁹ Mapa znázorňující popisované území se nachází jako příloha č.15.

²¹⁰ Ibérie je řecké označení dn.Španělska, které bylo zřejmě odvozeno od zdejších obyvatel Ibérů, zatímco Římané, kteří si tuto oblast podmanili v roce 197, pro ni užívali názvu Hispánie.

²¹¹ Tj. mys Sao Vicente, dn.Portugalsko.

²¹² Str.3.1.4.

²¹³ Str.3.1.6.

²¹⁴ Tj. dnešní Tejo.

²¹⁵ Str.3.1.6.

k Héraklovým sloupům²¹⁶“, ²¹⁷ což znamená, že tito lidé museli minimálně žít i u moře. Žádné konkrétní aktivity, které by je s mořem spojovaly, však nejmenuje. Konstatuje o nich pouze, že byli „nejmoudřejšími ze všech Iberů“²¹⁸ a že přijali římský způsob života.²¹⁹ V jejich souvislosti hovoří ještě o „Turdulianech“²²⁰, kteří mohli být s Turdetany totožní, nebo se jednalo o jejich sousedy. Na tento kmen jsem při svém pátrání v žádném pojednání o Ibérii nenarazila, nezmiňuje se o nich ani Hérodotos, který za Héraklovy sloupy umísťuje pouze Kelty a jako jejich sousedy obyvatele Kynésie, dle jeho názoru nejzápadnější země tehdejšího světa.²²¹ Je možné, že Turdetané mohli být v nějakém spojení s městem Tartéssos ležícím u ústí řeky Basis,²²² o němž Hérodotos tvrdí, že jej jako první Řekové objevili Fókajští²²³, a Strabón v souvislosti s tímto městem konstatuje, že země, jež byla nazývána Tartessis, je nyní obývána „Turduliany“.²²⁴

Jako lidi, kteří byli bezesporu spojeni s mořem, bychom mohli označit obyvatele ostrova Gades, který měl být od Turdetanie oddělen těsnou úžinou. Strabón je totiž charakterizuje jako námořníky s přátelským vztahem k Římanům.²²⁵ Nicméně neříká nic o jejich etnickém původu, takže je nemůžeme jednoznačně přiřadit k žádnému konkrétnímu národu, ač je v tomto případě jejich spojení s mořem jednoznačné. Zatímco v první kapitole, která je jen jakýmsi obecným přehledem, tento ostrov zmiňuje jen letmo, v páté kapitole se k němu vrací v souvislosti s ostrovy ležícími při pobřeží Ibérie²²⁶ a charakterizuje zdejší obyvatele mnohem podrobněji jako lidi, kteří vysílají největší obchodní lodě pro Středozevní i Vnější²²⁷ moře. Skutečnost, že vzhledem k omezenému prostoru k osídlení žijí většinu času na moři,²²⁸ z nich dělá nejlepší adepty této oblasti na příslušníky národa žijícího u moře, i když Strabónem nespecifikovaného. Obyvatele ostrovů jako typické představitele těch, kdož žijí u moře, zde Strabón zajímavě popisuje. Při popisu ostrovů přiléhajících k Ibérii, zmiňuje souostroví

²¹⁶ Tj.dn. Gibraltar.

²¹⁷ Str.3.1.6.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Str.3.2.15.

²²⁰ V případě, že jsem nezjistila ekvivalentní označení místních etnik v češtině, rozhodla jsem se je ponechat ve tvaru, v jakém jsou užity v anglickém překladu Geografik. Abych odlišila tyto názvy od ustálených českých překladů, jsou psány kurzívou. Domnívám se, že mé znalosti postupu, při kterém dochází k tvorbě odborné terminologie, jsou omezené, a proto jsem upustila od pokusu převést tyto názvy do českého jazyka. Pouze v případě, že české označení dané oblasti umožňovalo pravděpodobný překlad názvu etnika, uvádím jej v uvozovkách.

²²¹ Hérodotos: Dějiny, 2.33

²²² Tj.dn. Guadalquivir.

²²³ Hérodotos: Dějiny, 1.163

²²⁴ Str.3.2.11.

²²⁵ Str.3.1.8.

²²⁶ Tj. Pityussae a Gymnesiae nebo-li Baliarides (dn.Baleárské ostrovy).

²²⁷ Strabón má zřejmě na mysli Atlantický oceán, protože Středozevní moře označuje jako *Naše moře*.

²²⁸ Str.3.5.3.

Kassiteridy, jehož obyvatele charakterizuje coby „lidí nosící černé pláště, kteří chodí v tunikách sahajících až k jejich nohám, nosí pásy okolo hrudi a chodí okolo s rákosem, takže připomínají bohyni pomsty z tragédií,²²⁹ i když i v tomto případě se od něj nedozvíme nic o jejich etnické příslušnosti. Jako zprostředkovatele námořního obchodu s těmito převážně nomádský život vedoucími lidmi označuje Strabón nejprve Féniciány a posléze také Římany, nicméně jelikož příslušníky těchto národů neoznačuje za zdejší obyvatele, jednalo se zřejmě pouze o obchodníky, a proto bychom je neměli zahrnovat mezi národy této oblasti.

Ani v jeho dalším výkladu týkajícím se pobřeží Středozemního moře²³⁰ od Héraklových sloupů po Pyrenejské pohoří se výslovně o národech žijících u tohoto moře příliš nedozvíme. Jediné, co Strabón sděluje, je jejich výčet – Bastetanové, též zvaní „Bastuliané“, částečně také Oretanové, dále Edetanové a Indicetové rozdělení do čtyř kmenů,²³¹ přičemž nespecifikuje, zda se jedná o jednotlivé kmeny, ať už keltské, či iberské, nebo zda jde o samostatné národy.

Vedle výše zmíněných bychom sem měli jednoznačně zařadit Řeky, respektive řecké kolonisty. Při zdejším pobřeží Středozemního moře totiž zakládali své kolonie obyvatelé Massilie, původní řecké kolonie ležící na jihu Keltiky.²³² Jako v případě ostrova Gades Strabón detailnější informace o obyvatelích jednoho z těchto měst – Emporia – nepřináší v úvodní kapitole, ale teprve v kapitole čtvrté, kde poukazuje na ojedinělou koexistenci mezi Řeky a Indicety.²³³ Tyto národy měla zprvu oddělovat zeď, nicméně postupně došlo ke spojení obou národů, což bychom mohli klasifikovat jako narušení klasického konceptu Řek x barbar, neboť je zde možné spatřovat římský přístup k pojmu barbar, který není absolutní hodnotou, a člověk tuto kategorii může opustit.

Pokud bychom měli nějakou činnost spojenou s mořem určit jako charakteristickou pro oblast Ibérie, bylo by to bezesporu zpracování ryb jejich nasolením, zatímco v jiných oblastech oikúmené se o tomto způsobu obživy zmiňuje Strabón jen výjimečně, v souvislosti s Ibérií jej nalezneme hned na třech místech.²³⁴ Toto řemeslo muselo zcela jistě patřit k těm nejdůležitějším, protože Strabónovým záměrem bylo poukázat jen na věci důležité, a proto jistě skutečnost, že na něj v této oblasti upozornil opakovaně, není náhodná. I když se jedná v podstatě jen o stručné odkazy, mohou mít velkou výpovědní hodnotu, když nasolování ryb spojuje také s mořským pobřežím za Héraklovými sloupy,²³⁵ nebo když se o něm v souvislosti

---

²²⁹ Str.3.5.11.

²³⁰ Autorem nazýváno „*Naše moře*“.

²³¹ Str.3.4.1.

²³² Tj. řecké označení Galie (dn.Francie).

²³³ Str.3.4.8.

²³⁴ Str.3.1.8., Str.3.2.6., Str.3.4.6.

²³⁵ Str.3.2.6.

s oblastí kolem města Nové Kartágo vyjadřuje jako o rozsáhlém.²³⁶ S místním rybolovem i zpracováním ryb úzce souvisí také tzv. Héraklův ostrov, zvaný též *Scombraria* podle označení ryb, které jsou zde loveny, a z nichž je podle Strabónových slov připravována „nejlepší rybí omáčka“.²³⁷

Další oblastí, kterou se Strabón při popisu jednotlivých regionů v Geografikách zabývá a kterou je možné zařadit do řecké oikúmené vymezené v první kapitole této práce, je Keltika. Nejprve je třeba objasnit užití tohoto názvu. Je sice pravda, že běžnějším označením této oblasti je Galie, jak byla nazývána také v době vzniku Geografik vzhledem k římské okupaci tohoto území, nicméně ze dvou důvodů je třeba dát přednost uvedenému názvu. Jednak název Keltika používá primárně sám Strabón a vzhledem k tomu, že prostorem, ve kterém se v rámci této práce pohybujeme, je řecká oikúmené, je více než vhodné používat řecké označení, je – li k dispozici.

Popis Keltiky obsahují první čtyři kapitoly čtvrté knihy a částečně též její šestá kapitola pojednávající o Alpách tvořících hranici mezi Keltikou a Itálií. Celou čtvrtou kapitolu přitom Strabón věnoval detailnímu vymezení zdejšího převládajícího etnika, tj. Keltů, přičemž čerpal převážně z Caesarových *De bello Gallico*.²³⁸ Oblast, která souvisí s předmětem zájmu této práce, je pouze určitá část Keltiky, oblast spadající pod římskou provincii Gallia Narbonensis. Strabón ji v první kapitole této knihy vymezuje jako území obývané Kelty rozprostírající se až k moři mezi městy Massilia a Narbo, kterou ustanovil jako jednu z provincií Zaalpské Keltiky císař Augustus.²³⁹

I když ze Strabónova výkladu vyplývá, že v této oblasti Keltové žili, mezi obyvatele mořského pobřeží²⁴⁰ je nezahrnuje. Zřejmě nepovažoval za nutné, zmiňovat znovu, co již bylo řečeno, nebo zde hovoří o konkrétním úseku pobřeží, kde žili pouze příslušníci jím explicitně uvedených národů – Massalští a Salyové.²⁴¹ Toto pobřeží vymezuje jako oblast mezi Massilií a oblastí obývanou Ligury, které situuje převážně do Alp.

Jak je u Strabóna běžné, nenalezneme popis obou těchto etnik na jednom místě. Massalské blíže specifikuje přímo v první kapitole²⁴², kde Salye, stejně jako Ibéry, se kterými se Massalští setkávali při své kolonizační činnosti, uvádí jen v interakci zaměřené proti nim.

---

²³⁶ Str.3.4.6.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Jedná se o jeden z mála Strabónových římských pramenů.

²³⁹ Str.4.1.1.

²⁴⁰ Tj.Středozemního moře.

²⁴¹ Str.4.1.3.

²⁴² Str.4.1.5.

Fakt, že se podrobně věnuje v první řadě těmto lidem, je pochopitelný, neboť se jednalo o Řeky, i když on sám je takto nespecifikuje, zřejmě dle jeho názoru stačil odkaz na založení jejich města Fókaiou.

Na jejich spojení s mořem ukazují trochu překvapivě Strabónovy odkazy na minulost, aniž by uvedl, jaký konkrétní vztah k moři mají tito lidé v současnosti. Z řady zmínek si můžeme udělat obrázek o jejich slavné námořní historii. Takový závěr vyplývá zejména z pasáží o „upřednostňování moře před pevninou a využívání její polohy k námořní plavbě“, ²⁴³ jejich „zásobě lodí používaných k plavbě i obléhání“, ²⁴⁴ ale také o jeho využívání vůči jiným národům, když hovoří o „výstavbě pevností k ochraně moře před útoky barbarů“ ²⁴⁵ a informuje nás také o jejich dávných bojích s piráty zmínkou o pevnosti na jednom z ostrovů Stoechad zaměřené proti nim. ²⁴⁶

K Salyům se vrací až v šesté kapitole. Zřejmě to nesouvisí s faktem, že se jedná o barbary, a tedy o národ, jehož vylíčení je méně důležité, než osudy zdejších Řeků, ale vzhledem k tomu, že tito lidé obývali také Alpy přiléhající k mořskému pobřeží, jejich charakteristiku přináší až na tomto místě. Nicméně na rozdíl od obsáhlého příspěvku týkajícího se Massalských, se nedozvíme nic o jejich vztahu k moři, nachází se zde pouze krátký výklad o jejich původu. Strabón uvádí, že o nich dřívější autoři psali jako o Ligyech ²⁴⁷ a pozdější pak jako o Keltoligurech, ²⁴⁸ čímž odkazovali zřejmě na jejich smíšený charakter. Tento národ by bylo možné na základě podobnosti názvů a vzhledem k obývané oblasti ztotožnit s Helisyky (Elisyky), které zmiňuje Hérodotos ²⁴⁹ a které J. Souček určuje jako ligurský kmen usídlený v jižní Galii v okolí města Narbónu, zatímco Ligye tento autor umisťuje mezi Rhonu a severní Itálii. ²⁵⁰

Ani v případě Ibérie ani Keltiky nenalezneme jednoznačnou charakteristiku některého z uvedených národů jako žijícího u moře. Abychom mohli k takovému závěru dojít, je třeba podrobit text Geografik důkladnému rozboru a usoudit tak na základě jednotlivých zmínek uvedených na různých místech. Bohužel z těchto informací nelze vždy poskládat aktuální obraz světa v době vzniku Geografik, neboť, jak bylo výše řečeno, řada Strabónových poznámek se vztahuje k minulosti. Zásadním problémem je, že i když v textu Strabónova díla

---

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Str.4.1.9.

²⁴⁶ Str.4.1.10.

²⁴⁷ Latinskou formou tohoto jména jsou Ligurové.

²⁴⁸ Str.4.6.3.

²⁴⁹ Hérodotos: Dějiny, 7.165.

²⁵⁰ Souček, J.: Hérodotův geografický obraz Evropy. In: Avriga – ZJKF 51, 2009, s.28.

nacházíme řadu zmínek o moři, jedná se většinou o informace přírodního charakteru nebo týkající se vzdáleností od moře. Strabón také dává přednost výčtu jednotlivých měst před výkladem o barbarských kmenech, což ve spojení s poměrně nepřehlednou strukturou jeho práce činí jeho interpretaci poměrně složitou.

4.2. Megalé Hellas

Významnou částí řeckého světa byla tzv. Megalé Hellas, latinsky Graecia Magna (Velké Řecko).²⁵¹ Jak vyplývá z označení, které Řekové užívali pro tento region, považovali tuto oblast v podstatě za součást Řecka. Strabón území věnuje převážnou část šesté knihy Geografik, která spolu s pátou knihou obsahuje charakteristiku Itálie. Na rozdíl od předchozích autorů přichází Strabón s poněkud jiným přístupem, neboť zatímco dříve byla za Velké Řecko považována pouze jižní Itálie,²⁵² Strabón do něj zahrnuje také Sicílii.²⁵³

Jednotlivé zmínky o osídlení mořského pobřeží Velkého Řecka bez detailního popisu přináší Strabón už v první kapitole šesté knihy. První krátká zmínka o místním osídlení souvisí s obyvateli města Elea (pův. Hyele či Ele), které bylo založeno Fókajskými, tedy Řeky. Uvedení řeckých kolonistů na prvním místě vzhledem k charakteru této části Itálie je pochopitelné. Pokud bychom o některém z místních etnik měli hovořit jako o přímořském, byli by to bezesporu tito Řekové, kteří „byli většinou činní v souvislosti s mořem a vytvářeli místa určená k nasolování ryb a obdobným řemeslům“.²⁵⁴ To by však samo o sobě mohlo znamenat, že tak činili ze své vůle. Do jiného světla staví jejich způsob obživy Strabón, když jej označuje za důsledek nedostatku půdy a tedy jako nutnost.²⁵⁵

Dále Strabón s mořem této oblasti spojuje Lukány, když po úvodním odstavci konstatuje: „toto jsou místa na Tyrrhénském pobřeží, která patří Lukánům“²⁵⁶. Z dalšího výkladu je možné vyvodit, jak se dle Strabónova názoru osídlení zdejšího pobřeží vyvíjelo. Lukány spojuje nejen s mořem Tyrrhénským, nýbrž také s mořem Jaderským. Časově před ně klade Řeky, kteří tehdy ovládali Tarentský záliv.

Strabón posunuje etnickou charakteristiku Velkého Řecka ještě před příchod Řeků, když zřejmě jako původní kmeny obývající toto území uvádí Chony a Oenotry. Nalezneme zde také jednotlivé informace, které sice přímo nesouvisí s mořem, ale s Lukány obecně. Jelikož

---

²⁵¹ Mapy zachycující tuto oblast viz přílohy č.16 – 17.

²⁵² Encyklopedie antiky, op.cit., s.666.

²⁵³ Str.6.1.2.

²⁵⁴ Str.6.1.1.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Str.6.1.2.

však z výše citovaných Strabónových slov vyplývá, že Lukáni byli kmenem, který žil u moře, patří do problematiky sledované bakalářskou prací. Jako významné zjištění nám tudíž slouží informace obsahující detaily o jejich původu. Zprvė uvádí, že Lukáni před příchodem Řeků neexistovali, z čehož si můžeme vyvodit závěry o jejich genezi, a za druhé se zřejmě nejednalo o původní obyvatelstvo, neboť Strabón zde tvrdí, že „poté co Samnitė posílili svou moc a vyhnali Chony a Oenotry, vytvořili v této části Itálie kolonii Lukánů“.²⁵⁷ Pro Strabóna zřejmě není problémem, uvádět informace, jež si odporují, nebo minimálně mezi nimi dochází k určité kolizi, což zřejmě souvisí s jeho čerpáním z různých zdrojů. O kus dál v textu tak máme možnost číst, že byli Chonové, „dobře řízený oenotrijský kmen“²⁵⁸, zatímco původně obě etnika jmenuje vedle sebe.

I když Strabón, jak je u něj obvyklé, neposkytuje podrobné údaje týkající se přímořského života tohoto etnika, ne méně důležité jsou informace o vztazích mezi zdejšími barbarskými obyvateli a Řeky, i když se jedná opět o historický exkurz, nikoli aktuální stav. Z textu tak zjišťujeme, že v době, kdy se zde usadili Lukáni, ovládali pobřeží obou zmíněných moří až k Úžině²⁵⁹ Řekové, kteří vedli s barbary po dlouhou dobu válku. V líčení historických událostí je Strabón poměrně pečlivý, a proto se z dalšího výkladu dozvíme, že do místního vývoje zasáhli také vládci Sicílie, Kartáginci, jakož i samotní Římané.

Pokud jde o charakteristiku etnického složení této oblasti za Strabónova života, jeho slovy vyjádřeno „dnes“, pokud je moje interpretace jeho závěrů správná, nejenže již v jeho době nemohla být označována jako Velké Řecko, ale z jeho slov dále vyplývá, že zde nezůstala téměř žádná řecká populace. Jak sám autor uvádí, až na explicitně vyjmenovaná města – Tarent, Rhegium a Neapolis – bylo toto území kompletně barbarizováno. Mohli bychom říci rebarbarizováno, tedy navraceno do barbarského stavu, přičemž zde vychází evidentně z řeckého přístupu k tomuto pojmu, neboť mezi tyto barbary zahrnuje de facto i Římany. Mezi etnika obývajících v jeho době zmíněný region totiž vedle Lukánů a Bruttů zahrnuje i Kampány, které však v zápětí označuje v podstatě za Římany.

Bruttie poté zmiňuje znovu jako obyvatele mořského pobřeží mezi Lukánií a Úžinou.²⁶⁰ Ani na tomto místě se však nedozvíme žádnou charakteristiku života tohoto etnika, na jejímž základě bychom jej mohli vyhodnotit jako národ žijící u moře. Nicméně i zde Strabón prokazuje určité zaujetí etnickým, jakož i etymologickým vývojem této oblasti, když upozorňuje na dílo *O Itálii* filosofa Antiocha z Askalónu, který vedle již uvedených označení

---

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Str.6.1.4.

²⁵⁹ Tato poznámka se vztahuje k Sicílii a Strabón tak má zřejmě na mysli dnešní Messinský průliv.

²⁶⁰ Str.6.1.4.

Italové a Oenotrové, klade do této oblasti další etnikum. Na rozdíl od Strabóna, i když ten zde výslovně žádný rozpor neshledává, uvedenou oblast zahrnující zemi Tarentanů až k Metapontiu²⁶¹ nezahrnuje do Itálie a jako její obyvatele označuje Japygy, aniž by však tento kmen či etnikum nějak blíže charakterizoval. Oklikou se pak Strabón vrací k výše uvedeným Bruttiiům, i když neprozrazuje nic o jejich původu. Z jeho výkladu vyplývá, že měli poměrně úzký vztah s Lukány. Jednak uvádí, že samo označení Bruttiové pochází od Lukánů, kteří slovem *brettii* označovali všechny vzbouřence, a s tím souvisí také jejich zřejmá dřívější podřízenost, neboť Bruttiové Lukánům původně pásli stáda, než dali přednost svobodnému životu.

Celá druhá kapitola šesté knihy je věnována Sicílii a jejímu okolí, což svědčí o tom, jaký význam měl tento ostrov pro Strabóna a Řeky obecně. Jak vyplývá z mé charakteristiky Geografik i z oblastí vymezených výše, na první místo svého výkladu neklade obyvatelstvo. I v tomto případě, chceme – li se dozvědět něco více o místním osídlení, je třeba text pramene podrobit důkladnému studiu. K etnickým otázkám přistupuje teprve po vylíčení podoby ostrova a vzdáleností mezi jednotlivými osadami, což má zřejmě za cíl čtenáře informovat o hustotě zdejšího osídlení. Vzhledem ke Strabónovým prioritám také nepřekvapí, že první poznámky o obyvatelstvu směřují k historii této oblasti a roli Řeků v ní.

Při výčtu měst nacházejících se podél Úžiny zmiňuje také dvě v jeho době již zaniklé obce – Naxos a Megaru. Tato města založená kolem roku 734 př.n.l. označuje v souladu s Eforem za první řecké osady v této oblasti, přičemž důvody původního nezájmu o kolonizaci tohoto území nachází v činnosti Tyrrhénských (tj. etruských) pirátů a surovosti místních barbarů.²⁶² Zajímavou poznámkou ke složení zdejšího obyvatelstva je také jeho konstatování, že původní výprava Řeků, která do těchto míst směřovala, měla být složena z Chalkid'anů z ostrova Euboia, Iónů a Dóřů, což plně odráží skutečný charakter řecké kolonizace, neboť se často při její realizaci jednalo o smíšené skupiny a ne o akci jedné obce či kmene.

K problematice etnického charakteru zdejších barbarů se Strabón vrací teprve při výkladu o Syrakusách, kde část z nich označuje za původní obyvatelstvo, zatímco někteří sem měli přijít z pevniny.²⁶³ Jak uvádí dále, Řekové bránili těmto barbarům, aby se zmocnili mořského pobřeží, ale na jejich vytlačení i z vnitrozemí nebyli dost silní. Pomineme – li od Efora převzaté údajně původní obyvatele Sicílie – Ibéry – zahrnuje mezi místní barbarské kmeny především Sikuly, Sikany a *Morgetes*, kteří zde měli sídlit až do jeho současnosti. I když

---

²⁶¹ dn.Metaponto.

²⁶² Str.6.2.2.

²⁶³ Str.6.2.4.

aktivity spojené s ovládnutím tohoto prostoru dovádí přes snahy Kartáginců až k jejich uskutečnění Římany, uvedené kmeny již v souvislosti s těmito národy nezmiňuje. Bylo by však možné usuzovat, že poté co tlak Řeků na jmenované kmeny povolil, přesunuli se také do oblastí, v jejichž osídlení jim bylo dříve bráněno, tedy na pobřeží. Mohli bychom je tedy vedle Římanů a zbylých Řeků považovat za přímořské obyvatele této oblasti.

Na rozdíl od části věnované Ibérii, kde se setkáme s barvitým popisem ostrovních obyvatel, ostrovy ležící v blízkosti Sicílie, především Liparské ostrovy, Strabón poněkud odbývá, a zaměřuje se pouze na informace přírodního charakteru, aniž by se věnoval také zdejšímu osídlení.

Po části věnované Tyrrhénskému pobřeží a Sicílii se Strabón zabývá územím nacházejícím se kolem pobřeží protilehlého moře, tj. Jaderského moře. I když tato oblast primárně nepatří mezi oblasti tvořící řeckou oikúmené, neboť doklady o zdejších stálých řeckých sídlištích chybí. O řeckém obyvatelstvu můžeme hovořit snad v souvislosti s osadou Brentesion (lat.Brundisium, dn.Brindisi), kam se měl uchýlit Falanthos, vůdce spartských kolonistů, kteří založili Tarent, a pak zřejmě v souvislosti s osadou Ankóna vzniknuvší kolonizační činností emigrantů ze Syrakús.²⁶⁴ Nelze tedy tuto část jižní Itálie považovat za oblast pro Řeky stěžejní, nicméně s jejími obyvateli přicházeli Řekové jistě do kontaktu, a proto ji z charakteristiky zdejšího osídlení nelze vypustit. Co se týče této části Geografik, zajímavou skutečností je, že zdejší obyvatelstvo vypočítává hned v úvodním odstavci příslušné kapitoly. Na rozdíl od předchozích pasáží zahrnujících zmínky o osídlení jsou navíc jednotlivá etnika shrnuta na jednom místě, tedy v rámci jednoho odstavce, což značně usnadňuje orientaci v textu, i když se jimi v průběhu textu ještě blíže zabývá. Na prvním místě sem Strabón zahrnuje Japygy, kteří jsou dle něj Řeky nazýváni Messapiové.²⁶⁵ Z toho vyplývá, že zřejmě považoval tyto názvy za synonyma, což odporuje současným zjištěním, která obě etnika evidentně považují nikoliv za totožná, nýbrž za koexistující.²⁶⁶ V krátké, nicméně zajímavé poznámce k Japygům Strabón vychází z mytologie a původ jejich názvu hledá u muže jménem *Iapyx*, který měl být synem legendárního řeckého stavitele Daidala a krétské ženy a také krétským vůdcem.²⁶⁷ Protože tuto myšlenku nerozvádí dále, nemáme možnost posoudit jeho názor. Mohla zde však existovat možnost, pokud se nejednalo skutečně čistě o záležitost mytologickou, že se touto formou tradovala jistá spřízněnost etnika s řeckými kmeny.

---

²⁶⁴ Bartoněk, A., op.cit., s.313.

²⁶⁵ Str.6.3.1.

²⁶⁶ Viz např. Bartoněk, A., op.cit., s.229, 247; Encyklopedie antiky, op.cit., s.272.

²⁶⁷ Str.6.3.2.

Podle Strabóna se pak tato oblast ještě vnitřně dělí, přičemž podle místních jednu část obývají Sallentinové a druhou Kalabrijci. Směrem na sever měli být za těmito kmeny usazení Peucetové, dále pak etnikum označované Řeky jako Daunové. Nicméně místní měli, jak se zdá, pro označení zdejších obyvatel vlastní terminologii, ačkoli se nedá říct, že by se vyznačovala jednotností. Tak měla být celá oblast za územím obývaném Kalabrijci zvaná Apulie, přičemž někteří z jejích obyvatel byli nazýváni *Poedicli*. Nicméně, jak jsem již uvedla, Strabón neposkytuje žádné podrobnosti o jejich způsobu života, které by nám umožňovali spojovat tyto kmeny s mořem. Můžeme tak usuzovat zejména na základě závěru pátého odstavce, kde konstatuje, že tímto končí výklad týkající se měst na mořském pobřeží. Tvzení obsažená v textu před tím bychom tak mohli považovat za věnovaná převážně tomuto území. Zdejší situace s rozličnými názvy etnik u místních obyvatel a u Řeků byla evidentně poměrně komplikovaná, neboť ještě v samotném závěru kapitoly uvádí konkrétní etnikum zvané Apulové, které mělo obývat oblast kolem zálivu poblíž hory Garganus. Jazyk těchto obyvatel měl být totožný s tím, jež používali Peucetové a Daunové,²⁶⁸ a různá označení zřejmě korespondují s jejich dřívější odlišností.

Co se týká Řeků sídlících v této oblasti, zaměřuje se převážně na historický exkurz spojený se založením Tarentu Lakedaimónskými, tj. Spartany opět však bez odkazů na moře.²⁶⁹ Jednoznačnou souvislost s mořem této oblasti je možné spatřovat pouze u již zmíněné osady Brentesion, která je ve srovnání s Tarentem charakterizovaná jako „lépe vybavená přístavy, které jsou chráněny před vlnami“.²⁷⁰ Pro úplnost je třeba dodat několik poznámek k obyvatelstvu zbylé části Itálie, která sice nepatří k Velkému Řecku a nebyla cílem řecké kolonizační činnosti, nicméně se zdejšími obyvateli Řekové přicházeli do kontaktu, a proto je třeba některé z nich zmínit. Předně, pokud zamíříme do historie této oblasti, nelze opominout Tyrrhény, jak Řekové nazývali Etrusky, jejichž sejití s mořem můžeme spatřovat ve Strabónem uvedené pirátské činnosti,²⁷¹ kterou sice blíže nerozvádí, nicméně tyrrhénští piráti zůstali pojmem, který ještě v jeho době zůstal v živé paměti tehdejších lidí.

Na základě Strabónova výkladu bychom pak mohli usuzovat, že nejbližší k moři měli obyvatelé města Populonium. I když etnikum, které jej obývalo, blíže nespecifikuje, jednalo se zřejmě původně o Etrusky, neboť sám o tomto městě referuje jako o městě tyrrhénském. Celá řada zmínek ukazuje na provázanost obyvatel města s mořem – poloha u moře,

---

²⁶⁸ Str.6.3.11.

²⁶⁹ Str.6.3.2.-3.

²⁷⁰ Str.6.3.6.

²⁷¹ Str.5.2.2.

přístaviště, místo vhodné pro sledování tuňáků.²⁷² O dřívějším významu města zřejmě svědčí fakt, že podle Strabóna se jednalo o jediné tyrrhénské město postavené přímo na moři. Příčinu nachází ve zdejším nedostatku přístavů, což vedlo zakladatele měst k tomu, aby se moři buď zcela vyhnuli, nebo postavili na moři obranu proti těm, kdo by je odsud chtěli napadnout.²⁷³ V rámci čtvrté kapitoly této knihy, na níž přímo navazuje kniha šestá líčící území Velkého Řecka, nalezneme také vedle informací o místním barbarském osídlení několik poznámek týkajících se Řeků v této oblasti, zejména v souvislosti s kolonií Neapolis.²⁷⁴

Celá pátá kniha obsahuje poměrně mnoho zmínek o různých etnicích žijících na území Itálie, což vzhledem k omezeným informacím tohoto charakteru v jiných částech oikúmené vyvolá oprávněný dotaz, proč tomu tak je. Mohli bychom spekulovat, že by jedním z důvodů mohl být zájem Strabóna o Řím coby hegmona tehdejší doby, jehož, řekněme, základnou byla právě Itálie. Řada údajů, které zde uvádí, navíc charakterizuje osídlení Apeninského poloostrova z pohledu historika, tedy se zaměřením na minulost, což vzhledem ke kmenové rozmanitosti této oblasti před expanzí Říma může evokovat pocit, že je zde etnikům věnován značný prostor. Množství informací věnovaných Itálii může souviset také s lepší znalostí této oblasti, neboť Řím jistě nebyl jediným italským městem, které Strabón při svých opětovných cestách sem navštívil.

4.3. Pontos Euxeinos

Oblast Černomoří²⁷⁵ představovala významnou součást řecké oikúmené, neboť se zde nacházela řada osad založených během řecké kolonizace. Její historie, stejně jako původ názvu, který pro ni Řekové používali a který je uveden v záhlaví této části práce, byl již objasněn v souvislosti s námořním obchodem ve druhé kapitole. U Strabóna však tuto oblast, resp. její zpracování nenalezneme na jednom místě. Charakteristiku severní části Černomoří přináší v sedmé knize po výkladu věnovaném Germánům, zatímco oblasti zahrnující východní a jižní pobřeží Černého moře nalezneme v jedenácté, a především ve dvanácté knize Geografik. Skutečnost, že černomořské pobřeží není zpracované na jednom místě nelze

---

²⁷² Str.5.2.6.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Str.5.4.7.

²⁷⁵ Mapy zobrazující tuto oblast jsou připojeny za textem této práce jako přílohy č.18 – 19.

Strabónovi vyčítat jako chybu, neboť jeho popis oikúmené postupuje víceméně po kontinentech, tedy nejprve popisuje Evropu a posléze Asii. Jeho zájem tedy nekoresponduje se zaměřením této práce, jejímž cílem je zpracovat jednotlivé oblasti, které tvořily důležité části řeckého světa. Evropskou část Pontu Euxeinu je proto třeba hledat ve zmíněné sedmé knize, zatímco k ní přiléhající asijskou část v knihách 11 a 12.

Už při první zmínce o zdejších obyvatelích se však Strabón zřejmě dopouští omylu, když přebírá názor Poseidónia, který ztotožňuje Kimbry s Kimmerii, když konstatuje, že Kimmerský Bospor byl nazván podle Kimbrů, neboť Řekové nazývali Kimbry Kimmeriové.²⁷⁶ Vzhledem k tomu, že Kimbrové byli germánským kmenem sídlícím na Jutském poloostrově a Kimmeriové polokočovným kmenem ze severního Černomoří, je zřejmou chybou hledat mezi nimi souvislost, nebo je nějakým způsobem zaměňovat. Ke Kimmeriům se pak Strabón vrací v jedenácté knize, kde však již jejich údajnou spojitost s Kimbry nezmiňuje. Jedná se o poměrně významnou pasáž, neboť zde krátkou formou shrnuje posloupnost zdejšího osídlení, když Kimmerie uvádí jako dávné obyvatelstvo Bosporu, které bylo nahrazeno Skythy, které poté nahradili Řekové.²⁷⁷

Ve třetí kapitole sedmé knihy se setkáme s prvními náznaky zdejšího barbarského osídlení. Západní pobřeží Černého moře bychom mohli na základě studia této části Geografik přiřadit Getům a Dákům. Obě etnika pro tuto oblast Strabón zmiňuje, nicméně ani jedno z nich neklade přímo na pobřeží. Jejich zdejší osídlení však můžeme odvodit z náznaků, jako když Gety, které obdobně jako Mýsy nebo – li Moesy ztotožňuje s Thráky, umisťuje do okolí Dunaje.²⁷⁸ Jak se můžeme dozvědět z relevantní literatury, měli tito Getové skutečně sídlit na dolním Dunaji a mezi nimi a řeckými osadami na černomořském pobřeží docházelo ke konfliktům.²⁷⁹ Dalším zdejším etnikem byli zřejmě Bastarnové, které Strabón zmiňuje v souvislosti s ostrovem *Peuce*, který se měl nacházet při ústí Dunaje, a Bastarnové měli být dle něj nazýváni též *Peukinové*.²⁸⁰ První kmeny, které měly sídlit explicitně na pobřeží, aniž by však Strabón poskytl jakékoli informace charakterizující život těchto obyvatel spojený s mořem, uvádí až ke konci této kapitoly. Tato oblast zahrnuje území vymezené řekami Dunaj (řec.*Istros*) a Borysthenes a měli zde žít obyvatelé města Tyras, tedy v podstatě Řekové, neboť se jednalo o kolonii Milétu, a sarmatští Jazygové.²⁸¹ Uvádí také dvě etnika, o jejichž

---

²⁷⁶ Str.7.2.2.

²⁷⁷ Str.11.2.5.

²⁷⁸ Str.7.3.2.

²⁷⁹ Encyklopedie antiky., op.cit., s.214.

²⁸⁰ Str. 7.3.15. Kam až sahalo osídlení zdejších největších etnik máme možnost zhodnotit na základě mapy zobrazující tuto oblast v době římské republiky, která je k dispozici jako příloha č.18.

²⁸¹ Str.7.3.17.

identitě se vedou spory, jednak tzv. *Basileians*,²⁸² kteří mohou být ztotožněni buď s Hérodotovými Skythy²⁸³, nebo s Ptolemaiovými Sarmaty.²⁸⁴ Obdobně je problematické spojit jím jmenované *Urgi*²⁸⁵ se známým etnikem. Zvláštní je také, že při tomto výčtu lokalizuje Bastarny do vnitrozemí, přitom, jak bylo uvedeno výše, toto etnikum zřejmě sídlilo i při pobřeží.

Severnímu pobřeží Černého moře, resp. charakteristice zdejší pro Řeky nejvýznamnější lokality – Chersonésu – věnuje Strabón čtvrtou kapitolu této knihy. Na spojení zdejších obyvatel s mořem ukazuje jak řada zmínek o přístavech, tak i odkaz na pirátské skupiny, které zde měli shromažďovat Taurové, označení Strabónem jako skythský kmen.²⁸⁶ Některé ze zmíněných přístavů musely být jistě významnými centry. Největším z nich byl zřejmě přístav náležící k městu Theodora, který měl dle Strabónových slov kapacitu pro sto lodí a v dřívějších dobách měl být hranicí mezi zemí Bosporů a Taurů.²⁸⁷ Z jeho další zmínky však vyplývá, že Strabón si zřejmě vliv moře na lidi příliš neidealizoval, neboť poznamenává, že tzv. *Georgi*, což bylo označení pro obyvatele Chersonésu coby „zemědělců“ na rozdíl od jejich sousedů, skytských nomádů, „byli vlídní a civilizovaní, avšak od té doby, co zbohatli a měli co do činění s mořem, nevyhýbali se pirátským činům“.²⁸⁸

Poměrně krátkým přehledem pak Strabón evropskou část černomořského pobřeží zakončuje kapitolou popisující území od ústí Dunaje k městu Byzantion. Jak je však pro něho typické, svou pozornost věnuje především výčtu jednotlivých osad, zatímco zmínek relevantních k tématu této práce mnoho nenalezneme. Dokonce se až na jednu výjimku nevyjadřuje k místním přístavům a jako jedinou souvislost s mořem můžeme označit zmínku o *pelamys*, druhu tuňáka, který měl být v těchto vodách loven.²⁸⁹ Nutno říct, že co se týče ethnoi obývajících toto území, je Strabón ještě méně sdílnější než obvykle. Neuvádí pro tuto oblast žádné konkrétní barbarské kmeny, a proto bychom si mohli udělat mylný obraz o tom, že tuto oblast obývali pouze obyvatelé zdejších řeckých kolonií založených převážně z Milétu.

Co se týče Asie, relevantní pro tuto část práce je především oblast od řeky Don tvořící podle Strabóna hranici mezi Evropou a Asií až k černomořskému pobřeží sahajícímu ke

---

²⁸² Ibid.

²⁸³ Př. Hérodotos: Dějiny, 4.20 – „Královští“.

²⁸⁴ *The Geography of Strabo with an english translation by H. L. Jones in eight volumes – III.* Harvard University Press 1917 – 1932.s. 221 – pozn. 181.

²⁸⁵ Str.7.3.17.

²⁸⁶ Str.7.4.2.

²⁸⁷ Str.7.4.4.

²⁸⁸ Str.7.4.6.

²⁸⁹ Str.7.6.2.

Kolchidě²⁹⁰, což v podstatě zahrnuje i východní pobřeží Černého moře. Takto vymezenou oblast pak blíže rozebírá ve druhé kapitole jedenácté knihy. Na jednu stranu je třeba ocenit, že již v prvním odstavci této části poskytuje výčet zdejších etnik, nicméně na druhé straně se zde objevuje hned několik negativ.

Jednak z tohoto výčtu nelze přímo odvodit, kde tato etnika sídlila, Strabón pracuje pouze s termíny jako „směrem na sever k oceánu“ nebo „na jih od nich“. Dále jediná zmínka o území ležícím u moře je zde ve spojení s konkrétní oblastí, a nikoli s etnikem, takže lze jen usuzovat na to, zda se zde nacházelo etnikum téhož jména. Poslední ani ne výtka, jako spíše poznámkou je použití názvů pro některá etnika vycházející nikoliv z určitého jména, ať už v místním, řeckém nebo latinském jazyce, ale z charakteristiky jejich stravovacích či jiných návyků. To je na druhou stranu u antických autorů poměrně běžné, ale značně to ztěžuje identifikaci etnik.

Do této oblasti bychom pak na základě jeho vymezení měli zařadit – Sarmaty, jež ztotožňuje se Skythy, Aorsy a Syraky, jež se mi nepodařilo identifikovat s žádným známým etnikem, přičemž Strabón je umisťuje směrem na jih ke Kavkazu a mělo se jednat zejména o nomády a farmáře.²⁹¹ Kolem Azovského moře²⁹² žili *Maeotae*, k moři přiléhala asijská část Bosporu, stejně jako *syndické* teritorium, za nimiž měli sídlit Achájové, *Zygi*, Héniochové, Cercetové, Makropogoni – „*Dlouhovousí*“, *Ftheirofágí* – „*Ti, jež jedí vši*“ a Kolchové.²⁹³ I když většinu této kapitoly tvoří pouze náznaky týkající se moře, jako jsou zmínky o přístavech, nalezneme zde zároveň nejmarkantnější charakteristiku života spojeného s mořem snad v celých Geografikách. V rámci bližšího vymezení jednotlivých výše uvedených etnik, se poměrně podrobně věnuje Achájům, *Zygi* a Héniochům, které umisťuje na pobřeží a jejich existenci spojuje s piráctvím, přičemž celý odstavec 12 se v podstatě zabývá jejich speciálními loděmi zvanými Řeky *kamarai* (lat.camarae), tj. „zakryté lodě“. Tyto lodě charakterizuje jak z hlediska kapacity – výjimečně unesly až 30 lidí, tak jejich prostřednictvím informuje čtenáře o místě, kde tito lidé žili. Neboť jak uvádí, žili tito piráti v lesích, kam své lodě přenášeli, jelikož neměli žádná kotviště.²⁹⁴ Na základě této zmínky tedy můžeme odvodit, že tito lidé zřejmě neobývali přímo mořské pobřeží, ani se nevěnovali tradičním řemeslům spojeným s mořem, jako je rybolov a loďařství, ani námořnímu obchodu, nýbrž pouze využívali moře ke svým kořistnickým záměrům.

---

²⁹⁰ Str.11.1.5.

²⁹¹ Str.11.2.1.

²⁹² Maleotis Palus.

²⁹³ Str.11.2.1.

²⁹⁴ Str.11.2.12.

Na poměrně velkou moc, kterou tak nad oblastí získali, ukazuje Strabónovo spojení těchto pirátů s thalassokracií²⁹⁵, tedy s „ovládnutím moře“. Je to jeden z mála příkladů, kdy Strabón takto označuje nějaké etnikum, ve vztahu k pirátům se pak jedná o jediný případ zcela určitě. Je tomu tak jistě proto, že kromě obchodních lodí se cílem útoků těchto pirátů stávala konkrétní země či město.²⁹⁶ Největší význam zaznamenání životního stylu zdejších obyvatel však tkví v tom, že většina zmínek o pirátech obsažených v Geografikách pochází z minulosti, jelikož Římané piráty ze Středomoří eliminovali. Tito piráti však provozovali své „řemeslo“ ještě v době, kdy Strabón psal Geografika, což dokládá existenci pirátství v černomořské oblasti ještě na začátku našeho letopočtu.

Také ve dvanácté knize Geografik, jejíž kapitoly pojednávají o jednotlivých zemích, které jednak lemují jižní černomořské pobřeží, ale také pokrývají přilehlé území ve vnitrozemí, nalezneme několik relevantních odkazů na přímořské osídlení. Vzhledem k tomu, co bylo řečeno o Strabónově původu, nepřekvapí, že většinu prostoru zde věnuje Pontu, tedy své domovině, čemuž napomáhá skutečnost, že oblast znal především z vlastní zkušenosti, ne jen na základě studia jiných autorů. Pomineme – li sporé zmínky o moři při popisu Kappadokie, představu o jižním pobřeží Černého moře si můžeme udělat právě na základě Strabónova zpracování Pontu. Při samotném vytýčení jeho hranic za vlády Mithridata Eupátora (vládl v letech 121/120 – 63 př.n.l.) volí způsob pomocí mořského pobřeží, jež mělo na jedné straně sahat až k osadě Herakleia a na straně druhé ke Kolchidě.²⁹⁷ I na tomto místě poskytuje výčet jednotlivých etnik, která toto pobřeží obývala. Na skutečnost, že se jednalo o oblast mořského pobřeží, lze usuzovat z jeho formulace „když se člověk plaví k Černému moři z Propontidy“. Prvním národem zmíněným ve spojení s osadou Byzantion jsou Thrákové, po nichž následují Bithýňané, Mariandynové zvaní též Kaukónové, dále Paflagoňané a pontští Kappadokové.²⁹⁸ Při bližší charakteristice jednotlivých území příliš informací o moři nenalezneme. Vedle několika zmínek o přístavech²⁹⁹ je místem této oblasti, na jehož nejužší pouto s mořem lze usuzovat, město Sinopé. Strabón s touto mílétskou kolonií spojuje jednak námořní stanici, ovládání moře, přičemž jej však necharakterizuje jako thalassokracii, hojnost přístavů i rybářství specializované na lov ryb druhu *pelamys*.³⁰⁰

---

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Str.12.3.1.

²⁹⁸ Str.12.3.2.

²⁹⁹ př. u města Herakleia viz Str.12.3.6.

³⁰⁰ Str.12.3.11.

Z řady etnik, které Strabón v této části Asie uvádí, je třeba upozornit zejména na „Tibarany“, Chaldejce a Sanny,³⁰¹ kteří se dle jeho slov měli nacházet za řeckým městem Trapezus. Lze sice předpokládat, že všichni zmínění obývali také oblasti přiléhající k pobřeží, nicméně pouze u Chaldeců Strabón upozorňuje také na využití moře. Tato oblast měla být totiž první, kde byli loveni zmínění *pelamydes*.³⁰² Zdejší lidé však na rozdíl od obyvatel Sinopé nedávali přednost pouze tomuto druhu ryb, autor zmiňuje ještě ryby zvané *cordylé* a tuňáky obecně³⁰³, přičemž všechny tři ryby byly zřejmě druhy tuňáka. Jejich jedinečnost však Strabón spatřuje ve skutečnosti, že tito rybáři byli jedinými, kdo lovil i delfíny, především kvůli jejich zásobám tuku.³⁰⁴ Tato informace je poněkud překvapivá, vzhledem k tomu, že rybáři považovali většinou delfíny za své průvodce, nikoli za svou kořist, nehledě na to, že byli delfíni také spojováni s některými božstvy, jako tomu bylo např. u Apollóna nebo Dionýsa. Delfíni jsou také spíše vnímáni jako pomocníci v obtížných situacích, což nepřímo dokládá i Strabón, když v pasáži věnované ostrovu Lesbos připomíná mýtus o Arionovi, který se zachránil tak, že unikl na delfínovi poté, co jej do moře hodili piráti.³⁰⁵

Pokud bychom měli zhodnotit, jakým způsobem Strabón zachycuje osídlení kolem Černého moře, v první řadě je třeba konstatovat, že se jedná o charakteristiku poměrně nerovnoměrnou. Jak bylo uvedeno výše, některým oblastem spojeným s mořem se autor věnuje podrobně, jiné pouze zmiňuje. Co se týče samotných etnik obývajících zmíněné oblasti, většinou lze na jejich spojení s mořem usuzovat na základě jejich uvedení v souvislosti s mořským pobřežím. Pokud Strabón některé oblasti či národy zpracovává podrobněji, je tomu většinou v souvislosti s rybolovem či piráctvím, přitom pokaždé se jedná o určité zajímavosti. Dalo by se říci, že všední náplň života spojeného s mořem Strabóna tolik nezajímala, a proto snad neuvádí vše, co by nám život místních obyvatel u moře pomohlo lépe rekonstruovat. Na druhou stranu je třeba pozitivně hodnotit právě i ty detaily, které dělají jednotlivé národy specifickými.

---

³⁰¹ Str.12.3.18.

³⁰² Str.12.3.19.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Str.13.2.4.

4.4. Pevninské Řecko a přilehlé ostrovy

Vedle Malé Asie, které je v Geografikách určen velký prostor, je z hlediska rozsahu třeba upozornit zejména na Řecko,³⁰⁶ což vzhledem k tomu, co bylo o Strabónovi řečeno, je pochopitelné. Nicméně mohli bychom namítnout, že věnovat Řecku, jehož území nezabírá až tak rozsáhlou plochu, celé tři knihy, může být trochu přehnané. Vzhledem k tomu, že se Strabón nikde ve své práci nezavazuje, že bude přistupovat rovnoměrně ke všem částem oikúmené, je jeho detailní rozbor oblasti, ke které má bližší vztah, zcela na místě.

Několik zmínek k Řecku nalezneme již v závěru sedmé knihy, v jejíž sedmé kapitole situuje Strabón do sousedství Řeků především Thráky, Illyry a Epeiróty,³⁰⁷ ve fragmentech pak můžeme studovat torzovitou mozaiku zpráv týkajících se Thrákie a Makedonie. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole zabývající se obsahovým vymezením Geografik, jednotlivým částem Řecka se věnují knihy 8 – 10. Vzhledem k tomu, že na rozdíl od ostatních oblastí řeckého světa můžeme tuto zemi spojovat v podstatě pouze s jedním národem, pomineme – li rozdíly mezi jednotlivými řeckými kmeny, zaměříme se při tomto zpracování Řecka pouze na způsoby, jakými Strabón život u moře charakterizuje.

Předně je třeba říci, že ačkoli se Řecku věnuje vsutku detailně, moře a s ním spojené aktivity nejsou jeho prioritou. Vzhledem k tomu, co bylo ve druhé kapitole uvedeno o různých projevech vztahu Řeků k moři, se může zdát zvláštní, že u Strabóna takových odkazů mnoho nenajdeme. Na druhou stranu, když vezmeme v úvahu, za jakým účelem a pro jaký okruh čtenářů byla Geografika vytvořena, už absence těchto informací tolik neudivuje. I v ostatních oblastech jsme mohli pozorovat, že jeho zájem se ubíral jiným směrem, nicméně ve vztahu k Řecku můžeme vymezit několik základních témat, které upřednostňuje. Vedle výčtů měst jako u ostatních zemí a zeměpisných údajů se detailně zabývá historií, mytologií, původem jednotlivých řeckých kmenů a jejich podílem na kolonizaci. Jelikož vnitřní rozdělení Řeků překračuje záměr této práce, rozličnými řeckými kmeny se blíže nezabývám. Téměř absence jakýchkoli projevů námořního života však překvapí zejména u ostrovů, kterých je v této oblasti celá řada a s nimiž jsou takové projevy převážně spojovány. Text věnovaný Řecku navíc také častěji než ostatní knihy Geografik vychází z Homéra.

Na roli, jakou moře hrálo v regionálně zaměřených knihách Geografik,³⁰⁸ ukazuje Strabónovo konstatování, že obdobně jako řecký historik Eforos využíval moře pro postup při

³⁰⁶ Příloha č.20 znázorňuje mapu pevninského Řecka .

³⁰⁷ Str.7.7.1.

³⁰⁸ Úvodní dvě knihy Geografik zachycující také přírodní aspekty moře mu naopak věnují poměrně dost prostoru.

popisu míst, tak i pro něj bylo moře jakýmsi „rádcem“. ³⁰⁹ Z tohoto důvodu zřejmě nejčastější zmínky v Geografikách spojené s mořem obsahují informace o tom, že nějaká osada leží u moře, nebo v jaké vzdálenosti od moře se daná obec nachází. Co se týče samotného Řecka, jeho námořní charakteristika je zcela odlišná od jiných částí oikúmené, o nichž bylo již pojednáno. Předně zde nalezneme jen ojedinělé odkazy na rybolov a pirátství, které jsou jinak častými indikátory využití moře místními obyvateli. Rybolov zmiňuje Strabón pouze okrajově, když při popisu Kyklad vypráví o muži z malé rybářské vesnice na ostrově Gyaros, který byl vybrán jako vyslanec k císaři Augustovi. ³¹⁰ Druhou letmou zmínku najdeme v osmé knize Geografik, kde autor konstatuje, že pobřeží města Hermioné obývají tzv. *Halieis*, „rybáři“, lidé zvaní takto podle jejich spojení s mořem. ³¹¹

K pirátům této oblasti se Strabón vyjadřuje také poměrně vzácně, přičemž všechny odkazy spadají do minulosti. První zmínku nalezneme v osmé knize při charakteristice peloponéskeho města Dymé, kam měli být mimo jiné posláni jako kolonisté někteří z pirátů poražených Pompeiem. ³¹² O něco dále do minulosti sahá informace o pirátských bandách vytvářených na Krétě. ³¹³ Z hlediska obsahu je však nejvýznamnější jeho posloupnost, s jakou byly různé národy spojeny s pirátstvím, což má jistě význam pro historii tohoto fenoménu. Jak Strabón uvádí, Tyrrhéňany předčili v této činnosti Kréťané, jejichž pirátství bylo nahrazeno obyvateli Kilíkíe, přičemž veškeré pirátství ve Středozemním moři bylo potlačeno Římany ve válce s Krétou a zničením pirátských základů Kilikijců. ³¹⁴

Na vztah zdejších obyvatel k moři ukazují též sporadické informace o námořních bitvách nebo jejich následcích ³¹⁵ a o lodích ³¹⁶. Poměrně hodně zmínek se vztahuje k přístavům, nicméně pouze pokud vezmeme v úvahu Řecko jako celek. Jestliže se zaměříme na jednotlivé knihy, v osmé knize věnované Peloponésu je takových odkazů nejméně a obsahují pouze charakteristiku uvedených lokalit coby přístavů ³¹⁷, poměrně málo takových informací nalezneme v knize desáté ³¹⁸. V knize deváté vymezující převážně oblast Attiky pojednává Strabón o přístavech nejčteněji ³¹⁹, přičemž zde nalezneme i podrobnější informace, když se

---

³⁰⁹ Str.8.1.3.

³¹⁰ Str.10.5.3.

³¹¹ Str.8.6.12.

³¹² Str.8.7.5.

³¹³ Str.10.4.10.

³¹⁴ Str.10.4.9.

³¹⁵ Viz např. Str. 9.1.21. – vraky lodí po bitvě u Salamíny.

³¹⁶ Str.9.4.7. – město Naupaktos nazvané podle stavby lodí (*naus*-loď a *patos*-stavět); Str.9.5.15 – v přístavu města Ferrai zvaném Pagasae měla být postavena mýtická loď Argo.

³¹⁷ Viz např. Str.8.5.2., Str.8.5.4., Str.8.6.20.

³¹⁸ Str.10.2.7., Str.10.4.11., Str.10.4.14., Str.10.5.4., Str.10.5.15, Str.10.5.16.

³¹⁹ Str.9.1.4., Str.9.1.14., Str.9.1.15., Str.9.2.2., Str.9.2.8., Str.9.2.25., Str.9.2.28., Str.9.3.13.

poměrně detailně zastavuje u přístavu Munýchie v Peiraeu a jeho někdejší slávy, kdy bylo v námořní stanici možné uskladnit až čtyři sta lodí.³²⁰

Pokud něco zásadně odlišuje Řecko od ostatních zemí ve vztahu k moři ve Strabónově pojetí, je to existence řady chrámů zasvěcených mořskému bohu Poseidónovi. Na rozdíl od četnosti přístavů je zde situace přesně opačná. V deváté knize je pouze jediný odkaz na mytologické mořské stvoření a nejedná se přitom ani o Poseidóna, nýbrž o jistého Glauka, obyvatele města Anthedon, který se měl proměnit v mořského netvora.³²¹ Několik zmínek o Poseidónovi je uvedeno také v desáté knize.³²² Nejvíce Poseidónových chrámů se však zřejmě nacházelo na Peloponnésu, jak bychom mohli usuzovat z toho, že právě při charakteristice tohoto poloostrova sem Strabón situuje většinu chrámů zasvěcených tomuto bohu.³²³

4.5. Pobřeží Malé Asie a přilehlé ostrovy Egeidy³²⁴

Pro základní charakteristiku je třeba říct, že tato oblast zpracovaná v knihách 13 a 14, obsahuje poměrně hodně odkazů spojených s mořem. Nicméně opět, jak je u Strabóna obvyklé, se této problematice nevěnuje ve vztahu ke všem oblastem stejně. U vnitrozemských území je taková absence pochopitelná, ale u zemí ležících při mořském pobřeží může při nejmenším vyvolat otázku, proč tomu tak je. Typickými oblastmi vyznačujícími se takovou nedostatečností jsou Troada a ostrov Lesbos představující centrum Aiolidy, které Strabón z tohoto pohledu poněkud zanedbává. Ve vztahu k Lesbu dokonce nalezneme pouze odkazy na zdejší přístavy.³²⁵ Za zmínku však stojí pouze dva přístavy města Mytilené, z nichž menší jižní byl uzavíratelný a pojímat měl pouze padesát trirém, zatímco severní byl rozlehlý a hluboký.³²⁶ V souvislosti s Troadou uvádí Strabón přístavů více, nicméně vzhledem k většímu

³²⁰ Str.9.1.15. – podoba přístavu Munýchie viz příloha č. 21.

³²¹ Str.9.2.13.

³²² Str.10.1.7. – chrám v eubojském městě Geraistos, Str.10.5.11. – Poseidónův chrám na ostrově Ténos patřícím k souostroví Kyklady, kde se konávaly také slavnosti zasvěcené tomuto bohu, Str. 10.5.16. – Poseidónův chrám na ostrově Nísyros patřícím k souostroví Sporady, s nímž je spojen mýtus o obrovi, který má pod tímto ostrovem ležet jako následek jeho pronásledování Poseidónem.

³²³ Str.8.3.16. – chrám Poseidóna mezi městy Lepreon a Annion, Str.8.5.1. – chrám v háji ve městě Tainaros, Str.8.6.14. – město Troizéna zasvěcené Poseidónovi zvané dříve Poseidonia, Str.8.6.22. – na Isthmu chrám zasvěcený Poseidónu Isthmickému, Str.8.7.2. – ve městě Helikon potopeném při zemětřesení stál chrám zasvěcený Poseidónovi, který měli všichni Iónové v úctě. Podle Eratosthena měla bronzová socha tohoto boha ohrožovat rybářské sítě. Navíc samo potopení města mělo být následkem Poseidónova hněvu vůči místním obyvatelům, kteří odmítli dát Iónům sochu tohoto boha nebo model chrámu.

³²⁴ Mapa zachycující tuto oblast viz příloha č. 22.

³²⁵ Str.13.2.2., Str.13.2.4., Str.13.3.5.

³²⁶ Str.13.2.2.

prostoru, který této oblasti věnuje, můžeme jejich poměrně velký počet zdůvodnit částečně i takto. Většinu přístavů³²⁷ zmiňuje pouze u jednotlivých měst, podrobněji se zastavuje pouze u dvou míst zvaných *Námořní stanice* a *Přístav Achájů*,³²⁸ které uvádí zejména v souvislosti s Homérovými díly, nicméně je obtížné konstatovat, zda se jednalo o konkrétní města, ačkoli je jmenuje ve výčtu mezi ostatními. Tuto pochybnost vyvolává především označení těchto míst v řeckém originále s malým počátečním písmenem, zatímco u jiných měst užívá Strabón vždy velká písmena. Naopak v anglickém i německém překladu jsou obě místa psána s velkými písmeny.

Žádné typické činnosti, které u Strabóna ukazují na spojení místních obyvatel s mořem, jako je rybolov, zde nenalezneme. V jiných oblastech hojně odkazy na piráty zde zastupuje jen výše uvedená zmínka o Arionovi³²⁹ a Poseidónovy chrámy jako doklad kultu mořského boha v textu popisujícím tuto oblast nejsou zastoupeny vůbec.

Co se týče místních obyvatel žijících také při pobřeží, několik odkazů obsahuje část věnovaná Troadě, i když se nejedná o etnika v pravém slova smyslu, neboť Strabón dává přednost obyvatelům jednotlivých měst. Na pobřeží přilehlé části Propontidy situuje především obyvatele řeckých kolonií, tj. Kyziku a Priapu.³³⁰ V tomto výčtu dále pokračuje, když až k moři naproti ostrovu Lesbos klade obyvatele měst Assos a Gargary,³³¹ zatímco další Strabónem zmíněná města a jejich obyvatele je třeba umístit více do vnitrozemí, neboť je výslovně s mořem nespojuje. U pobřeží až k ústí řeky Kaikos měli podle Strabóna žít obyvatele míst zvaných Adramyttion, Atarneus a Pitane, zatímco původně toto území měli obývat Kilikijci, jejichž sousedy byli Lelegové.³³²

Nejcennějším příspěvkem k problematice sledované touto prací je jeho charakteristika lidí žijících u moře, která vyplývá z dodatku k Platónově typologii zahrnující tři „stádia“ civilizací tvořících se po záplavách. Zástupci první z nich měli žít na vrcholcích hor, druhé na jejich svazích a třetí v nížinách. Podle Strabóna by mohli být k těmto stávajícím přidány další druhy lidských společenství, přičemž poslední by byli lidé obývající mořská pobřeží a ostrovy, kteří jsou již zcela oproštěni od strachu předchozích typů. Menší, či větší odvaha přiblížit se k moři pak slouží jako indikátor různých civilizačních stádií a jejich chování.³³³

³²⁷ Str.13.1.12., Str.13.1.14., Str.13.1.18., Str.13.1.46., Str.13.1.51., Str.13.1.57., Str.13.1.63.

³²⁸ Str.13.1.31., Str.13.1.36.

³²⁹ Str.13.2.4.

³³⁰ Str.13.1.10.

³³¹ Str.13.1.51.

³³² Str.13.1.60.

³³³ Str.13.1.25.

Podstatně obsáhleji se Strabón přímořskému životu místních obyvatel věnuje v knize 14, zejména v části zaměřené na oblast Iónie. Národy obývající země zpracované v této knize jsou jmenovány již v jejím úvodu stručným výčtem – Iónové, Kárové, Lýkové, Pamfýlané a Kilikijci.³³⁴ Zdejší etnické složení pak Strabón o něco poupravuje, když pobřeží sahající až k ostrovům Samos a Chios měli osídlit Iónové po vytlačení místních Kárů a Lelegů, kteří se uchýlili do zbylých částí Kárie.³³⁵ Obdobně jako v předchozí knize i zde nalezneme odkazy na místa u pobřeží spjatá s obyvatelstvem konkrétních měst, v tomto případě s městy Efesos a Samos.³³⁶ Pomineme – li Strabónův detailní zájem o specifikaci místních řeckých kmenů,³³⁷ určitým přínosem k poznání zdejšího přímořského osídlení je další výčet národů, ačkoli vzhledem k tomu, že jej přebírá od Efora, nejedná se o aktuální stav. K poznání dějin zdejšího osídlení by však taková informace mohla mít svou hodnotu. Výslovně na pobřeží měli žít Kilikijci, Pamfýlané, Lýkové, Bithýňané, Paflagoňané, Mariandynové, Trójané a Kárové.³³⁸

V textu nalezneme především řadu zmínek o přístavech³³⁹, např. v souvislosti s Milétem jsou uvedeny hned čtyři³⁴⁰ a v případě Efesu je jeho přístavu věnován dokonce celý odstavec.³⁴¹ Tuto oblast však můžeme spojit také s aktivitou pirátů. Většinou se jedná pouze o stručné zprávy o místech, která byla jejich útočištěm³⁴² nebo zkázou.³⁴³ Jako přínosnou informaci je však třeba označit Strabónovu charakteristiku postupu pirátů působících u pobřeží nedaleko hory Kórykos v Iónii, podle níž byli nazýváni *Kórykaioi*, neboť tak můžeme poznat různé techniky, které piráti v antice při své činnosti používali. Tito piráti se měli zaměřovat na lodě, podle toho, jaké zboží měly na palubě, což piráti zjistili „odposlechem“ během doby, kdy tyto lodě kotvily ve zdejších přístavech. Že se jednalo o aktivitu značně rozšířenou, svědčí zřejmě fakt, že tento postup přešel do místního obecného povědomí jako rčení „*To jistě vyzvěděl Korykaios*“.³⁴⁴

Vedle tohoto spíše negativního vztahu k moři Strabón uvádí všechny ostatní indicie, na jejichž základě jsme předpokládali spojení s mořem v předchozích kapitolách. Jedná se však vždy o ojedinělé zprávy, což nejlépe dokládá jediná zmínka o chrámu boha Poseidóna na

³³⁴ Str.14.1.1.

³³⁵ Str.14.1.3.

³³⁶ Str.14.1.20.

³³⁷ Str.14.5.26.

³³⁸ Str.14.5.23.

³³⁹ Str.14.1.6., Str.14.1.24., Str.14.1.30., Str.14.1.31., Str.14.1.32., Str.14.1.35., Str.14.1.37., Str.14.2.2., Str.14.2.4., Str.14.2.15, Str.14.2.20.

³⁴⁰ Str.14.1.6.

³⁴¹ Str.14.1.24.

³⁴² Str.14.1.7. – ostrovy poblíž města Milétos

³⁴³ Str.14.2.5. – ostrov Rhodos.

³⁴⁴ Str.14.1.32.

ostrově Samos.³⁴⁵ Poměrně stručný je Strabón i v otázce místního rybolovu, i když vzhledem k tomu, že v některých oblastech nenalezneme ani to, mají i tato drobná sdělení svou hodnotu. Vedle ryby představující jádro příběhu o Polykratovi³⁴⁶ se rybolovu věnuje v souvislosti s městem Iasos ležícím na ostrově u pobřeží Kárie, jehož obyvatelé jsou po většinu života spojeni s mořem, protože zdejší vody jsou plné ryb.³⁴⁷ Na základě této informace však vyvstává otázka, zda vůbec můžeme u Strabóna hledat nějaké konkrétně nastavené parametry pro určení toho, které věci zaznamenat a které nikoli. Neboť i když toto místo bylo jistě významnou místní rybářskou osadou, bylo jistě jedním z mnoha. Takových osad bychom jistě našli řadu při pobřeží celé oikúmené. Jediným vysvětlením je, že jinak nevýznamnou vesnici zmiňuje pouze z toho důvodu, že chtěl zaznamenat příběh, který se s ní pojí.

Z oblasti Malé Asie pochází také dvě thalassokracie, které Strabón jinak zaznamenává poměrně vzácně, v prvním případě spojená s osobou Polykrata ze Samu,³⁴⁸ ve druhém s ostrovem Rhodos.³⁴⁹ I když takový efekt jistě nebyl Strabónovým záměrem, můžeme v této části Geografik rozeznat také jakousi kumulaci informací souvisejících s mořem, neboť u ostrova Rhodos upozorňuje jmenovitě na jejich námořní záležitosti spojené jednak s thalassokracií a také se zničením pirátského obchodu.³⁵⁰

I když následující oblast primárně nepatří do řecké oikúmené, jelikož nepatřila k cílům řecké kolonizace, je třeba krátce zhodnotit i Strabónovo zpracování Lýkie, Kilíkie a Pamfýlie, neboť zdejší obyvatelé jmenovaní v úvodu této části s řeckými kolonisty sousedili a docházelo mezi nimi ke kontaktům. Vedle několika zmínek o přístavech,³⁵¹ mezi nimiž má význam především výčet přístavů Kypru kolonizovaného Řeky,³⁵² je specifikem této oblasti, že její vztah k moři můžeme odvodit pouze na základě zmínek o pirátech, přičemž je třeba konstatovat, že se vzhledem k malému prostoru věnovanému zpracování těchto zemí jedná o nejvíce zpráv takového charakteru, navíc značně rozmanitých. Strabón hovoří zejména o pirátech z Kilíkie, o nichž referuje poměrně obsáhle a z různých hledisek, včetně jejich souvislosti s Kyprem, ale najdeme u něj také odkaz na pirátskou činnost Pamfýlanů. Tento

---

³⁴⁵ Str.14.1.14.

³⁴⁶ Str.14.1.16.

³⁴⁷ Str.14.2.21.

³⁴⁸ Str.14.1.16.

³⁴⁹ Str.14.2.5.

³⁵⁰ Str.14.2.5.

³⁵¹ Str.14.3.2., Str.14.3.6., Str.14.3.9., Str.14.5.3.

³⁵² Str.14.6.3.

národ můžeme spojit také s jednou z mála zmínek obsažených v Geografikách, které souvisejí s thalassokracií ve vztahu ke konkrétnímu etniku.³⁵³

Pokud bychom měli nějakým způsobem zhodnotit Strabónovo zpracování pobřežní oblasti Malé Asie, jak jsem již zmínila, je třeba vnímat především nerovnoměrnost jeho výkladu. Zatímco v knize 14 je k dispozici různorodý okruh odkazů na moře, předchozí kniha obsahuje převážně jen informace o místních přístavech. Jedním z důvodů je jistě fakt, že oblasti zaznamenané v knize 14 patřily k tradičním působištím pirátů, a proto je takové spojení s mořem samozřejmé, nicméně téměř absenci a pouze omezené informace v obou knihách můžeme zdůvodnit opět Strabónovým zaměřením. V jednotlivých knihách, jak již bylo uvedeno, můžeme objevit určitá stěžejní témata, jimž se Strabón věnuje podrobněji. Vedle jeho velice oblíbeného líčení místních dějin, což je obzvlášť patrné v pasážích zabývajících se Troadou, a charakteristiky jednotlivých měst, se zde zaměřil zejména na projevy řecké kolonizace Malé Asie a více než v kterékoli jiné z knih Geografik najdeme u řady kolonií jejich slavné rodáky.

4.6. Naukratis a Kyréné³⁵⁴

I když se v následujícím textu zabývám projevy života ve spojení s mořem u těch národů, které žily ve Strabónově době v Africe, název této kapitoly by mohl evokovat podstatně užší vymezení. Chtěla jsem tím upozornit jednak na dvě oblasti, které byly v Africe spojené s Řeky, a navíc tím odkázat na dvě země, v nichž se tyto řecké kolonie nacházely a které jsou předmětem této kapitoly, Egypt a Libyi zpracované v závěrečné sedmnácté knize Geografik. Zatímco samotné osadě Kyréné je v Geografikách věnován poměrně velký prostor,³⁵⁵ o Naukratidě nalezneme pouze stručné zmínky,³⁵⁶ což zřejmě odráží skutečnost, že na rozdíl od druhé jmenované, Kyréné si svůj význam udržela ještě za Strabónova života.

Co se týče místních národů, není situace tak nepřehledná, jako v některých jiných částech oikúmené. Na základě pasáží věnovaných egyptské Alexandrii sem musíme předně situovat Egyptany a Řeky,³⁵⁷ zatímco na pobřeží navazujícím na egyptské žili obyvatelé Kyréné a

---

³⁵³ Str.14.3.2.

³⁵⁴ Mapa znázorňující oblast Egypta a Kyrenaiky, včetně kontaktů s řeckými osadami viz příloha č.23.

³⁵⁵ Str.17.3.21.-22.

³⁵⁶ Str.17.1.18.

³⁵⁷ Str.17.1.12.

etnikum zvané *Marmaridai*³⁵⁸. Vzhledem ke skutečnosti, že byl Egypt za Strabónova života podobně jako většina oblastí řecké oikúmené římskou provincií³⁵⁹, je možné se domnívat, že se na zdejším osídlení také alespoň omezeně podíleli samotní Římané. Bylo by omylem předpokládat, že poměrně harmonické vztahy, které zde mezi národy panovaly, takové byly po celou dobu. Jak Strabón poznamenává, snažili se Egyptané zabránit přístupu cizinců do jejich země, na čemž se podíleli i piráti, kteří napadali lodě snažící se zakotvit v jejich tehdejším jediném přístavu u Faru.³⁶⁰ Tento historický exkurz je navíc jedinou zmínkou o existenci místního pirátství. Strabón toto „vypuzení“ cizinců označuje s odkazem na Eratosthena jako „běžný zvyk u všech barbarů“³⁶¹ a upozorňuje, že obdobné chování bylo možné spatřovat také u Kartáginců.

Pokud jde o osídlení pobřeží Libye, je třeba ocenit poměrně přehledné zpracování, z něhož lze jednoduše postihnout zdejší situaci na začátku našeho letopočtu. Africké pobřeží naproti Ibérie mělo být osídleno rozsáhlým libyjským kmen zvaným Řeky Mauretáni, zatímco místní a Římané jim říkali Maurové,³⁶² a na jimi ovládané území pak navazovala teritoria obývaná „Masaesyli“, ³⁶³ jež byli známi také jako Nomádi neboli Numidžané,³⁶⁴ a „Masylí“.³⁶⁵

Vzhledem k poměrně omezenému prostoru, neboť Strabón pro celý zbývajcí kontinent vyčleňuje jedinou knihu, nelze očekávat, že by se zde nacházelo příliš mnoho relevantních odkazů sledovaných touto prací. Jako zvláštní se může jevit větší četnost takových zmínek, ať už se týkají přístavů³⁶⁶, či rybolovu, u Libye, než u Egypta, zvláště vezmeme – li v úvahu, že tuto zemi osobně navštívil. Vysvětlením může však být právě jeho návštěva. Neboť jeho cesta byla spojena především s řekou Nil, a proto když se zaměříme na způsob, jakým v Geografikách líčí Egypt, poznáme, že se této řece věnuje skutečně podrobně, jako by ho fascinovala. Nil měl samozřejmě pro Egypt větší význam než moře přiléhající k jeho území, proto je prostor věnovaný jeho charakteristice zřejmě odůvodněný. Přesto i v případě Egypta Strabón moře zcela neopomíná, hodně prostoru mu poskytuje při popisu Alexandrie. Zmiňuje

---

³⁵⁸ Str.17.1.13.

³⁵⁹ Poměrně obsáhlý příspěvek k problematice římské expanze přináší Strabón na závěr geografik – Str.17.3.24 – 25.

³⁶⁰ Str.17.1.19.

³⁶¹ Ibid.

³⁶² Str.17.3.2.

³⁶³ Str.17.3.9.

³⁶⁴ Str.17.3.15.

³⁶⁵ Str.17.3.9.

³⁶⁶ Str.17.3.12., Str.17.3.14., Str.17.3.20 – přístavy v Libyi x Str. 17.1.14. – několik přístavů mimo Alexandrii.

v této souvislosti nejen tři zdejší přístavy, ale také maják na Faru.³⁶⁷ V souvislosti s Alexandrií uvádí navíc také zdejší Poseidónův chrám.³⁶⁸

Odkazů na zdejší využití zdrojů ryb najdeme na Strabónův jinak poměrně strohý přístup k této problematice hned několik, ale všechny jsou až na jednu zmínku uvedeny v souvislosti s Libyí. Ryby, které zmiňuje v rámci Egypta, jsou sice mořské, nicméně jejich význam pro Strabóna tkví v tom, že ryby druhů *cestreus*, *thrissa* a *choeri*, a s nimi též delfíni jsou jedinými, které se nacházejí také v Nilu, zatímco u jiných druhů tomu tak není kvůli krokodýlům žijícím v této řece.³⁶⁹ Rybolov při libyjském pobřeží se zřejmě soustřeďoval poblíž oblasti zvané *Syrtis Minor*. Strabón sem situuje rybolov obecně,³⁷⁰ upozorňuje na místo poblíž něj, odkud je možné sledovat tuňáky³⁷¹ a navíc zmiňuje zpracování ryb nasolením poblíž nedalekého jezera *Zúchis*.³⁷²

Pro zhodnocení Strabónova zpracování této části oikúmené si pro začátek dovolím osobní připomínku. Z celých Geografik mi tato poslední kniha připadala nejpřehlednější a nejlépe čitelná, což může do určité míry souviset s mým zájmem o starověký Egypt, nicméně ten tvoří jen část textu, ale zbytečně nezahlcené podružnými informacemi sejevily i pasáže věnované zbylým částem Afriky. Místní etnika jsou také poměrně dobře podchycena, i když žádné z nich, kromě jimi obývané oblasti, Strabón do přímého kontaktu s mořem nedává. Vedle unikátních rybích druhů, které nikde jinde neuvádí, je třeba upozornit na jeho zaujetí Alexandrií, především tamních přístavů, přičemž také jeho poznámky týkající se majáku na ostrově Faros svědčí o jeho významu ještě v době, kdy vznikala Geografika.

---

³⁶⁷ Str.17.1.6., Str.17.1.9-10.

³⁶⁸ Str.17.1.9.

³⁶⁹ Str.17.2.5.

³⁷⁰ Str.17.3.17.

³⁷¹ Str.17.3.16.

³⁷² Str.17.3.18.

5. KOMPARACE AKTIVIT SPOJENÝCH S MOŘEM V RŮZNÝCH ČÁSTECH ŘECKÉ OIKÚMENÉ

5.1. Moře obecně

Pomineme – li jednotlivé zmínky o moři v rámci regionální části Geografik, které, pokud nejsou spojeny s nějakou konkrétní činností jako rybolov nebo pirátství, slouží Strabónovi, jak sám po vzoru Efora přiznává³⁷³, jako „rádce“. Používá moře jako jakési vodítko při popisu jednotlivých oblastí, ať už jej využívá pro charakteristiku vzdáleností jednotlivých měst od pobřeží nebo pro vymezení rozsahu popisovaných zemí. Moře má v tomto líčení významnou úlohu, spoluvytváří přírodní podmínky konkrétních zemí. Důležitou náplní každého výkladu jsou zmínky o moři či mořích, jež dané území omývají a na jehož podobě se podílejí různými způsoby. Jak sám Strabón uvádí: „Je to moře více než cokoliv jiného, co určuje obrysy země a dává jí její tvar vytvářením zálivů, hlubokých moří, úžin, stejně jako šíjí, poloostrovů a mysů.“³⁷⁴

Na několika místech regionální části se také můžeme dozvědět, jak moře ve vztahu k člověku chápal. Vztah, který však Strabón k tomuto živlu měl, byl zřejmě rozporuplný, k takovému závěru můžeme alespoň na základě jednotlivých zmínek dojít. Na jednu stranu se Strabón vyjadřuje o životě spojeném s mořem jako o nutnosti vyvolané nedostatkem půdy³⁷⁵ a dává jej dokonce do souvislosti s proměnou dříve civilizovaných lidí v piráty,³⁷⁶ na druhou stranu lidi žijící u pobřeží a na ostrovech označuje jako nejvyšší typ civilizace vzniklé po záplavách, která je vzhledem ke své blízkosti u moře oproštěna od strachu předchozích stádií.³⁷⁷ Vzhledem k tomu, co bylo řečeno na počátku druhé kapitoly o ambivalentním vztahu Řeků k moři, je takový postoj zcela pochopitelný.

Nejvíce informací týkajících se moře však neobsahují knihy 3 – 17 věnované jednotlivým regionům oikúmené, nýbrž první dvě knihy Geografik, které tvoří jakýsi teoretický úvod k těmto regionům. Necháme – li stranou odkazy na moře spojené s popisem oikúmené, pak v těchto úvodních knihách můžeme rozpoznat tři stěžejní témata, v jejichž kontextu Strabón moře zmiňuje. Není jistě náhoda, že prvním okruhem, který bychom mohli dát do souvislosti

---

³⁷³ Str.8.1.3.

³⁷⁴ Str.2.5.17.

³⁷⁵ Str.6.1.1.

³⁷⁶ Str.7.4.6.

³⁷⁷ Str.13.1.25. – blíže viz s. 56 bakalářské práce.

s mořem, je charakteristika oceánu. Jak je totiž pro Strabóna typické, začíná s výkladem o něm u Homéra a jeho pojetí Ókeanu, který „omývá ze všech stran obydlený svět“.³⁷⁸ Homérovo dílo pro něj představuje základ, z něhož vychází, a které je třeba respektovat. Při Homérově chápání oceánu se vyjadřuje i k dalším interpretům Homéra, např. ke Kratétovi, Poseidóniovi či Hérakleitovi³⁷⁹ zřejmě se snahou uvést na pravou míru způsob, jak má být Homérovo dílo chápáno. Zabývá se zde především otázkou, na jakém základě lze u Homéra předpokládat, že si byl vědom přílivu a odlivu oceánu.³⁸⁰ Tento úvod věnovaný Ókeanu navíc zřejmě využívá pro jakýsi prolog k charakteristice skutečného Atlantického oceánu.³⁸¹ Strabón chápe oceán jako moře, které obklopuje nejzazší meze země, přičemž toto zjištění zakládá na lidské zkušenosti.³⁸²

I když klade tuto empirii založenou na smyslovém poznání na první místo, zároveň myslí i na ty části obydleného světa, jichž při plavbách dosaženo nebylo. V takovém případě lze existenci oceánu v těchto místech předpokládat na základě rozumu.³⁸³ Na rozdíl od současné koncepce několika oceánů se dle jeho názorů jedná o jeden oceán. Představa jednoho souvislého oceánu je podle něj pravděpodobnější než rozdělení Atlantického oceánu na dvě moře oddělené od sebe šíjemi tak úzkými, že znemožňují plavbu.³⁸⁴ Své pojetí jednotného oceánu opírá také o skutečnost, že se ve všech svých částech oceán řídí principem přílivu a odlivu, a proto je dle jeho názoru správné hledat zdůvodnění v existenci jednoho moře.³⁸⁵ Dodejme jen, že krátce, ale kategoricky zavrhuje opačný názor řeckého matematika a astronoma Hipparcha z Níkaie (2.stol.př.n.l.) ohledně jednotnosti oceánu, a svůj, řekněme, poměrně racionální odhad směřuje s představou ryze filosofickou. Ta spočívá v iluzi, že čím větší bude masa vody obklopující zemi, tím lépe spolu budou držet nebeská tělesa prostřednictvím par z nich vzešlých.³⁸⁶ Lze tedy předpokládat, že Strabón pod pojmem Atlantický oceán chápal jeden rozsáhlý oceán obklopující oikúmené, zatímco z dnešního pohledu neexistuje jeden nedělitelný „všeobjímající“ oceán, nýbrž čtyři světové oceány a Atlantický oceán je pouze jedním z nich.

Druhá oblast, kterou Strabón ve vztahu k moři zpracovává, je ryze přírodovědného charakteru. Vzhledem k rozsahu, který tomuto tématu Strabón věnuje, by ji bylo možné

---

³⁷⁸ Str.1.1.3.

³⁷⁹ Viz Str.1.1.6.

³⁸⁰ Viz Str.1.1.7.

³⁸¹ Viz Str.1.1.8.

³⁸² Str.1.1.8.

³⁸³ Ibid.

³⁸⁴ Ibid.

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ Str.1.1.9.

označit za vůbec nejdůležitější. Podobně jako u Ókeanu najdeme tuto část věnovanou především procesu formování moří v souvislosti s kritikou jiného autora. V tomto případě se jedná o Eratosthena, který vedle Homéra patří ke Strabónovým nejčastějším pramenům. Polemika s jeho názory v souvislosti s přírodními aspekty moře je obsahem podstatné části třetí kapitoly první knihy.³⁸⁷ Vedle Eratosthena Strabón v této souvislosti podrobuje kritice také dílo Stratóna, doplněné o jednotlivé zmínky několika dalších autorů, např. Poseidónia a Athénodora. Téma, které Strabón zpracovává, pro něj muselo mít opravdu velký význam, neboť mu věnuje značný prostor, a i když je základním pramenem pro utváření jeho teorií práce Eratosthena, na význam charakteristiky moře coby přírodního živlu ukazuje i četnost dalších autorů, na něž Strabón v této souvislosti upozorňuje, a jejichž dílo podrobuje kritice. Podstatnou část těchto úvah věnuje především otázce mořského dna, hloubky moří, přílivu a odlivu, vlévání řek a porovnávání těchto aspektů u jednotlivých moří i z hlediska různého pojetí u různých autorů. Při zamýšlení nad problematikou vzestupu a poklesu moře oponuje Stratónovi, který se domnívá, že se jedná o následek různých hloubek mořského dna, a sám přichází s poněkud překvapivou teorií, že je tomu tak proto, že samotné dno a s ním i moře někdy stoupne a jindy zase klesne.³⁸⁸ Poměrně detailní a obsáhlé informace, které Strabón k této problematice přináší, svědčí o skutečnost, že se jí podrobně věnoval, především v souvislosti se studiem a srovnáním svých předchůdců. Na základě různých teorií pak dochází k vlastním názorům, aniž by automaticky přebíral názor jiného autora.

Třetí oblastí úvodních knih Geografik, v níž u Strabóna najdeme přímou souvislost s mořem, je část věnovaná Středozemnímu moři, které mělo pro Řeky stejně jako Římany velký význam, což odráží i skutečnost, že jimi bylo označováno jako „*Naše moře*“. Můžeme tak určit další ze Strabónových stěžejních témat spojených s mořem, neboť tomuto konkrétnímu moři věnuje celé odstavce 19 – 25 páté kapitoly druhé knihy, které navazují na obecný úvod obsažený v předchozích dvou odstavcích zahrnujících i ostatní moře mimo Středomoří. Podrobným způsobem nás Strabón provádí po řecké oikúmené prostřednictvím Středozemního moře, přičemž poukazuje na jednotlivé zálivy, mysy a především jednotlivá dílčí moře, která Středozemní moře tvoří. Pokud jsem předešlou oblast označila jako přírodovědnou, je třeba tuto chápat jako ryze zeměpisnou. Jeho přínosem je především výčet jednotlivých moří, resp. jejich názvů, neboť řada z nich se dnes již nepoužívá, např. „Pamfylské moře“³⁸⁹, což může být také předmětem toponomastických studií.

---

³⁸⁷ Str.1.3.4 – 15.

³⁸⁸ Str.1.3.5.

³⁸⁹ Str.2.5.18.

Charakterizovat, jakým způsobem nebo zdali vůbec, se Strabón při popisu moří odlišuje od svých předchůdců, je obtížné bez detailní znalosti jejich práce. Jako Strabónův přínos však můžeme označit jeho podrobný popis Středozemního moře, který na tomto místě podává, včetně rozsahu jednotlivých moří, která toto moře podle tehdejších představ měla vytvářet. Nemohu říci, která konkrétní moře jednotliví autoři před ním znali, či je zaznamenali ve svých dílech, u Strabóna však můžeme předpokládat, že oblast Středomoří znal poměrně dobře, lépe však jistě jeho východní část, nicméně nebyl natolik zcestovalým jedincem, abychom mohli usuzovat, že jím zachycená moře jsou něčím, co v té době nebylo známo. Domnívám se proto, že tato moře, o nichž zde pojednává, jsou pouze odrazem obecných znalostí doby, ve které žil. Jednotlivé názvy, které tak uvádí, můžeme považovat za všeobecně známé.³⁹⁰ I když Středozemní moře není jediné, které zmiňuje, na rozdíl od poměrně krátkých odkazů na jiná moře – Kaspické, Rudé, Černé – se mu věnuje nejvíce. To však není vzhledem k významu, jaké toto moře pro tehdejší obyvatele řecké oikúmené mělo, žádným překvapením. Na roli, jakou toto moře hrálo v jejich životech, může ukazovat také ona mnohost jeho částí, jako by měli potřebu právě Středozemní moře popsat a rozčlenit do nejmenších detailů. I když i v současnosti zahrnuje Středozemní moře jednotlivá dílčí moře, řada názvů, které uvádí Strabón, mezi ně již nepatří.³⁹¹

Zajímavá je také Strabónova představa o zálivech, neboť při charakteristice oikúmené konstatuje, že řada z nich je tvořena Vnějšímořem, a jako čtyři největší „zálivy“ pak uvádí Kaspické moře zvané též Hyrkánské, Arabský a Perský záliv, a samotné Středozemní moře. Toto zvláštní směšování zálivů a moří ještě doplňuje o dva zálivy „v podobě moře“, které se nacházejí na východním okraji Středozemního nebo také Vnitřního či Našeho moře – Pontos Euxeinos, tedy Černé moře, a „záliv“ složený z moře Egyptského, Pamfylského a moře *Issican*.³⁹²

---

³⁹⁰ Samozřejmě nelze předpokládat, že by všechna moře znali všichni obyvatelé oikúmené. Takové znalosti lze předpokládat u vzdělaných jedinců.

³⁹¹ Zmíněné Pamfylské, Egyptské, *Issican* odvozené zřejmě od ostrova Issos, Sicilské moře zvané dříve *Ausonian*, Saronské, moře *Myrtoan*, Karpatské moře a dodnes známé, ačkoli příliš nepoužívané označení Íkarské moře. Zdá se, že některá moře se časem transformovala ve stejnojmenné zálivy či průlivy.

³⁹² Str.2.5.18.

5.2. Pirátství

Nejvýznamnějším dokladem života u moře ve Strabónových Geografikách je bezesporu pirátství. V regionální části Geografik týkající se řecké oikúmené nalezneme na 28 zmínek spojených s tímto fenoménem,³⁹³ což z něj dělá jedno z témat Strabónem zvlášť sledovaným. Nelze sice říci, že by patřilo k jeho stěžejním tématům v rámci celé práce jako dějiny či charakteristika měst, nicméně vzhledem k četnosti těchto odkazů patří jistě k významným. Na rozdíl od jiných aspektů, jejichž zaznamenání, či opomenutí záviselo ryze na posouzení autora, nelze v této souvislosti Strabóna v některých regionech vinit z absence zpráv tohoto charakteru, neboť jeho informace závisí na tom, zda se v těchto místech piráti vyskytovali. Nutno podotknout, že se většinou jedná pouze o krátké zprávy. Strabón nám však zprostředkovává i zprávy zásadního charakteru, jako je ve čtvrté kapitole v části věnované Řecku³⁹⁴ zmíněná posloupnost národů spojených s pirátstvím, což má význam pro studium dějin této s mořem spojené činnosti.³⁹⁵

Co se týče geografického rozložení těchto aktivit, i když se samozřejmě nejedná o rovnoměrné zastoupení, můžeme u každé z oblastí řecké oikúmené nalézt alespoň ojedinělou zmínku jako v případě Egypta.³⁹⁶ Vedle několika zmínek o pirátech z Tyrrhénie tvoří jádro jeho výpovědi především odkazy na Kilikijce. Strabón však nezmiňuje jen místa, s nimiž byli piráti spjati, ale na základě studia jeho díla máme také možnost seznámit se se způsobem života pirátů i s příkladem jejich postupu. V prvním případě se jednalo o Héniochy, etnikum, u něhož se Strabón zabývá podrobně nejen jejich loděmi, ale přibližuje nám i jejich způsob života, jelikož mimo své útoky sídlili v lese.³⁹⁷ V druhém případě jde o piráty z okolí hory Kórykos, u nichž bychom mohli rozpoznat jakousi formu přípravy, neboť než nějakou loď napadli, zjišťovali v přístavech, co má která loď na palubě.³⁹⁸ Význam prvních uvedených spočívá navíc v tom, že na rozdíl od ostatních pirátů, na které Strabón upozorňuje, se jedná o jeden z mála příkladů pirátů aktivních ještě v době Strabónova života. Zbylé dvě zmínky o přetrvávajícím pirátství jsou však podstatně stručnější. V případě asijských Písidů žijících

---

³⁹³ Viz Str.3.2.5., Str. 3.5.1., Str. 4.1.10, Str.4.6.10., Str.5.2.2., Str.5.3.5., Str. 5.4.2., Str.6.2.2., Str.7.4.2., Str.7.4.6., 7.frag.50a., Str.8.7.5., Str.10.2.20., Str.10.4.9., Str.10.4.10., Str.11.2.12., Str.12.6.2., Str.12.7.3., Str.14.1.7., Str.14.1.32., Str.14.2.5., Str.14.3.2., Str.14.5.2., Str. 14.5.6 -8., Str.14.6.6., Str.17.1.19.

³⁹⁴ Viz s.54 této práce.

³⁹⁵ Viz např. Str.10.4.9.

³⁹⁶ Viz např. Str.17.1.19.

³⁹⁷ Str.11.2.12.

³⁹⁸ Str.14.1.32.

v horách³⁹⁹ bychom mohli předpokládat, že jejich potlačení se Římanům zcela nepodařilo, nicméně v případě italských „Frentanů“ žijících dle Strabóna v obydlích vytvořených z vraků lodí⁴⁰⁰ je zvláštní, že by jejich existenci Řím v době, kdy již ovládal celou Itálii, toleroval.

S tím souvisí i několik odkazů na Římany jako národ, který piráty ze Středomoří vytlačil. Vedle nich uvádí Strabón pouze obyvatele Rhodu, kterým se podařilo piráty porazit. Nicméně jim věnuje pouze krátkou zmínku,⁴⁰¹ což je vzhledem k lokálnímu charakteru tohoto vítězství pochopitelné. U Římanů se navíc setkáme s konkrétními osobami, které se na jejich porážce účastnily, vedle Pompeia Magna upozorňuje i na Publia Servilia Isaurica.⁴⁰²

Všudypřítomné povědomí o tomto římském úspěchu, které se vznáší nad každým sdělením o pirátech v minulém čase, by mohlo být jedním z důvodů, proč se Strabón pirátům poměrně často věnuje. Šlo patrně o jakousi formu jejich glorifikace, což souvisí se Strabónovým ambivalentním vztahem k tomuto národu. Dalším důvodem může být trvalá vzpomínka na činnost pirátů, která i po jejich porážce zůstávala v myslích obyvatel míst, kde útočili. Poslední důvod asi souvisí s okruhem čtenářů, jimž jsou Geografika určena. Na první místo, jak bylo uvedeno, klade Strabón státníky, a vzhledem k tomu, že pirátství ohrožující životy lidí a především námořní obchod je problémem pro každého státníka, je třeba na jeho nebezpečí upozornit.

5.3. Rybolov

Ač se jedná o nejtypičtější způsob využití moře k obživě, poskytuje nám Strabón o této činnosti relativně málo informací. To může být způsobeno jednak Strabónovým bagatelizováním této problematiky, která se nemusela jevit jako důležitá pro sdělení čtenářům, nebo snad jeho předpokladem, že se jedná o poměrně známé skutečnosti, které není třeba zaznamenat. Zajímavé je, že nejvíce informací k rybolovu kumulovaných na jednom místě nenalezneme překvapivě v rámci detailního popisu oikúmené, ale v úvodní části Geografik. Ve druhé kapitole první knihy se Strabón zamýšlí nad Homérovým vyprávěním o putování Odyssea a souhlasí zde s Polybiem, který mimo jiné právě na základě zdejšího rybolovu a shodných odkazů nalezených u Homéra klade jeho plavbu do oblasti kolem Sicílie. Nejen, že zde uvádí různé druhy ryb a zmiňuje i delfíny⁴⁰³, pro poznání života zdejších rybářů má velký

---

³⁹⁹ Str.12.7.3.

⁴⁰⁰ Str.5.4.2.

⁴⁰¹ Str.14.2.5.

⁴⁰² Str.12.6.2.

⁴⁰³ Str.1.2.15.

význam především jeho líčení způsobu, jakým jsou ryby druhu „galeotae“, jež označují máčky i mečouny, loveny. Podrobně popisuje jejich techniku spočívající v používání lehkých člunů s dvěma vesly a harpun.⁴⁰⁴

V regionální části Geografik můžeme rozeznat asi čtyři typy zmínek souvisejících s rybolovem. Vedle jednotlivých odkazů na ryby a rybolov obecně⁴⁰⁵ a unikátních odkazů na rozličné druhy ryb⁴⁰⁶, tvoří jádro s rybolovem spojených poznámek zprávy týkající se jmenovitě tuňáka a jeho druhů⁴⁰⁷ a také informace o specializované úpravě ryb spočívající v jejich nasolování.⁴⁰⁸ Zcela jedinečná je pak zmínka o zařazení delfínů mezi lovená zvířata.⁴⁰⁹

Je třeba říct, že u Strabóna nelze určit nějaké vnitřní vodítko, podle něhož se v některých oblastech o rybolovu zmiňuje a v jiných nikoliv. Je možné jen usuzovat na to, že pokud jím popisovaná země skýtá pro Strabóna atraktivnější témata ke zpracování, rybolov zcela opomíjí. Možná i z toho důvodu je u Ibérie poměrně hodně zpráv souvisejících s rybami, neboť u této poměrně málo známé oblasti neměl k dispozici důležitější informace, které chtěl sdělit čtenáři. Oblast je navíc spojena s unikátním řemeslem vázaným na rybolov – přípravou ryb jejich nasolením. Z textů souvisejících s rybolovem si navíc můžeme odvodit dvě skutečnosti. Vzhledem k četným zmínkám o tuňáku můžeme usoudit, že se jednalo o typický druh lovený ve Strabónově době v oblasti Středomoří, a na základě ojedinělých odkazů na specifické druhy ryb můžeme předpokládat, že je Strabón zaznamenal kvůli potřebě předat čtenáři zajímavé informace o tom, co je pro danou oblast typické a co ji zároveň odlišuje od ostatních.

5.4. Námořní obchod, lodě a thalassokracie

Jistým překvapením pro mne bylo zjištění, jak málo poznámek obsahují Strabónova Geografika ve vztahu k námořnímu obchodu v rámci řecké oikúmené. První dojem, který ve mně práce zanechala, byl totiž zcela opačný. Pozornější četba odhalí skutečnost, že zde nalezneme sice řadu odkazů na řeckou kolonizaci, která je s obchodem obecně úzce spojena, nicméně samotnému obchodu se Strabón příliš nevěnuje.

---

⁴⁰⁴ Str.1.2.16.

⁴⁰⁵ Viz např. Str.17.3.17.

⁴⁰⁶ Viz např. Str.17.2.5.

⁴⁰⁷ Viz např. Str.3.2.7 -8, Str.5.2.6., Str.5.2.8., Str.12.3.19., Str.17.3.16.

⁴⁰⁸ Str.3.1.8., Str.3.2.6., Str.3.4.6., Str.6.1.1., Str.7.7.8., Str.17.3.18.

⁴⁰⁹ Str.12.3.19.

První letmou, nicméně poměrně významnou zmínku o obchodu Strabón uvádí v úvodní části díla. Při zamyšlení nad Eratosthenovým tvrzením, že se nejstarší Řekové plavili pouze podél pobřeží a nikoli po otevřeném moři, upozorňuje i na dvojí zdůvodnění, jaké tento autor dávným plavbám přisuzoval. Na první místo klade pirátství a hned za něj obchod.⁴¹⁰ Z této charakteristiky bychom tedy mohli usoudit, že i Strabón si vedle pirátství bude ve svém výkladu oikúmené více všímat námořního obchodu nebo alespoň obchodu obecně. Místo toho nalezneme jen ojedinělé zmínky, mnohdy jen náznaky jako v případě, že u určité lokality uvádí zdejší produkty. V takovém případě můžeme předpokládat, že zde fungoval obchod, a pokud ležela osada u moře, jistě byly místní výrobky také předmětem námořního obchodu. Strabón nám však neposkytuje žádné informace o obchodních trasách a jeho zprávy jsou většinou poměrně zkratkovité. Obsahují prostě jen spojení obchodníků s danou osadou či oblastí, zdejší používání obchodních lodí nebo zmínky o místních obchodních centrech⁴¹¹ či emporiích.⁴¹²

Poměrně zvláštní je také geografické rozlišení jednotlivých odkazů na námořní obchod. Zatímco bychom jej očekávali spíše v centrálních částech řecké oikúmené, nejvíce zpráv tohoto charakteru nalezneme naopak u Ibérie,⁴¹³ tedy na samé periférii tehdejšího obydleného světa. U významných oblastí, ve kterých byl námořní obchod realizován, jakými byly Velké Řecko a Černomoří, se Strabón o obchodu nezmiňuje vůbec. Tuto absenci bychom snad mohli opět chápat jako záměrné opomenutí vzhledem k potřebě zaznamenat jiné skutečnosti. To by vysvětlovalo i nejčtenější výskyt odkazů na námořní obchod u Ibérie, u které se Strabón nezabývá těmi náležitostmi, jimž určuje obrovský prostor zejména u Řecka a Malé Asie. Zřejmě tedy z důvodu neexistence podstatnějších zpráv k zaznamenání se v tomto méně známém regionu může dané problematice více věnovat.

Poměrně krátkou, nicméně významnou zmínku o námořním obchodu situuje do Egypta. Nejenže označuje Alexandrii jako největší emporium obydleného světa, ale zdůrazňuje vedle zdejšího obchodu realizovaného po souši také námořní obchod, zejména kvůli místním přístavům.⁴¹⁴ Samotný střed tohoto světa – Řecko – však z tohoto hlediska poněkud přehlíží. Nic z toho, co bylo v druhé kapitole řečeno o přetrvávajícím významu řeckého obchodu, u

---

⁴¹⁰ Str.1.3.2.

⁴¹¹ Např. Str.3.4.9. – Corduba a Gades.

⁴¹² Např. Str.12.8.15 – největší emporium Asie Apameia; Str.17.1.13. – Alexandrie jako největší emporium obydleného světa.

⁴¹³ Viz Str.3.2.1. – námořní obchod obyvatel města Gades, Str.3.2.5. – příhodné podmínky pro námořní plavbu jsou výhodné pro obchodníky; veškerý zahraniční obchod je realizován s Itálií a Římem, Str.3.2.6. – export z Turdetanie směřuje do Dicaearchie a římského přístavu Ostie; konkurence Libyi co se týče množství lodí, Str.3.5.11. – narušení dřívějšího monopolu Foiničanů na námořní obchod s touto oblastí Římany.

⁴¹⁴ Str.17.1.13.

Strabóna nenajdeme. Jedná se většinou o krátké odkazy⁴¹⁵ a v souvislosti s Athénami a přístavem Peiraeus se o námořním obchodu nedozvíme vůbec nic. Delší výklad týkající se této problematiky poskytuje Strabón jen u popisu Korintu. Z jeho tvrzení vyplývá, že význam zdejšího obchodu přetrval i do římského období, neboť o něm hovoří v přítomném čase.⁴¹⁶ Na základě zmínek o námořním obchodu obsažených v částech Geografik věnovaných řecké oikúmené bychom mohli dospět k mylnému závěru, že námořní obchod ztratil svou někdejší důležitost a všeobecné rozšíření. Jak bylo řečeno ve druhé kapitole této práce, nic nemůže být vzdálenější pravdě. Proto, jak již bylo uvedeno, je pravděpodobnější, že tato problematika nepatřila mezi Strabónem zvlášť vyhledávaným, a on se tak ve svých ojedinělých odkazech zaměřil jen na informace zásadního charakteru.

Podobná situace jako u námořního obchodu je ve Strabónově díle také u informací o lodích. Co se týče jejich četnosti a geografického rozšíření, námořní obchod předčí. Nicméně obdobně jako u předchozího tématu se většinou jedná o stručné poznámky. S obchodem obecně souvisí skutečnost, že řada těchto poznámek odkazuje přímo na obchodní loď.⁴¹⁷ Strabónovi však zřejmě i tato oblast nepřípadala natolik důležitá, aby se jí věnoval podrobněji, a proto se z jeho díla nedozvíme žádné podrobnosti o jednotlivých typech lodí, které byly zmíněny ve druhé kapitole. Jediný typ lodí, které v Geografikách vedle obecných odkazů na loď nalezneme, je triréma (triéra), uvedená většinou v souvislosti s kapacitou přístavů.⁴¹⁸ Mimo tohoto konkrétního typu lodi Strabón zmiňuje tři případy lodí, které bychom mohli označit jako speciální. V prvním případě se jednalo o pirátské *kamarai* u Héniochů.⁴¹⁹ Dva další případy zahrnují loď rybářské – čluny s dvěma vesly⁴²⁰ a malé rybářské loď zvané „koně“.⁴²¹ S loděmi obecně souvisí také občasné zmínky o dříví sloužícím k jejich stavbě,⁴²² stejně jako četné zprávy o říční dopravě, včetně informací o splavnosti řek pro velké i malé obchodní loď.⁴²³

Jak bylo uvedeno ve druhé kapitole této práce, s námořním obchodem byla úzce propojena problematika thalassokracie. I když Strabón tento pojem zná a sám jej ve svém díle užívá, nelze z jeho zmínek vyvozovat žádné hodnotnější závěry. Jedná se pouze o stručná

---

⁴¹⁵ Str.8.6.16. – obyvatelé ostrova Aigína spojení s námořním obchodem, Str.10.4.11. – při popisu Kréty zmínka o obchodním centru zvaném Leben, Str.10.5.4. – význam Délu vzrostl po porážce Korintu Římany.

⁴¹⁶ Str.8.6.20.

⁴¹⁷ Např. Str.5.1.8.

⁴¹⁸ Např. Str.14.2.15.

⁴¹⁹ Str.11.2.12.

⁴²⁰ Str.1.2.16.

⁴²¹ Str.2.3.4.

⁴²² Např. Str.5.2.5., Str.11.2.15., Str.11.2.17.

⁴²³ Např. Str.3.2.3.

konstatování o tomto „panství nad mořem“ u konkrétních etnik, osob či obyvatel.⁴²⁴ Podrobněji se tomuto tématu nevěnuje a nenalezneme u něj ani žádný chronologický výčet jednotlivých thalassokracií.

Jak vyplývá z výše uvedených údajů, témata obsažená v této podkapitole nepatří mezi Strabónem zvlášť sledovaná. Je tedy možné usuzovat, že je nepovažoval za natolik významná, aby jim věnoval větší prostor. To však nekoresponduje s tím, co bylo řečeno o důležitosti těchto aspektů vztahu k moři u Řeků. Strabón si zřejmě z obecných informací, které se k nim vztahují, vybral pouze takové, jež jsou prakticky použitelné nebo něčím zajímavé pro okruh čtenářů, který svou práci hodlal oslovit především.

5.5. Mytologie

Vedle thalassokracie představuje mytologie spojená s mořem problematiku v Geografikách nejméně zachycenou. Přitom nelze Strabóna obvinít, že by se mytologii obecně vyhýbal. Jednotlivé knihy obsahují řadu odkazů na mytologické příběhy i zmínky o chrámech zasvěcených různým bohům. V souvislosti s mořem zde většinou najdeme pouze stručné informace vztahující se k Poseidónovi, zatímco jiná mořská božstva, pomineme – li ojedinělé odkazy na mořské obludy,⁴²⁵ jsou zcela opomenuta. Až na několik výjimek⁴²⁶ jsou veškeré zprávy tohoto charakteru uvedeny v knihách věnovaných Řecku, jak bylo řečeno v předchozí kapitole u rozboru tohoto regionu.

Je obtížné z této na jedné straně poměrně velké kumulace Poseidónových chrámů v rámci Řecka a na straně druhé téměř absence takových údajů v ostatních oblastech řecké oikúmené vyvozovat nějaké závěry. Nelze automaticky předpokládat, že když se o nich Strabón nezmiňuje, tak zde žádné chrámy nebyly. Poseidón patřil k významným bohům řeckého panteónu a jeho kult bychom čekali především u těch řeckých kolonií, které se nacházely v blízkosti moře, aby si jejich obyvatelé zajistili přízeň tohoto boha. Zdůvodnění nedostatku relevantních informací ze zemí ležících mimo Řecko tak musíme hledat ve Strabónově nezájmu o tento aspekt řeckých kolonií nebo v jeho neznalosti místních reálií.

---

⁴²⁴ Např. Str.1.3.2. – Mínos, Str.11.2.12. – Héniochové, Str.14.2.5. – obyvatelé Rhodu.

⁴²⁵ Viz Str.9.2.13.

⁴²⁶ Viz Str.14.1.14. – ostrov Samos, Str.17.1.9. – Alexandrie.

ZÁVĚR

V úvodu této práce jsem si dala za cíl zpracovat informace týkající se moře a národů žijících u moře, které jsou obsaženy ve Strabónově díle Geografika. Nutno podotknout, že se toto zpracování ukázalo jako poměrně náročný úkol. Ne snad, že by Geografika obsahovala tolik odkazů spojených se sledovanou problematikou, ale každý, kdo při své práci vycházel ze Strabóna, mi jistě potvrdí, že jeho četba nepatří k nejjednodušším. I když mají jím zaznamenané zprávy mnohdy velkou výpovědní hodnotu, jejich objevení vyžaduje velice pozorného čtenáře. Jako velká negativa bych označila především nepřehledný text tvořený dlouhými souvětími, ve kterých se čtenář ztrácí, a časté zahlcení textu různými nadbytečnými údaji, ať už se jedná o přílišné zaujetí dějinami nebo snahu o postihnout i poměrně bezvýznamných osad. Ve vztahu k tématu této práce je třeba ocenit především jeho zachycení těch částí oikúmené, které sám navštívil. Dle mého názoru patří zejména knihy věnované Itálii a Africe k těm nejlepším.

Vedle omezených zmínek týkajících se rybolovu, které však na druhou stranu prolínají celými Geografikami, jsou zřejmě nejvýznamnějším přínosem jeho díla k problematice národů žijících u moře jeho záznamy o činnosti pirátů v rámci řecké oikúmené, což může mít význam nejen k poznání dějin tohoto s mořem spjatého fenoménu ve Strabónově minulosti, ale také na základě jeho poznámek týkajících se Héniochů, Písidů a „Frentanů“ i z jeho přítomnosti. Pirátství tedy za jeho života už sice nebylo na vzestupu, nicméně ani v této době jej nebylo možné zcela podceňovat.

Pokud je ve Strabónově textu nějaká jednoznačná charakteristika, na základě níž si místní obyvatelstvo můžeme spojit s mořem, pak po přečtení Geografik konstatuji, že nejjistějším dokladem jsou Strabónovy poznámky o přístavech. Pokud bychom každý v jednotlivých knihách zmíněný přístav zaznamenali do mapy, výsledný pás těchto přístavů by nejlépe odrážel osídlení mořského pobřeží. Informace o přístavech stejně jako o vzdálenostech mezi jednotlivými městy navzájem i mezi nimi a mořským pobřežím měly z praktického hlediska obrovský význam. V dnešní době všudypřítomných médií a veřejně dostupných zdrojů všeobecného poznání si plně neuvědomujeme, že znalosti, které považujeme za samozřejmé, naši předkové vždy k dispozici neměli. Tak i v době, kdy Strabón svá Geografika psal, představovaly tyto údaje, které byly neocenitelné pro každého, kdo se rozhodl cestovat do regionů v tomto díle popsanych, ulehčení od možných problémů. Geografika tak z tohoto hlediska můžeme chápat jako praktickou příručku, která má sloužit nejen k poznání historie a

reálií dané oblasti, ale především k takovému obeznámení s prostředím, aby se čtenář neobával zemi navštívit. Na základě vzdáleností může usoudit, jak dlouho mu cesta potrvá, stejně jako se znalostí měst, která se zde nacházejí, může snížit nebezpečí, že se při svém putování ztratí. Největší význam pro jakéhokoliv návštěvníka, který má v úmyslu navštívit cizí zemi, kam je možné dospět pouze po moři, by však měly právě informace o zdejších přístavech nebo alespoň o místech, kde je možné zakotvit, neboť tato informace je a jistě byla i ve Strabónově době stěžejní.

Na rozdíl od poměrně stručných zpráv věnovaných konkrétním aspektům vztahu k moři, jak byly obecně představeny ve druhé kapitole, z nichž je větší prostor určen snad jediné různým projevům pirátství, se Strabón podrobněji věnuje moři v úvodních knihách Geografik. Nelze sice říci, že by přišel s nějakou převratnou teorií, většinou vychází z názorů svých předchůdců, které podrobuje kritice, jeho význam však spočívá především v zaznamenání těchto údajů. Díla některých autorů, z nichž Strabón vychází, se, jak bylo zmíněno, do současnosti nedochovala. Jedinou možností, jak tato díla poznat, je vyhledat odkazy na ně v Geografikách. I co se týče moře samotného, zmiňuje Strabón celou řadu autorů, kteří se touto problematikou zabývali před ním, např. Eratosthena či Stratóna. Moře přitom nevnímá jen ze zeměpisného hlediska jako nějakou prostorově vymezenou masu vody, která omývá určitou část pevniny a nese jedinečné označení. Podrobně nahlíží na tuto tematiku také z pojetí přírodovědného. Předmětem jeho zájmu se zdají být zákonitosti vzniku moří a především otázky spojené s mořským dnem, hloubkou moří, přílivem a odlivem.

Největší znalosti týkající se moře prokazuje ve vztahu k moři Středozemnímu, což je pochopitelné, neboť toto moře nazývané Řeky i Římany *Naše moře*, mělo pro většinu obyvatel řecké oikúmené velký význam, jelikož se podílelo na jejich živobytí prostřednictvím rybolovu nebo námořního obchodu a navíc bylo stěžejní pro přepravu lidí i zboží. Pro lepší poznání charakteristiky tohoto moře na počátku našeho letopočtu je důležitý především Strabónův výčet jednotlivých moří, mohli bychom říci úseků, které jej tvořily. Vedle jejich názvů, které mají zejména toponomastický význam, je zajímavé jejich geografické vymezení. Vedle Středozemního moře obsahují Geografika také zmínky o dalších mořích, což u Strabóna dokládá jejich alespoň teoretickou znalost. Vedle moří nacházejících se mimo řeckou oikúmené, např. Rudého či Kaspického moře, se poměrně často věnuje také druhému nejvýznamnějšímu moři řecké oikúmené – Černému moři. Jak dokládají časté odkazy, předmětem jeho badatelských záměrů nebylo jen moře obecně nebo jednotlivá moře obydleného světa, snažil se také postihnout charakter oceánu, který zřejmě odrážel znalosti jeho doby. Z tohoto pohledu měl Atlantický oceán omývat končiny známého světa a na rozdíl

od současného pojetí jej chápal jako jeden jediný souvislý vodní živel řízený jednotným principem.

I přes některé nesnáze, které jsou se studiem Strabónova díla spjaté, je třeba ocenit jeho přínos, který spočívá, jak bylo zmíněno, především v uchování informací převzatých od jiných autorů, stejně jako v různorodosti jím uváděných zpráv. Při zpracovávání této práce mě zaujaly především dvě oblasti, o nichž je v Geografikách pojednáno a o jejichž zpracování bych sama docela vážně uvažovala – Egypt a Řím. Zajímavé by bylo také zaměřit se na jeho líčení Judeje a zdejšího židovského obyvatelstva. Pro některé může být překážkou neexistence českého překladu, což má především u laické veřejnosti za následek, že Strabón patří k poměrně málo známým autorům. I přes výtky, které jsem na jeho stranu uvedla, se domnívám, že by si toto dílo český překlad zasloužilo, a doufám, že i já jsem touto prací přispěla k lepšímu pochopení Strabónových Geografik.

RESUMÉ

The sea was an important component of the ancient Greek's life. But the Greeks weren't the only one, who live in the part of known world called Greek *oikúmené*. This area is the result of the Greek colonization, but there live also other nations or *ethnoi* than Greeks. Many of them were as the Greeks joined with the sea. This thesis tries to show ways that Strabo, the Greek geographer and historian (64 BC – 23 AD), uses in his work *Geographica*, which is constituted of 17 books, to join some nations with sea. Object of this paper was above all to define how is the relation with the sea elaborated concretely in particular regions of the *oikúmené* and these to compare the most recurring indicators of the life joined with the sea as the piracy and fishing.

Beside the Strabo's *Geographica*, which I studied primarily from the english translation by H. L. Jones published in the collection of books titled *The Geography of Strabo in eight volumes*, it's necessary to mention the most important publications related to Strabo's life and his work – *Strabo of Amasia. A Greek man of Letters in Augustan Rome* by D. Dueck and *Strabo's cultural Geography. The making of a Kolossourgia* by D. Dueck, H. Lindsay and S. Potheary as editors. The great relief represented also particular articles and especially the books intent on the special geographical areas as *Odyseové na mořích historie* by A. Bartoněk or on the special aspects of the sea as the piracy, for example *Piracy in the Graeco – Roman World* by the P. de Souza. For understanding of the history of geography seems to be the key book *Dějiny zeměpisu I. Starověk a středověk* by B. Horák.

The thesis is composed of five chapters. Chapter one specifies what area is meant by the term *Greek oikúmené*. Chapter two focus on general introduction of the aspects joined with sea and on the way how Greeks look on themselves and on the non – Greeks called *barbarians*. In the chapter three are also in two parts characterized Strabo's personality and his work. In the six parts of the chapter four are recorded in detail particular nations or *ethnoi* of the Greek *oikúmené* and the ways that Strabo uses to show their connection with sea. The last chapter five comprehends the comparison of special aspects related to sea from the point of view of their records by Strabo in these books of *Geographica* that treat about the countries of Greek *oikúmené*.

Above all it follows from the thesis that Strabo devotes to the concrete aspects of the relation between the people and the sea just a small area, except for the piracy. More informations which shows on the close contact with the sea concern the harbours. The most

references to the sea contain the first two books of *Geographica*, inclusive of a lot of theories of the natural character. Strabo knows not only the Mediterranean Sea, but it's from his view the most important sea and therefore he describes it in detail. Among his fundamental themes belongs the problems of the ocean, too.

It's not easy to read Strabo's *Geographica*, but there's a lot of interesting informations that wait for the elaboration.

ANOTACE

Příjmení a jméno autora:	Svačinová Petra
Název katedry a fakulty:	Katedra historie Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Moře a s ním spojené národy řecké oikúmené ve Strabónově díle Geographica
Vedoucí práce:	PhDr. Ivana Koucká
Počet znaků:	140 607 (bez mezer)
Počet příloh:	23
Počet titulů použité literatury:	45

Klíčová slova:

Strabón, Geografika, dějiny geografie, moře, národy spojené s mořem, řecká oikúmené, rybolov, pirátství, thalassokracie, řecká kolonizace.

Charakteristika práce:

Tato práce se zaměřuje na zpracování díla Geografika řeckého zeměpisce a historika Strabóna, přičemž si všímá jeho pojetí moře a národů s ním spojených v oblastech tvořících řeckou oikúmené, tedy prostor vymezený především během řecké kolonizace. Úvodní kapitoly vymezují jednak samotnou oblast oikúmené a také obecně nejvýznamnější aspekty vztahu Řeků k moři, jakož i jejich pojetí etnicity. Po části věnované krátkému představení Strabónova života a jeho díla přichází jádro práce, kde jsou v rámci jednotlivých oblastí oikúmené uvedeny ty národy, jež Strabón s příslušnou oblastí a mořem spojuje, jakož i aspekty s mořem související, na jejichž základě můžeme dospět k názoru, že daný národ žije u moře. Závěrečná část je věnována zmíněným aspektům jako je např. pirátství či rybolov, a jejich komparaci napříč jednotlivými knihami Geografik ve snaze vyvodit určité obecné závěry o způsobu, jakým Strabón moře v rámci řecké oikúmené pojímá.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

- 1) Hérodotos: Dějiny aneb Devět knih dějin nazvaných Músy. Přel. J. Šonka. Academia, Praha 2004.
- 2) Pausaniás: Cesty po Řecku I. Přel. H. Businská. Svoboda, Praha 1973.
- 3) Pausaniás: Cesty po Řecku II. Přel. H. Businská. Svoboda, Praha 1974.
- 4) Strabo: Geographica in der Übersetzung und mit Anmerkungen von Dr. A. Forbiger. Marix Verlag GmbH, Wiesbaden 2005.
- 5) Strabo: The Geography.
<<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>> ke dni 10.4.2010.
- 6) The Geography of Strabo with an english translation by H.L.Jones in eight volumes. Harvard University Press, 1917 – 1932.

Literatura:

- 1) Arteta, A. U. a kol.: Dějiny Španělska. NLN, Praha 1995.
- 2) Bartoněk, A.: Odysseové na mořích historie. Mladá fronta, Praha 1976.
- 3) Borecký, B. – Dostálová, R. a kol.: Slovník řeckých spisovatelů. LEDA, Praha 2006.
- 4) Buttinová, A.-M.: Řecko. 776 až 338 př. n. l. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002.
- 5) Clarke, K.: In Search of the Author of Strabo's Geography. In: The Journal of Roman Studies, Vol. 87, 1997, s. 92 – 110. <<http://www.jstor.org/stable/301371>> ke dni 29.4.2010.
- 6) de Souza, P.: Piracy in the Graeco – Roman World. Cambridge University Press, Cambridge 1999.
- 7) de Souza, P.: Romans and Pirates in a Late Hellenistic Oracle from Pamphylia. In: The Classical Quarterly, New Series, Vol. 47, 1997, No. 2, s. 477 – 481. <<http://www.jstor.org/stable/639682>> ke dni 29.4.2010.

- 8) Dueck, D.: *Strabo of Amasia. A Greek man of Letters in Augustan Rome*. Routledge, London/New York 2000.
- 9) Dueck, D. – Lindsay, H. – Pothecary, S.(ed.): *Strabo's cultural Geography. The making of a Kolossourgia*. Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- 10) *Encyklopedie antiky*. Academia, Praha 1973.
- 11) Engels, J.: *Augusteische Oikumenengeographie und Universalhistorie im Werk Strabons von Amaseia*. *Geographica Historica* 12. Franz Steiner Verlag GmbH, Stuttgart 1999.
- 12) Fisher, N.-van Wees, H.(ed.): *Archaic Greece. New approaches and new evidence*, London 1998.
- 13) Fields, N.: *Válečná technika. Řecká válečná loď triéra 500-322 př.n.l.* Grada Publishing, Praha 2009.
- 14) Fischerová, S.: *Odyseus, Chaos a iónská trojčata aneb mýtus a logos v jedné z dutin země*. In: Starý, J. – Fischerová, S.(ed.): *Mýtus a geografie. Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách*. Hermann & synové, Praha 2008, s.43 – 86.
- 15) *Geographi Graeci Minores. Tabulae in Geographos Graecos Minores a Carolo Mullero instructae. Pars prima*. Parisiis 1855.
- 16) Horák, B.: *Dějiny zeměpisu I. Starověk a středověk*. Nakladatelství ČSAV, Praha 1954.
- 17) Chrysos, E. a kol.(ed.): *Griechenland und das Meer. Beiträge eines Symposions im Frankfurt im Dezember 1996*. Bibliopolis, Möhnesee 1999.
- 18) Jones, A.H.M.: *The Greeks under the Roman Empire*. In: *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 17, 1963, s.1 – 19. <<http://www.jstor.org/stable/1291187>> ke dni 11/03/2010.
- 19) Kerényi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. OIKOYMENH, Praha 1996.
- 20) Koelsch, W.A.: *Squinting Back at Strabo*. In: *Geographical Review*, Vol. 94, 2004, No. 4, s. 502-518. <<http://www.jstor.org/stable/30034293>> ke dni 29.4.2010.
- 21) Kolář, J.: *Dějiny geografie. Antika a orient*. SPN, Praha 1968.
- 22) Kuťáková, E. – Vidinová, A.(red.): *Slovník latinských spisovatelů*. Odeon, Praha 1984.
- 23) Lindenlauf, A.: *The Sea as a Place of No Return in Ancient Greece*. In: *World Archeology*, Vol.35, 2003, No.3, s.416 – 433. <www.jstor.org/stable/4128318> ke dni 18.11.2009.
- 24) Lisovij, I.: *Terra cognita Ponti Euxini. Nástin dějin a kultury severozápadního Černomoří v antické době*. *Breviaria classica*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 1996.
- 25) Löwe, G. – Stoll, H. A.: *ABC antiky*. Ivo Železný, Praha 1999.

- 26) Lund, A. A.: Hellenism and Hellenization: Zur Ethnogenese und zur Ethnizität der antiken Hellenen. In: *Historia, Zeitschrift für alte Geschichte*, Band 54, 2005, Heft 1, s.1-17.
- 27) Marek, V. – Oliva, P. – Charvát, P.: *Encyklopedie dějin starověku*. Libri, Praha 2008.
- 28) Mills, D.H.: *The Hero and the Sea. Patterns of Chaos in Ancient Myth*, Wauconda 2002.
- 29) Mollat du Jourdin, M.: *Evropa a moře*. Archa, Bratislava 1994.
- 30) Momigliano, A.: *Sea-Power in Greek Thought*. In: *The Classical Review*, Vol.58, 1944, No 1, s.1 – 7. <www.jstor.org/stable/701960> ke dni 11.3.2010.
- 31) Morkot, R.: *The Penguin Historical Atlas of Ancient Greece*. Penguin Books 1996.
- 32) Nicolet, C.: *Space, Geography and Politics in the Early Roman Empire*. The University of Michigan Press, 1991.
- 33) Oliva, P.: *Řecko mezi Makedonií a Římem*. Academia, Praha 1995.
- 34) Oliver, G. J. a kol.(ed.): *The Sea in Antiquity*, Oxford 2000.
- 35) Potheary, S.: *Strabo the Geographer: his name and its meaning*. In: *Mnemosyne*, Vol. 52, 1999, Fasc.6, s. 691-704. <<http://web.ebscohost.com>> ke dni
- 36) Potheary, S.: *The Expression "Our Times" in Strabo's Geography*. In: *Classical Philology*, Vol. 92, 1997, No. 3, s. 235-246. <<http://www.jstor.org/stable/270588>> ke dni 29.4.2010.
- 37) Powell, A.(ed.): *The Greek world*. Routledge, London/New York 1997.
- 38) Procacci, G.: *Dějiny Itálie*. NLN, Praha 1997.
- 39) Schulz, R.: *Die Antike und das Meer*. Primus Verlag, Darmstadt 2005.
- 40) Sihler, E. G.: *Strabo of Amaseia: His Personality and His Works*. In: *The American Journal of Philology*, Vol. 44, 1923, No. 2, s. 134 – 144. <<http://www.jstor.org/stable/289556>> ke dni 29.4 2010.
- 41) Souček, J.: *Hérodův geografický obraz Evropy*. In: *Avriga – ZJKF* 51, 2009, s.21 – 38.
- 42) Starr, Ch.G.: *The influence of sea power on ancient history*. Oxford University Press, New York 1989.
- 43) Školní atlas světových dějin, Kartografie, n.p., Praha 1971.
- 44) Weller, Ch. H.: *The Extent of Strabo's Travel in Greece*. In: *Classical Philology*, Vol. 1, 1906, No. 4, s. 339-356. <<http://www.jstor.org/stable/262068>> ke dni 29.4. 2010.
- 45) Zimák, A.: *Mezi třemi světadíly. Obchod a lidé na vlnách Středozemního, Černého a Rudého moře. I.díl – Starověk a raný středověk*. Libri, Praha 2008.

Internetové zdroje:

- 1) Geographica: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Geographica>> ke dni 26.3.2010.
- 2) Greek sea gods: <http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_sea_gods> ke dni 4.7.2010.
- 3) Secundus der Schweigsame: <<http://de.wikipedia.org/w/index.php?oldid=75734324>> ke dni 23.7.2010.
- 4) Strabo <www.nndb.com> ke dni 29.4.2010.
- 5) Strabo <<http://en.wikipedia.org/wiki/Strabo>> ke dni 26.3.2010.
- 6) Strabón <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Strabon>> ke dni 26.3.2010.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

- 1) Příloha č.1 – Znázornění světa podle představ Strabóna
- 2) Příloha č.2 – Znázornění světa podle představ Strabóna pro srovnání s Eratosthenovou mapou
- 3) Příloha č.3 – Eratosthenova mapa
- 4) Příloha č.4 – Mapa oikúmené podle Hekataia
- 5) Příloha č.5 – Znázornění oikúmené na zemském glóbu podle Strabóna
- 6) Příloha č.6 – Rozsah řecké oikúmené 1
- 7) Příloha č.7 – Rozsah řecké oikúmené 2
- 8) Příloha č.8 – Rozsah řecké oikúmené 3
- 9) Příloha č.9 – Triéra z 5. století př. n. l.
- 10) Příloha č.10 – Vnitřní rozdělení veslařů v triéře
- 11) Příloha č.11 – Pentekontéra z 2. poloviny 6.stol. př. n. l.
- 12) Příloha č.12 – Obchodní loď z Kyréné ze 4. stol. př. n. l.
- 13) Příloha č.13 – Strabónův rodokmen
- 14) Příloha č.14 – Strabónovy cesty
- 15) Příloha č.15 – Mapa znázorňující Ibérii a přilehlou část Keltiky
- 16) Příloha č.16 – Mapa znázorňující oblast Megalé Hellas č.1
- 17) Příloha č.17 – Mapa znázorňující oblast Megalé Hellas č.2
- 18) Příloha č.18 – Mapa znázorňující černomořskou oblast č.1
- 19) Příloha č.19 – Mapa znázorňující černomořskou oblast č.2
- 20) Příloha č.20 – Mapa znázorňující pevninské Řecko
- 21) Příloha č.21 – Obrázek znázorňující loď kotvící v přístavu Munýchie
- 22) Příloha č.22 – Mapa znázorňující oblast Malé Asie, včetně Egeidy
- 23) Příloha č.23 – Mapa znázorňující oblast Egypta a Kyrenaiky